

ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΛΟΓΙΣΤΙΚΗ – ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ
ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**Γυναικεία επιχειρηματικότητα με χρηματοδότηση ΕΣΠΑ
στην Άρτα**

ΚΟΥΤΣΙΑΥΤΗ ΓΕΩΡΓΙΑ Α.Μ. 204

Επιβλέπων: Ιωάννης Γεωργόπουλος

Επίκουρος Καθηγητής, Τμήμα Λογιστικής και Χρηματοοικονομικής

Πρέβεζα, Οκτώβριος, 2020

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΙΟΑΝΝΙΝΩΝ

ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΛΟΓΙΣΤΙΚΗ – ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ
ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**Γυναικεία επιχειρηματικότητα με χρηματοδότηση ΕΣΠΑ
στην Άρτα**

ΚΟΥΤΣΙΑΥΤΗ ΓΕΩΡΓΙΑ Α.Μ. 204

Επιβλέπων: Ιωάννης Γεωργόπουλος

Πρέβεζα, Οκτώβριος, 2020

**Women's entrepreneurship with NSRF funding
in Arta**

Εγκρίθηκε από τριμελή εξεταστική επιτροπή

Πρέβεζα, Οκτώβριος, 2020

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

1. Επιβλέπων Καθηγητής
Ιωάννης Γεωργόπουλος

2. Μέλος επιτροπής
Ευάγγελος Χύτης

3. Μέλος επιτροπής

Ο/Η Διευθυντής/τρια του ΠΜΣ

Υπογραφή

© Γεωργία, Κουτσιαύτη, 2020

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Δήλωση μη λογοκλοπής

Δηλώνω υπεύθυνα και γνωρίζοντας τις κυρώσεις του Ν. 2121/1993 περί Πνευματικής Ιδιοκτησίας, ότι η παρούσα μεταπτυχιακή εργασία είναι εξ' ολοκλήρου αποτέλεσμα δικής μου ερευνητικής εργασίας, δεν αποτελεί προϊόν αντιγραφής ούτε προέρχεται από ανάθεση σε τρίτους. Όλες οι πηγές που χρησιμοποιήθηκαν (κάθε είδους, μορφής και προέλευσης) για τη συγγραφή της περιλαμβάνονται στη βιβλιογραφία.

Κουτσιαύτη, Γεωργία

Υπογραφή

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Ολοκληρώνοντας της μεταπτυχιακές μου σπουδές στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, στη Σχολή Διοίκησης και Οικονομίας του Τμήματος Λογιστικής και Χρηματοοικονομικής, θα ήθελα από καρδιάς να ευχαριστήσω όλους όσους με βοήθησαν στην ολοκλήρωση της μεταπτυχιακής μου εργασίας και ιδιαίτερα:

Τον επιβλέποντα καθηγητή μου, κ Γεωργόπουλο ως δείγμα αναγνώρισης της προσφοράς του και της πολύτιμης βοήθειάς του για την ολοκλήρωση της διπλωματικής μου εργασίας. Οι πολύτιμες γνώσεις του και η συνεχής αλλά και σωστή κριτική του συνέβαλαν τα μέγιστα για την παρουσίαση αυτού του αποτελέσματος.

Κουτσιαύτη Γεωργία

Οκτώβριος 2020

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία πραγματεύεται και αναδεικνύει τα χαρακτηριστικά της γυναικείας επιχειρηματικότητας στην περιφερειακή ενότητα Άρτας. Διερευνώνται τα κίνητρα που οδήγησαν τις γυναίκες να ασχοληθούν με τις επιχειρήσεις, ο ρόλος των φορέων καθώς και τα σημαντικότερα προβλήματα και τα εμπόδια που αντιμετωπίζει η γυναικεία επιχειρηματικότητα στην περιοχή. Η πρωτοτυπία της έρευνας έγκειται στο γεγονός ότι για πρώτη φορά συγκεκριμενοποιούνται οι αιτίες (κοινωνικό προφίλ) που οδηγούν σε συγκεκριμένα επιχειρηματικά μοτίβα.

Επιλέχθηκε η ποσοτική έρευνα που υλοποιήθηκε με τη χρήση ερωτηματολογίου στην ιστοσελίδα της Google Forms και σε έντυπη μορφή. Δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν συνολικά 130 γυναίκες που δραστηριοποιούνται επιχειρηματικά στο Νομό Άρτας.

Η ανάλυση των αποτελεσμάτων έδειξε ότι οι γυναίκες ακολουθούν την οικογενειακή επιχείρηση, χρηματοδότηση αντλούν από την οικογένεια, τις βοηθάει η δικτύωση και εμπόδιο συνιστά η γραφειοκρατία και το άγχος του αποτελέσματος. Τα δημογραφικά στοιχεία προσδιορίζουν το εκάστοτε επιχειρηματικό προφίλ.

Απαραίτητη κρίνεται η υποστήριξη και αποδοχή της επιχειρηματικότητας των γυναικών στην κοινωνία. Η συγκεκριμένη έρευνα θα μπορούσε να είναι το έναυσμα για αντίστοιχες έρευνες σε ολόκληρη την Ελλάδα.

Λέξεις κλειδιά: γυναικεία επιχειρηματικότητα, οικονομική κρίση, επενδυτικά κεφάλαια, καινοτομία, εκπαίδευση και κατάρτιση.

ABSTRACT

This paper deals with and highlights the characteristics of women entrepreneurship in the regional unit of Arta. The motivations that led women to get involved in business, the role of institutions as well as the most important problems and obstacles faced by women entrepreneurship in the region are investigated. The originality of the research lies in the fact that for the first time the causes (social profile) that lead to specific business motifs are specified.

The quantitative research was carried out using a questionnaire on the Google Forms website and in printed form. A sample of the research was a total of 130 women who are active in business in the Prefecture of Arta.

The analysis of the results showed that women follow the family business, they receive funding from the family, networking helps them and bureaucracy and the stress of the result are an obstacle. Demographics determine the respective business profile.

It is necessary to support and accept women's entrepreneurship in society. This research could be the trigger for similar research throughout Greece.

Keywords: women entrepreneurship, financial crisis, investment funds, innovation, education and training.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	1
ABSTRACT	2
Ευρετήριο Εικόνων	5
Ευρετήριο Πινάκων	6
Ευρετήριο Γραφημάτων	8
Εισαγωγή	9
Κεφάλαιο 1ο	14
Γυναικεία επιχειρηματικότητα στην Ευρώπη και την Ελλάδα	14
1.1 Πρόσβαση σε επενδυτικά κεφάλαια.....	15
1.2 Πλαίσιο πολιτικής (νομικό θεσμικό).....	17
1.3 Εμπόδια και ευκαιρίες στην επιχειρηματικότητα γυναικών.....	24
Κεφάλαιο 2^ο	29
Οικονομική κρίση και χρηματοδότηση ΜΜΕ	29
2.1 ΜΜΕ, η ανάγκη και τα είδη κινήτρων.....	30
2.2 Χρηματοοικονομικά εργαλεία για την υποστήριξη των ΜΜΕ στην ΕΕ και την Ελλάδα.....	34
2.3 Ο αναπτυξιακός νόμος.....	41
Κεφάλαιο 3^ο	45
Επιχειρηματικότητα στην Ήπειρο	45
3.1 Γυναικεία επιχειρηματικότητα στην Άρτα.....	49
3.2 Φορείς υποστήριξης της γυναικείας επιχειρηματικότητας στην Άρτα.....	57
3.2.1 Η υγειονομική κρίση λόγω της πανδημίας Covid – 19.....	60
3.2.2 Ανάλυση SWOT για τη γυναικεία επιχειρηματικότητα στην Άρτα.....	61
Κεφάλαιο 4^ο	66
Ερευνητική Μεθοδολογία	66
4.1 Αναγκαιότητα της Έρευνας.....	66
4.2 Σκοπός και Στόχοι Έρευνας και Ερευνητικό Εργαλείο.....	67
4.2.1 Ερευνητικές υποθέσεις και ερωτήματα.....	68
4.3 Δείγμα Έρευνας.....	69
4.4 Αξιοπιστία και Εγκυρότητα.....	70
4.5 Ηθικά και δεοντολογικά ζητήματα και η διασφάλιση του απορρήτου των πληροφοριών των ερωτηθέντων.....	73
4.6 Στατιστική ανάλυση.....	73
Κεφάλαιο 5^ο	75
Αποτελέσματα	75

5.1 Κοινωνικά-Δημογραφικά Στοιχεία	75
5.2 Χαρακτηριστικά της γυναικείας επιχειρηματικότητας	82
5.3 Υποστήριξη της γυναικείας επιχειρηματικότητας	100
5.4 Επιπτώσεις της οικονομικής και υγειονομικής κρίσης στη γυναικεία επιχειρηματικότητα	106
5.5 Εμπόδια και δυσκολίες στη γυναικεία επιχειρηματικότητα.....	111
5.6 Στατιστική ανάλυση	116
Κεφάλαιο 6^ο	129
Συμπεράσματα.....	129
Βιβλιογραφία	136
Ελληνόγλωσση	136
Ξενόγλωσση	137

Ευρετήριο Εικόνων

Εικόνα 1 Ιστόγραμμα του ΑΕΠ στην Ελλάδα την περίοδο 2008-2019	46
Εικόνα 2 Ιστόγραμμα των συνολικών επενδύσεων παγίου κεφαλαίου στην Ελλάδα την περίοδο 2008-2019.....	47
Εικόνα 3 Ραβδόγραμμα συμμετοχής των γυναικών σε εταιρίες κατά τα έτη 2015-2019	50
Εικόνα 4 Ραβδόγραμμα συμμετοχής των γυναικών σε εταιρίες με βάση το μέγεθος του προσωπικού (κατά το έτος 2019)	51
Εικόνα 5 Ραβδόγραμμα συμμετοχής των γυναικών σε εταιρίες σύμφωνα με τον κύκλο εργασιών (κατά το έτος 2019).....	52
Εικόνα 6 Ραβδόγραμμα συμμετοχής των γυναικών σε εταιρίες ανά νομική μορφή (κατά το έτος 2019).....	52
Εικόνα 7 Ραβδόγραμμα συμμετοχής των γυναικών σε εταιρίες ανά γεωγραφική περιοχή (κατά το έτος 2019).....	53
Εικόνα 8 Ραβδόγραμμα συμμετοχής των γυναικών σε εταιρίες ανά κλάδο δραστηριότητας (κατά το έτος 2019)	54
Εικόνα 9 Ραβδόγραμμα αριθμού νομικών μονάδων που δραστηριοποιούνται επιχειρηματικά (κατά το έτος 2019).....	55
Εικόνα 10 Ραβδόγραμμα του κύκλου εργασιών των επιχειρήσεων στην περιφέρεια Ηπείρου και την περιφερειακή ενότητα Άρτας	55
Εικόνα 11 Ραβδόγραμμα του αριθμού απασχολούμενων των επιχειρήσεων στην περιφέρεια Ηπείρου και την περιφερειακή ενότητα Άρτας (κατά το έτος 2019).....	56
Εικόνα 12 Κανονική ανάλυση συντεταγμένων για τα στοιχεία που προσδιορίζουν τη γυναικεία επιχειρηματικότητα και τα δημογραφικά-κοινωνικά χαρακτηριστικά τους.....	120
Εικόνα 13 Κανονική ανάλυση συντεταγμένων για τα στοιχεία που προσδιορίζουν την υποστήριξη της γυναικείας επιχειρηματικότητας και τα δημογραφικά-κοινωνικά χαρακτηριστικά τους.....	122
Εικόνα 14 Κανονική ανάλυση συντεταγμένων για τα στοιχεία που προσδιορίζουν τις επιπτώσεις της οικονομικής και υγειονομικής κρίσης στη γυναικεία επιχειρηματικότητα σε σχέση με τα δημογραφικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά.....	125
Εικόνα 15 Κανονική ανάλυση συντεταγμένων για τα στοιχεία που προσδιορίζουν τα εμπόδια και τις δυσκολίες της γυναικείας επιχειρηματικότητας σε σχέση με τα δημογραφικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά.....	128

Ευρετήριο Πινάκων

Πίνακας 1 ΑΕΠ ανά περιφέρεια και νομό για την Ήπειρο	48
Πίνακας 2 Συνέπειες των περιοριστικών μέτρων με στόχο τον περιορισμό εξάπλωσης του COVID-19 στις επιχειρήσεις	61
Πίνακας 3 Δείκτης εσωτερικής συνάφειας CronbachAlpha	72
Πίνακας 4 Συχνότητες και σχετικές συχνότητες % για την ηλικία ομαδοποιημένη σε 4 κλάσεις.	75
Πίνακας 5 Συχνότητες και σχετικές συχνότητες % για την οικογενειακή κατάσταση	76
Πίνακας 6 Συχνότητες και σχετικές συχνότητες % για το μορφωτικό επίπεδο των επιχειρηματιών ομαδοποιημένο σε 6 κλάσεις	78
Πίνακας 7 Συχνότητες και σχετικές συχνότητες % για τη γεωγραφική τοποθεσία των επιχειρήσεων	79
Πίνακας 8 Συχνότητες και σχετικές συχνότητες % για τη μέση διάρκεια απασχόλησης ανά εβδομάδα στην επιχείρηση	80
Πίνακας 9 Συχνότητες και σχετικές συχνότητες % για τα έτη λειτουργίας της επιχείρησης.....	81
Πίνακας 10 Συχνότητες και σχετικές συχνότητες % για τα κίνητρα δημιουργίας της επιχείρησης	83
Πίνακας 11 Συχνότητες και σχετικές συχνότητες % για τα στοιχεία που χαρακτηρίζουν τον επιχειρηματία	85
Πίνακας 12 Συχνότητες και σχετικές συχνότητες % για τα στοιχεία που χαρακτηρίζουν την προσωπικότητα του επιχειρηματία	87
Πίνακας 13 Συχνότητες και σχετικές συχνότητες % για τη μορφή της εταιρίας	88
Πίνακας 14 Συχνότητες και σχετικές συχνότητες % για τον τομέα δραστηριοποίησης της επιχείρησης	90
Πίνακας 15 Συχνότητες και σχετικές συχνότητες % για τον κλάδο δραστηριοποίησης της επιχείρησης	91
Πίνακας 16 Συχνότητες και σχετικές συχνότητες % για τον αριθμό απασχολούμενων της επιχείρησης	92
Πίνακας 17 Συχνότητες και σχετικές συχνότητες % για τον κύκλο εργασιών των επιχειρήσεων	93
Πίνακας 18 Συχνότητες και σχετικές συχνότητες % για τον αριθμό των επιχειρήσεων που έχουν όμοια ή ίδια προϊόντα/υπηρεσίες	94
Πίνακας 19 Συχνότητες και σχετικές συχνότητες % για τις προοπτικές δημιουργίας νέων θέσεων απασχόλησης την επόμενη πενταετία	95
Πίνακας 20 Συχνότητες και σχετικές συχνότητες % για την πηγή εσόδων των επιχειρήσεων... ..	96
Πίνακας 21 Συχνότητες και σχετικές συχνότητες % για την παραγωγή/παροχή πρωτοποριακών προϊόντων/υπηρεσιών	97
Πίνακας 22 Συχνότητες και σχετικές συχνότητες % για την περίοδο εμφάνισης των τεχνολογιών/διεργασιών για την παραγωγή προϊόντων ή την παροχή υπηρεσιών των επιχειρήσεων	99
Πίνακας 23 Συχνότητες και σχετικές συχνότητες % για τις γνώσεις και ικανότητες που διαθέτουν οι επιχειρηματίες για την έναρξη της επιχείρησης	100
Πίνακας 24 Συχνότητες και σχετικές συχνότητες % για τους τρόπους υποστήριξης της επιχείρησης	101
Πίνακας 25 Συχνότητες και σχετικές συχνότητες % για τους φορείς υποστήριξης της επιχείρησης	103

Πίνακας 26 Συχνότητες και σχετικές συχνότητες % για την πηγή χρηματοδότησης.....	105
Πίνακας 27 Συχνότητες και σχετικές συχνότητες % για τις επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στις επιχειρήσεις.....	107
Πίνακας 28 Συχνότητες και σχετικές συχνότητες % για τις επιπτώσεις της υγειονομικής κρίσης στις επιχειρήσεις.....	108
Πίνακας 29 Συχνότητες και σχετικές συχνότητες % για τις επιπτώσεις στη διάρκεια ρευστότητας των επιχειρήσεων.....	110
Πίνακας 30 Συχνότητες και σχετικές συχνότητες % για τη γνώση των απαραίτητων ενεργειών για έναρξη της επιχείρησης.....	111
Πίνακας 31 Συχνότητες και σχετικές συχνότητες % για τα εμπόδια που παρουσιάζονται στην έναρξη της επιχείρησης	113
Πίνακας 32 Συχνότητες και σχετικές συχνότητες % για τα εμπόδια που παρουσιάζονται κατά τη διάρκεια λειτουργίας της επιχείρησης.....	115
Πίνακας 33 Σημαντικές διαφορές των μεταβλητών που προσδιορίζουν τη γυναικεία επιχειρηματικότητα	117
Πίνακας 34 Σημαντικές διαφορές των δημογραφικών χαρακτηριστικών και των μεταβλητών που προσδιορίζουν τη γυναικεία επιχειρηματικότητα	118
Πίνακας 35 Συντελεστής γραμμικής συσχέτισης των ανεξάρτητων μεταβλητών που προσδιορίζουν τη γυναικεία επιχειρηματικότητα.....	119
Πίνακας 36 Σημαντικές διαφορές των δημογραφικών χαρακτηριστικών και των μεταβλητών που προσδιορίζουν τους φορείς υποστήριξης της γυναικείας επιχειρηματικότητας.....	121
Πίνακας 37 Συντελεστής γραμμικής συσχέτισης των ανεξάρτητων μεταβλητών που προσδιορίζουν τη γυναικεία επιχειρηματικότητα.....	121
Πίνακας 38 Σημαντικές διαφορές των δημογραφικών χαρακτηριστικών και των μεταβλητών που προσδιορίζουν τις επιπτώσεις της οικονομικής και υγειονομικής κρίσης στη γυναικεία επιχειρηματικότητα	123
Πίνακας 39 Συντελεστής γραμμικής συσχέτισης των ανεξάρτητων μεταβλητών που προσδιορίζουν τις επιπτώσεις της οικονομικής και υγειονομικής κρίσης στη γυναικεία επιχειρηματικότητα	124
Πίνακας 40 Σημαντικές διαφορές των δημογραφικών χαρακτηριστικών και των μεταβλητών που προσδιορίζουν τα εμπόδια και τις δυσκολίες της γυναικείας επιχειρηματικότητας	126
Πίνακας 41 Συντελεστής γραμμικής συσχέτισης των ανεξάρτητων μεταβλητών που προσδιορίζουν τα εμπόδια και τις δυσκολίες της γυναικείας επιχειρηματικότητας	127

Ευρετήριο Γραφημάτων

Γράφημα 1 Πίτα σχετικών συχνοτήτων % για την ηλικία ομαδοποιημένη σε 4 κλάσεις	76
Γράφημα 2 Πίτα σχετικών συχνοτήτων % για την οικογενειακή κατάσταση.....	77
Γράφημα 3 Πίτα σχετικών συχνοτήτων % για το μορφωτικό επίπεδο των επιχειρηματιών ομαδοποιημένο σε 6 κλάσεις	78
Γράφημα 4 Πίτα σχετικών συχνοτήτων % για τη γεωγραφική τοποθεσία των επιχειρήσεων ...	79
Γράφημα 5 Πίτα σχετικών συχνοτήτων % για τη μέση διάρκεια απασχόλησης ανά εβδομάδα στην επιχείρηση	80
Γράφημα 6 Πίτα σχετικών συχνοτήτων % για τα έτη λειτουργίας της επιχείρησης	81
Γράφημα 7 Ραβδόγραμμα συχνοτήτων για τα κίνητρα δημιουργίας της επιχείρησης	84
Γράφημα 8 Ραβδόγραμμα συχνοτήτων για τα στοιχεία που χαρακτηρίζουν τον επιχειρηματία	86
Γράφημα 9 Ραβδόγραμμα συχνοτήτων για τα στοιχεία που χαρακτηρίζουν την προσωπικότητα του επιχειρηματία	87
Γράφημα 10 Ραβδόγραμμα συχνοτήτων για τη μορφή της εταιρίας	89
Γράφημα 11 Ραβδόγραμμα συχνοτήτων για τον τομέα δραστηριοποίησης της επιχείρησης.....	90
Γράφημα 12 Ραβδόγραμμα συχνοτήτων για τον κλάδο δραστηριοποίησης της επιχείρησης	91
Γράφημα 13 Ραβδόγραμμα συχνοτήτων για τον αριθμό απασχολούμενων της επιχείρησης	92
Γράφημα 14 Ραβδόγραμμα συχνοτήτων για τον κύκλο εργασιών των επιχειρήσεων	93
Γράφημα 15 Ραβδόγραμμα συχνοτήτων για τον αριθμό των επιχειρήσεων που έχουν όμοια ή ίδια προϊόντα/υπηρεσίες	94
Γράφημα 16 Ραβδόγραμμα συχνοτήτων για τις προοπτικές δημιουργίας νέων θέσεων απασχόλησης την επόμενη πενταετία.....	95
Γράφημα 17 Ραβδόγραμμα συχνοτήτων για την πηγή εσόδων των επιχειρήσεων.....	97
Γράφημα 18 Ραβδόγραμμα συχνοτήτων για την παραγωγή/παροχή πρωτοποριακών προϊόντων/υπηρεσιών	98
Γράφημα 19 Ραβδόγραμμα συχνοτήτων για την περίοδο εμφάνισης των τεχνολογιών/διεργασιών για την παραγωγή προϊόντων ή την παροχή υπηρεσιών των επιχειρήσεων.....	99
Γράφημα 20 Ραβδόγραμμα συχνοτήτων για τις γνώσεις και ικανότητες που διαθέτουν οι επιχειρηματίες για την έναρξη της επιχείρησης.....	101
Γράφημα 21 Ραβδόγραμμα συχνοτήτων για τους τρόπους υποστήριξης της επιχείρησης.....	102
Γράφημα 22 Ραβδόγραμμα συχνοτήτων για τους φορείς υποστήριξης της επιχείρησης	104
Γράφημα 23 Ραβδόγραμμα συχνοτήτων για την πηγή χρηματοδότησης.....	106
Γράφημα 24 Ραβδόγραμμα συχνοτήτων για τις επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στις επιχειρήσεις.....	107
Γράφημα 25 Ραβδόγραμμα συχνοτήτων για τις επιπτώσεις της υγειονομικής κρίσης στις επιχειρήσεις.....	109
Γράφημα 26 Ραβδόγραμμα συχνοτήτων για τις επιπτώσεις στη διάρκεια ρευστότητας των επιχειρήσεων.....	110
Γράφημα 27 Ραβδόγραμμα συχνοτήτων για τη γνώση των απαραίτητων ενεργειών για έναρξη της επιχείρησης	112
Γράφημα 28 Ραβδόγραμμα συχνοτήτων για τα εμπόδια που παρουσιάζονται στην έναρξη της επιχείρησης	114
Γράφημα 29 Ραβδόγραμμα συχνοτήτων για τα εμπόδια που παρουσιάζονται κατά τη διάρκεια λειτουργίας της επιχείρησης	116

Εισαγωγή

Οι γυναίκες επιχειρηματίες συμβάλλουν σημαντικά στην οικονομική ανάπτυξη και στη μείωση της φτώχειας σε όλο τον κόσμο. Ενώ ο αριθμός των γυναικών που δραστηριοποιούνται στη δική τους επιχείρηση αυξάνεται παγκοσμίως, οι γυναίκες εξακολουθούν να είναι λιγότερες από τους άντρες που κατέχουν και διαχειρίζονται επιχειρήσεις παγκοσμίως. Παράλληλα συνεχίζουν να αντιμετωπίζουν πολύ σημαντικά εμπόδια που εμποδίζουν την ανάπτυξη των επιχειρήσεών τους, όπως έλλειψη κεφαλαίων, αυστηροί κοινωνικοί περιορισμοί και περιορισμένος χρόνος. Σε σχέση με τους άντρες επιχειρηματίες, έχουν διαφορετικά κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά όπως η εκπαίδευση, ο πλούτος, η οικογένεια και η εργασιακή κατάσταση. Επίσης, οι γυναίκες τείνουν να έχουν λιγότερα χρόνια εμπειρίας από τους άνδρες και τείνουν να εστιάζουν σε διαφορετικούς τομείς. Επιπλέον, τα κίνητρα των γυναικών να ξεκινήσουν μια επιχείρηση μπορεί να διαφέρουν από τα αντίστοιχα των ανδρών (Magoulis & Kydros, 2011).

Τα χαρακτηριστικά των επιχειρήσεων που ανήκουν σε γυναίκες παρουσιάζουν διαφοροποιήσεις σε σχέση με εκείνες που ανήκουν σε άνδρες. Έχει γίνει πλέον σαφές, ότι οι γυναικείες επιχειρήσεις τείνουν να είναι μικρότερες και να αναπτύσσονται λιγότερο από αυτές που ανήκουν στους άνδρες. Επίσης, οι γυναικείες επιχειρήσεις τείνουν να είναι λιγότερο κερδοφόρες από εκείνες των ανδρών και να προκαλούν χαμηλότερο κύκλο εργασιών από τους άνδρες, ακόμη και σε συγκρίσεις με τον ίδιο κλάδο. Οι προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι γυναίκες σε διεθνές επίπεδο αφορούν σε (Minniti, 2010):

1. Κοινωνικές προσδοκίες.
2. Πρόσβαση στη χρηματοδότηση.
3. Ο αγώνας πρέπει να ληφθεί σοβαρά υπόψη.
4. Κατοχή των επιτευγμάτων τους.
5. Δημιουργία δικτύου υποστήριξης.
6. Εξισορρόπηση της επιχειρηματικής και οικογενειακής ζωής.
7. Φόβος της αποτυχίας.
8. Ικανότητα.

Οι γενικές τάσεις στην ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα, αναδεικνύουν πως το ποσοστό των αυτοαπασχολούμενων είναι πολύ υψηλό σε

σύγκριση με τα άλλα κράτη μέλη της ΕΕ. Ο συνολικός δείκτης επιχειρηματικότητας δείχνει ότι η Ελλάδα τοποθετείται ελαφρώς πάνω από τον μέσο όρο της ΕΕ (5,8% έναντι 5,5%). Ωστόσο, η Ελλάδα φαίνεται να έχει μειονέκτημα όσον αφορά την ποιοτική διάσταση της επιχειρηματικότητας, όπου οι αδυναμίες εντοπίζονται κυρίως από τον χαμηλό αριθμό επιχειρήσεων που ξεκινούν για να καλύψουν κάποια ανάγκη, το μεγάλο αριθμό εταιρειών που στοχεύουν καταναλωτές, το χαμηλό βαθμό διεθνοποίησης των επιχειρήσεων και τις χαμηλές προοπτικές δημιουργίας θέσεων εργασίας. Πιο συγκεκριμένα, το συνολικό ποσοστό «Ανάπτυξη επιχειρηματικότητας λόγω ανάγκης» επιτυγχάνει υψηλό επίπεδο 28% του συνόλου των επιχειρήσεων, σε σύγκριση με το 18% σε επίπεδο ΕΕ. Όσον αφορά το είδος και την ποιότητα των επιχειρήσεων, η Ελλάδα έχει σχετικά χαμηλή αναλογία επιχειρηματικότητας υψηλού δυναμικού, η οποία την τοποθετεί στο κατώτατο επίπεδο στην ΕΕ. Ειδικότερα, από επιχειρηματικές δραστηριότητες στην Ελλάδα, μόνο το 16,14% μπορεί να χαρακτηριστεί ως υψηλής παραγωγικής ικανότητας (συμβάλλοντας στην επέκταση των αγορών, τη δημιουργία θέσεων εργασίας, την αύξηση των εξαγωγών) (ΕΣΠΑ 2007-2013).

Στην Ελλάδα, οι δείκτες Επιχειρηματικότητας Υψηλού Δυναμικού και Εταιρικής Επιχειρηματικότητας (που αντικατοπτρίζουν το βαθμό καινοτομίας των επιχειρήσεων) είναι χαμηλοί. Η συγκριτική ανάλυση τοποθετεί τη χώρα στην πρώτη θέση στο επίπεδο της αυτοαπασχόλησης των επιχειρήσεων και στην έβδομη ως προς την ανοικτή κεφαλαιοποίηση (χρήση χρηματιστηρίου), Βρίσκεται στην όγδοη θέση στο σύνολο των νέων επιχειρήσεων, είναι έκτη στη συνολική «τάση για επιχειρηματικότητα» (πάνω από τους μέσους όρους της ΕΕ-15 και της ΕΕ-25), ενδέκατη στη «δημιουργία» νέων επιχειρήσεων και είναι όγδοη όσον αφορά τις επιχειρήσεις που ανοίγουν μείον αυτές που κλείνουν. Όμοια κατέχει την τελευταία θέση όσον αφορά το δανεισμό επιχειρηματικών κεφαλαίων, τη 13^η στις δημόσιες υπηρεσίες που παρέχονται ηλεκτρονικά, την τρίτη από το τέλος ως προς τον συνολικό συντελεστή φόρου εταιρειών και τις συνολικές δαπάνες για έρευνα και ανάπτυξη ως ποσοστό του ΑΕΠ, και την τελευταία στο ποσοστό του κύκλου εργασιών που επιτεύχθηκε από το ηλεκτρονικό εμπόριο (BDP 2007-2013).

Μερικά από τα σημαντικότερα προβλήματα σχετικά με τη χρηματοδότηση των ελληνικών, κυρίως, μικρομεσαίων επιχειρήσεων, μπορούν να συνοψιστούν ως εξής:

α) περιορισμένη χρήση τραπεζικών δανείων ή άλλες μορφές χρηματοδότησης (αδύναμη επενδυτική υποστήριξη που παρέχει το ελληνικό θεσμικό πλαίσιο στις

MME), β) αποτυχία ανταπόκρισης σε απαιτήσεις και κριτήρια επιλεξιμότητας για χρηματοδότηση, γ) περιορισμένος βαθμός αξιοποίησης των προγραμμάτων τεχνολογικής ανάπτυξης και κατάρτισης της ΕΕ και των εθνικών χωρών (Μαγούλιος, 2006).

Οι γυναίκες στην Ελλάδα εισέρχονται στον κόσμο των επιχειρήσεων λόγω της μεγαλύτερης ευελιξίας εργασίας που προσφέρει και της ευκαιρίας για την καταπολέμηση της ανεργίας (Πετράκης-Κόττης, 1996). Οι εργαζόμενοι σε μια οικογένεια που δεν αμείβονται είναι σε μεγάλο βαθμό γυναίκες. Παράλληλα, ως επιχειρηματίες οι γυναίκες μπορούν να βρεθούν είτε σε θέση εργοδότη είτε σε θέση αυτοαπασχολούμενου. Η πλειοψηφία των γυναικών ξεκινούν την επιχείρησή τους όχι από κάποια τεράστια ευκαιρία αλλά οδηγούνται κυρίως από οικονομική ανάγκη ή ως δεύτερο ή τρίτο επάγγελμα (Μιχαηλίδης, 2012). Πολλές από αυτές έχουν βιώσει ένα μεγάλο βαθμό δυσαρέσκειας ή απογοήτευσης με την προηγούμενη σταδιοδρομία τους όπου εργαζόταν για άλλους, δυσκολία στο συνδυασμό επαγγελματικής και οικογενειακής ζωής, και τελευταία, την απώλεια εργασίας. Στην πλειοψηφία τους έχουν υψηλού επιπέδου εκπαιδευτικά πτυχία. Μόλις γίνουν ιδιοκτήτες επιχειρήσεων, οι γυναίκες συνήθως τείνουν να είναι πιο ικανοποιημένες και χαρούμενες με την προσωπική και επαγγελματική τους ζωή. Επιπλέον, λόγω της προηγούμενης σταδιοδρομίας τους, ή της πρόωρης συνταξιοδότησης, οι γυναίκες εισέρχονται στην επιχειρηματική ζωή, αργότερα στη ζωή τους, περίπου 40 έως 60 ετών. Σύμφωνα με μια ευρωπαϊκή έρευνα (Ιωαννίδης, 2007), το 12% των γυναικών στην Ελλάδα είχε μια επιχείρηση ή ήταν σε διαδικασία έναρξης μιας νέας. Ωστόσο, το 40% των γυναικών συμμετείχαν σε επιχειρηματική δραστηριότητα επειδή δεν είχαν άλλες επιλογές. Επίσης, σε πολλές περιπτώσεις, οι εταιρείες τους ανήκαν σε άνδρες, κυρίως στους συζύγους τους, οι οποίοι για διάφορους λόγους δεν είχαν καταχωρίσει τις επιχειρήσεις τους με το όνομά τους. Η διερεύνηση του βαθμού συμμετοχής των γυναικών και στις δύο ξεχωριστές ομάδες επιχειρηματιών (εργοδότες και εργαζόμενοι για ίδιο τομέα) στην Ελλάδα, δείχνει ότι οι γυναίκες ανέρχονται στο 1/4 του συνόλου. Είναι σαφές ότι η γυναικεία επιχειρηματικότητα είναι πολύ χαμηλότερη σε σύγκριση με την επιχειρηματικότητα των ανδρών, ενώ αναδεικνύονται επίσης μεγάλες διαπεριφερειακές διαφορές (ΕΣΠΑ 2007-2013).

Το κύριο πρόβλημά τους είναι να επιτύχουν μια ισορροπία μεταξύ ζωής-εργασίας καθώς μερικές φορές διευθύνουν την επιχείρησή τους από το σπίτι. Άλλα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι γυναίκες επιχειρηματίες σχετίζονται με το μικρό

μέγεθος των εταιρειών τους. Το 21% των επιχειρήσεων που ανήκουν σε γυναίκες δεν έχουν υπαλλήλους και μόνο το 3% απασχολεί μεταξύ πέντε και δέκα εργαζομένους. Αυτό οφείλεται κυρίως στην έλλειψη χρηματοδότησης, στην έλλειψη προτύπων, στην έλλειψη δικτύωσης και στην έλλειψη επιχειρηματικής εμπειρίας. Ένα ενθαρρυντικό σημάδι προέρχεται από νεοσύστατες επιχειρήσεις, όπου περισσότερες γυναίκες (40,8%) από ό,τι άνδρες (30,4%) χρησιμοποιούν καινοτόμες τεχνολογίες (Sargi and Trichopoulos, 2012).

Στο πρόσφατο παρελθόν, διάφορα προγράμματα για την ενίσχυση της γυναικείας επιχειρηματικότητας έχουν προταθεί ή εφαρμοστεί από την τριτοβάθμια εκπαίδευση, επαγγελματικές ενώσεις, γυναικείες οργανώσεις και κρατικούς φορείς που είναι υπεύθυνοι για την ισότητα των φύλων. Εκτός από το μεγάλο πρόβλημα της παροχής χρημάτων, τα προγράμματα αυτά περιλαμβάνουν:

1. Κατάρτιση για γυναικεία επιχειρηματικότητα.
2. Χρήση επιτυχημένων γυναικών επιχειρηματιών ως πρότυπα.
3. Συμβουλευτική για την ισορροπία μεταξύ εργασίας και ζωής.
4. Κατευθυντήριες γραμμές για την επίτευξη χρηματοδότησης.

Έμφαση δίνεται επίσης στην επιχειρηματικότητα των νεαρών γυναικών, με ετήσιους διαγωνισμούς σε πανεπιστήμια ή οργανισμούς χρηματοδότησης, όπου τα καλύτερα επιχειρηματικά σχέδια επιλέγονται και υποστηρίζονται κατά τα αρχικά στάδια εφαρμογής τους. Οι νεαρές φοιτήτριες ή οι νέες γυναίκες απόφοιτοι ενθαρρύνονται έντονα να συμμετάσχουν σε αυτούς τους διαγωνισμούς, μαζί με τους άνδρες συναδέλφους τους, και τα αποτελέσματα μέχρι στιγμής δείχνουν έντονο ενδιαφέρον εκ μέρους των νέων γυναικών (Papalexandris, 2015).

Έχει γίνει φανερό πως τα τελευταία χρόνια, το ποσοστό δημιουργίας νέων επιχειρήσεων από τις γυναίκες ξεπέρασε σημαντικά το ποσοστό δημιουργίας νέων επιχειρήσεων από άνδρες σε όλο τον αναπτυσσόμενο κόσμο. Ωστόσο, οι γυναίκες εξακολουθούν να κατέχουν και να διαχειρίζονται σημαντικά λιγότερες επιχειρήσεις από τους άνδρες. Η εξήγηση για αυτό το φαινόμενο, η συμπεριφορά των γυναικών επιχειρηματιών όσον αφορά τα χαρακτηριστικά, τα κίνητρα και τα ποσοστά επιτυχίας, καθώς και η διαφορετική αντιμετώπισή τους λόγω φύλου είναι περίπλοκη και πολύπλευρη. Παρά την αυξανόμενη βιβλιογραφία, χρειαζόμαστε ακόμη περισσότερη έρευνα σχετικά με τη γυναικεία επιχειρηματικότητα - ιδιαίτερα σε οικονομικά αδύναμες περιοχές της Ελλάδας, όπου παρατηρείται αυξανόμενος αριθμός πρωτοβουλιών που στοχεύουν στην προώθηση της επιχειρηματικότητας και

στην ενδυνάμωση των γυναικών για να δραστηριοποιηθούν στο συγκεκριμένο χώρο. Το αυξανόμενο ενδιαφέρον για τη γυναικεία επιχειρηματικότητα, οφείλεται στο μεγαλύτερο ενδιαφέρον για το ρόλο που διαδραματίζει η γυναικεία επιχειρηματικότητα στη διαδικασία της οικονομικής ανάπτυξης. Στις γυναίκες έχει ανατεθεί ένας ειδικός ρόλος όχι μόνο επειδή απολαμβάνουν οφέλη και ευκαιρίες να δραστηριοποιηθούν επιχειρηματικά καθώς είναι οι φτωχότερες και υφίστανται διακρίσεις λόγω φύλου, αλλά και επειδή θεωρούνται ως κρίσιμος μοχλός επιχειρηματικότητας ενόψει του μοναδικού ρόλου τους στο νοικοκυριό και τον αυξανόμενο αριθμό νοικοκυριών με επικεφαλής γυναίκες σε όλο τον αναπτυσσόμενο κόσμο (Papalexandris, 2017).

Σκοπός της εργασίας που ακολουθεί είναι να προσδιορισθούν τα χαρακτηριστικά της γυναικείας επιχειρηματικότητας στην περιφερειακή ενότητα Άρτας. Θα διερευνηθούν ο ρόλος των φορέων καθώς και τα σημαντικότερα προβλήματα και τα εμπόδια που αντιμετωπίζει η γυναικεία επιχειρηματικότητα στην περιοχή. Η έρευνα απευθύνεται σε γυναίκες που ασκούν ή άσκησαν επιχειρηματική δραστηριότητα στην περιφερειακή ενότητα Άρτας.

Η εργασία αποτελείται από δύο μέρη. Το πρώτο μέρος περιλαμβάνει δύο κεφάλαια και αποτελεί τη θεωρητική προσέγγιση του θέματος. Αναφέρεται γενικά στη γυναικεία επιχειρηματικότητα, τις επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στο συγκεκριμένο τομέα και τις γυναικείες επιχειρηματικές δραστηριότητες στην περιοχή της Ηπείρου. Στο δεύτερο μέρος της εργασίας γίνεται η παρουσίαση της έρευνας που διενεργήθηκε και αφορά στις γυναίκες που δραστηριοποιούνται επιχειρηματικά στην περιφέρεια Άρτας. Η έρευνα προσπαθεί να εντοπίσει τα χαρακτηριστικά της γυναικείας επιχειρηματικότητας, την υποστήριξη που παρέχουν οι διάφοροι φορείς, τα εμπόδια και προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι γυναίκες, κατά την έναρξη αλλά και διατήρηση της εκάστοτε επιχείρησης. Η έρευνα είναι ποσοτική, και διενεργήθηκε με χρήση δημοσιευμένου ερωτηματολογίου στην ιστοσελίδα της Google Forms. Στο 4^ο κεφάλαιο παρουσιάζονται ο σκοπός της έρευνας, τα ερευνητικά ερωτήματα, η μέθοδος που ακολουθήθηκε, ο πληθυσμός και το δείγμα της έρευνας, το ερωτηματολόγιο το οποίο χρησιμοποιήθηκε για να συλλεχθούν τα δεδομένα της έρευνας, η εγκυρότητα της έρευνας και οι δυσκολίες που συναντήθηκαν στην πορεία αυτής. Στο 5^ο κεφάλαιο το οποίο είναι το τελευταίο της παρούσας εργασίας παρουσιάζονται τα συμπεράσματα της έρευνας και κάποιες προτάσεις που προκύπτουν από αυτά.

Κεφάλαιο 1ο

Γυναικεία επιχειρηματικότητα στην Ευρώπη και την Ελλάδα

Η Ευρωπαϊκή Ένωση καλείται να αναπτύξει μια ισχυρή και ζωντανή οικονομική βάση και η επιχειρηματικότητα μπορεί να συμβάλει στην επίτευξη αυτού του στόχου. Η επιχειρηματικότητα δημιουργεί νέες εταιρείες και νέες αγορές, αναπτύσσει δεξιότητες και έχει τη δυνατότητα να αντιμετωπίσει ορισμένες από τις προκλήσεις που αντιμετωπίζει η ευρωπαϊκή οικονομία. Επιχειρηματίες είναι εκείνα τα άτομα (ιδιοκτήτες επιχειρήσεων) που επιδιώκουν να δημιουργήσουν αξία, μέσω της δημιουργίας ή της επέκτασης της οικονομικής δραστηριότητας με τον εντοπισμό και την εκμετάλλευση νέων προϊόντων, διαδικασιών ή αγορών (ΟΟΣΑ, 2008α). «Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ορίζει τους επιχειρηματίες ως» άτομα ηλικίας 15 ετών και μεγαλύτερης ηλικίας που εργάζονται στη δική τους επιχείρηση, φάρμα ή επαγγελματική πρακτική για να κερδίσουν κέρδη και ξοδεύουν χρόνο για τη λειτουργία μιας επιχείρησης ή βρίσκονται στη διαδικασία ίδρυσης μιας επιχείρησης (συμπεριλαμβάνονται και οι αυτοαπασχολούμενοι) (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2014). Καθώς οι γυναίκες επιχειρηματίες αντιπροσωπεύουν ένα μικρό ποσοστό του συνολικού αριθμού επιχειρηματιών, και προκειμένου να ενισχυθούν οι ίσες ευκαιρίες τόσο για τις γυναίκες όσο και για τους άνδρες απαιτείται η άρση πολλών εμποδίων. Κυριότερα από αυτά, είναι η πρόσβαση στη χρηματοδότηση, στα σωστά δίκτυα και σε πληροφορίες και συμβουλές (Eurofound, 2019).

Οι εθνικές κυβερνήσεις υποστηρίζουν και ενισχύουν την επιχειρηματικότητα μέσω πολλών μέτρων πολιτικής που εξαλείφουν τα εμπόδια, δημιουργούν κίνητρα και βοηθούν στην ανάπτυξη ικανοτήτων. Με τον τρόπο αυτό, προωθείται η γυναικεία επιχειρηματικότητα ώστε να επιτευχθεί η οικονομική ανεξαρτησία και ισότητα, ενώ παράλληλα υποστηρίζεται η βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη.

Τα στοιχεία γυναικείας επιχειρηματικότητας (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2014) δείχνουν ότι το 2012 το ποσοστό επιχειρηματικότητας των γυναικών στην ΕΕ των 28 ανήλθε στο 10% ενώ το ποσοστό για τους άνδρες ήταν υψηλότερο (19%). Το ποσοστό ποικίλλει μεταξύ των χωρών, με τις τέσσερις πρώτες να είναι η Ελλάδα, η Πορτογαλία, η Ιταλία και η Πολωνία. Οι χαμηλότερες τιμές σημειώθηκαν στην Εσθονία, τη Δανία, τη Σουηδία και τη Μάλτα. Εξετάζοντας την τάση στα ποσοστά επιχειρηματικότητας μεταξύ 2003 και 2012, η ίδια αναλυτική έκθεση σημειώνει ότι

υπήρξε μια μικρή αύξηση του ποσοστού γυναικείας επιχειρηματικότητας, από 10% σε 10,4%, και μια στασιμότητα στην ανδρική επιχειρηματικότητα.

Τα πρόσφατα στοιχεία της Eurostat (2019) σχετικά με τις αυτοαπασχολούμενες γυναίκες στην Ευρώπη δείχνουν ότι ο αριθμός τους παρέμεινε σχετικά σταθερός από το 2016 έως το 2018. Το 2018, το ποσοστό των γυναικών αυτοαπασχολούμενων για την Ευρώπη ήταν 10% (σε σύγκριση με 10,11% το 2017 και 10,27% το 2016) ενώ το ποσοστό των ανέργων ανδρών ήταν 18% (σε σύγκριση με 18,33% το 2017 και 18,03% το 2016). Τα χαμηλότερα ποσοστά μη μισθωτών γυναικών παραμένουν στη Δανία (4,71%), στη Σουηδία (5,38%), στην Εσθονία (6,61%) και στη Γερμανία (6,74%). Το ποσοστό της Νορβηγίας ήταν το χαμηλότερο από όλες τις χώρες της ΕΕ (4,14%). Οι χώρες με τα υψηλότερα ποσοστά ήταν η Ελλάδα (22,88%), η Ιταλία (15,25%), η Πολωνία (12,66%), οι Κάτω Χώρες (12,56%) και η Ισπανία (11,36%). Ωστόσο αξίζει να σημειωθεί πως τα όρια μεταξύ αυτοαπασχόλησης (με και χωρίς υπαλλήλους) και επιχειρηματικότητας δεν είναι πάντα σαφή (Eurofound, 2017; EIGE, 2014, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2012; ΟΟΣΑ, 2017β).

1.1 Πρόσβαση σε επενδυτικά κεφάλαια

Η πρόσβαση στη χρηματοδότηση είναι ένας σημαντικός παράγοντας στη γυναικεία επιχειρηματικότητα. Ενώ τα παραδοσιακά μέσα χρηματοδότησης (Carter and Rosa, 1998; Haines et al, 1999; Coleman, 2000; Lee and Denslow, 2005; Constantinidis et al, 2006; Carter et al, 2007; Coleman and Robb, 2009) έχουν εξεταστεί και αναλυθεί, θεωρείται ελλιπής η έρευνα σχετικά με την πρόσβαση σε επιχειρηματικούς αγγέλους και επιχειρηματικά κεφάλαια. Επιχειρηματικοί άγγελοι είναι ιδιώτες που επενδύουν απ' ευθείας σε νέες και δυναμικές, αλλά μη εισηγμένες στο χρηματιστήριο, επιχειρήσεις (προλειτουργική χρηματοδότηση). Σε πολλές περιπτώσεις διευκολύνουν επίσης τη χρηματοδότηση κατά το επόμενο στάδιο του κύκλου ζωής νέων επιχειρήσεων (φάση εκκίνησης). Οι επενδυτές αυτοί συνήθως παρέχουν χρηματοδότηση έναντι μετοχικών μεριδίων στην επιχείρηση, αλλά είναι δυνατόν να παρέχουν και άλλων ειδών μακροπρόθεσμη χρηματοδότηση. Η χρηματοδότηση που παρέχουν μπορεί να συμπληρώνει τα κεφάλαια επιχειρηματικών συμμετοχών, μέσω της χορήγησης χαμηλότερων ποσών (εν γένει κάτω των 150.000 ευρώ), και τούτο ωριότερα από ό,τι οι περισσότερες εταιρείες κεφαλαίου επιχειρηματικών συμμετοχών

(<https://eur-lex.europa.eu/>). Η επένδυση αγγέλου και το επιχειρηματικό κεφάλαιο καθίστανται ολοένα και πιο σημαντικά στην παροχή όχι μόνο κεφαλαίου αλλά και καθοδήγησης, συμβουλών, πρόσβασης στα δίκτυα των επενδυτών, τα οποία είναι κρίσιμα για τις νεοσύστατες και αναπτυσσόμενες εταιρείες. Συχνά, η γυναικεία επιχειρηματικότητα αντιμετωπίζεται υπό το πρίσμα του χάσματος στις αμοιβές μεταξύ των δύο φύλων, της επιδοτούμενης υποστήριξης για την ένταξη των γυναικών στην εργασία, της δικαιοσύνης, της διαφορετικότητας των φύλων, της πρόσβασης σε πίστωση. Οι στόχοι αειφόρου ανάπτυξης του ΟΗΕ (SDGs) αποτέλεσαν πηγή έμπνευσης για την επένδυση βάσει φύλου ως μέρος της επένδυσης αειφορίας. Η επένδυση βάσει φύλου ενσωματώνει παράγοντες που σχετίζονται με το φύλο στις επενδυτικές αποφάσεις.

Η ανασκόπηση της βιβλιογραφίας δείχνει επίσης ότι υπάρχουν σαφή ζητήματα τόσο για τη ζήτηση όσο και για την προσφορά κεφαλαίων σε γυναικείες επιχειρήσεις. Σε σύγκριση με τους άντρες ομολόγους τους, οι γυναίκες επιχειρηματίες δε συγκεντρώνουν αρκετά κεφάλαια κατά την εκκίνηση αλλά και τις ακόλουθες φάσεις ανάπτυξης της επιχείρησης (Coleman και Robb, 2012). Επιπλέον, συχνά δεν αντιλαμβάνονται έγκαιρα τη διαθεσιμότητα των επιχειρηματικών κεφαλαίων ή των αμοιβαίων κεφαλαίων (Brush et al, 2018). Οι γυναίκες επιχειρηματίες έχουν περισσότερες πιθανότητες να λάβουν χρηματοδότηση αργότερα από τη χρηματοδότηση πρώιμου σταδίου, ενώ είναι πιο πιθανό να δραστηριοποιηθούν στους τομείς του λογισμικού, της υγειονομικής περίθαλψης και της βιοτεχνολογίας.

Η έλλειψη πρόσβασης σε δίκτυα επενδυτών (Brush, Greene et al, 2001; Davis et al, 2006), μέντορες, στερεότυπα, κανόνες και τρόπους διεκδίκησης «pitching» (Eagly και Karau, 2002) είναι όλοι παράγοντες που μπορούν να συμβάλουν ώστε οι γυναίκες να λαμβάνουν μικρότερο επιχειρηματικό κεφάλαιο. Σε κάθε περίπτωση η έλλειψη χρηματοδότησης εμποδίζει τις ευκαιρίες ανάπτυξης, την ανταγωνιστικότητα και την αύξηση της απασχόλησης.

Με βάση τα στοιχεία του (Eurofound, 2019), σχετικά με τους 10 μεγαλύτερους τομείς επενδύσεων με άνδρες και γυναίκες στην ηγεσία τους (Zargya, 2018) αναδεικνύεται ότι η κορυφαία ανδρική επιχείρηση συγκέντρωσε 3 δισεκατομμύρια δολάρια (2,7 δισεκατομμύρια ευρώ στις 2 Οκτωβρίου 2019), ενώ η κορυφαία γυναικεία επιχείρηση συγκέντρωσε 165 εκατομμύρια \$ (151 εκατομμύρια ευρώ στις 2 Οκτωβρίου 2019). Η ίδια διαφορά παρατηρείται και σε λιγότερο κερδοφόρες επιχειρήσεις, με τις αντρικές επιχειρήσεις που έχουν έλλειψη

προσέλκυσης κεφαλαίων να προσελκύουν πολύ περισσότερα κεφάλαια σε σύγκριση με τις επιχειρήσεις που ηγούνται από γυναίκες. Ο τύπος επιχειρήσεων που ιδρύθηκαν από γυναίκες περιλαμβάνει μεγάλο αριθμό εταιρειών βιοτεχνολογίας και ιατρικών συσκευών, οι οποίες συγκαταλέγονται μεταξύ των τομέων που συνήθως στοχεύουν οι επενδυτές (χρηματοδοτούμενες επιχειρήσεις). Από την άλλη πλευρά, εταιρείες με άνδρες ιδρυτές προσελκύουν μεγάλα ποσά κεφαλαίων ακόμη και για μη τεχνολογικούς τομείς (WeWork είναι εταιρεία ακινήτων). Επομένως, γίνεται φανερό πως το επιχείρημα ότι οι γυναίκες επιχειρηματίες ιδρύουν εταιρείες στους «λανθασμένους τομείς» δεν φαίνεται να ισχύει στην προκειμένη περίπτωση. Ωστόσο οι γυναίκες επιχειρηματίες είναι λιγότερο πιθανό να λάβουν κεφάλαια από επενδυτικά κεφάλαια, με αποτέλεσμα να εμποδίζονται οι ευκαιρίες ανάπτυξης σε μια εποχή όπου οι ευρωπαϊκές οικονομίες τις χρειάζονται περισσότερο. Η δημιουργία ειδικών επενδυτικών κεφαλαίων και επιχειρηματικών αγγέλων που περιλαμβάνουν κριτήρια φύλου στις επενδύσεις τους είναι πιθανό να αντιμετωπίσει το πρόβλημα της υποχρηματοδότησης, αν και δεν υπάρχουν αρκετές μελέτες που να αφορούν τα ευρωπαϊκά κράτη.

Αναγνωρίζοντας το πρόβλημα της ανεπαρκούς χρηματοδότησης των γυναικών επιχειρηματιών, οι εθνικές στρατηγικές και τα ευρωπαϊκά εργαλεία στήριξης μπορούν να βοηθήσουν τη γυναικεία επιχειρηματικότητα.

1.2 Πλαίσιο πολιτικής (νομικό θεσμικό)

Η επιχειρηματικότητα προωθείται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή ως λύση για την απασχόληση και την οικονομική ανάπτυξη. Έτσι, η γυναικεία επιχειρηματικότητα υποστηρίζεται με τη νομοθεσία για την ισότητα των φύλων, και την οδηγία 2010/41 / ΕΕ για την ίση μεταχείριση ανδρών και γυναικών στην αυτοαπασχόληση. Η γυναικεία επιχειρηματικότητα αποτέλεσε μέρος της στρατηγικής δέσμευσης για την ισότητα των φύλων 2016-2019 (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2016), η οποία αποτέλεσε το πλαίσιο για το έργο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την ισότητα των φύλων. Ένας από τους πέντε τομείς προτεραιότητας της στρατηγικής ήταν και η αύξηση της συμμετοχής των γυναικών στην αγορά εργασίας και η οικονομική ανεξαρτησία τόσο των γυναικών όσο και των ανδρών. Η Συμβουλευτική Επιτροπή για τις Ίσες

Ευκαιρίες για Γυναίκες και Άνδρες, στη γνωμοδότησή της για τη μελλοντική πολιτική για την ισότητα των φύλων μετά το 2019, υπογραμμίζει τον ρόλο της επιχειρηματικότητας και ιδιαίτερα της γυναικείας επιχειρηματικότητας. Αναγνωρίζει ότι μπορεί να βελτιώσει την παραγωγικότητα της ΕΕ, καθώς αποτελεί «παράγοντα καινοτομίας, καθώς και αξία και δημιουργό θέσεων εργασίας». Ειδικότερα, συνιστά στην ΕΕ και στα κράτη μέλη να «ενθαρρύνουν την επιχειρηματικότητα των γυναικών μέσω της καλύτερης πρόσβασης σε πιστώσεις και χρηματοδότηση, σε προγράμματα καθοδήγησης ή στη δημιουργία δικτύων» (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2018α).

Επιπλέον, η γυναικεία επιχειρηματικότητα υποστηρίζεται μέσω του Small Business Act με συγκεκριμένες δράσεις για τη βελτίωση της πρόσβασης στη χρηματοδότηση για τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις (ΜΜΕ) γενικά. Στις πιο στοχοθετημένες δράσεις για γυναίκες επιχειρηματίες περιλαμβάνονται η Ευρωπαϊκή Κοινότητα Γυναικών Επιχειρηματικών Αγγέλων για Γυναίκες Επιχειρηματίες και το Βραβείο ΕΕ για Καινοτόμες Γυναίκες. Όπως τεκμηριώνεται στην ιστοσελίδα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής «Επιχειρηματικότητα και μικρομεσαίες επιχειρήσεις», διατίθεται επίσης μια σειρά εργαλείων υποστήριξης για τη διευκόλυνση της δικτύωσης και της καθοδήγησης (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, χωρίς ημερομηνία).

Η έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής «Γυναίκες στην ψηφιακή εποχή» (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2018β) επαναλαμβάνει το ζήτημα της πρόσβασης των κεφαλαίων σε νεοσύστατες επιχειρήσεις που ξεκίνησαν από γυναίκες.

Μεταξύ των καλών πρακτικών για την υποστήριξη της γυναικείας επιχειρηματικότητας, το Ευρωπαϊκό Ινστιτούτο για την Ισότητα των Φύλων (EIGE) προτείνει την ανάπτυξη διαφοροποιημένων και στοχευμένων χρηματοοικονομικών υπηρεσιών και μέσων για γυναίκες επιχειρηματίες (EIGE, 2014). Το EIGE συνιστά επίσης στις αρχές να συνεργαστούν με τράπεζες και χρηματοπιστωτικά ιδρύματα για να αυξήσουν την ευαισθητοποίηση και την κατανόησή τους σχετικά με τη γυναικεία επιχειρηματικότητα και να παρέχουν μια πιο ολοκληρωμένη προσέγγιση στη χρηματοδότηση. Οι δραστηριότητες γυναικείας επιχειρηματικότητας έχουν ήδη υποστηριχθεί από το πρόγραμμα «Ορίζοντας 2020» και ενθαρρύνονται περαιτέρω στο νέο πρόγραμμα «Ορίζοντας Ευρώπη» (το πρόγραμμα έρευνας και καινοτομίας της ΕΕ για την περίοδο 2021–2027) με στόχο την ενίσχυση της καινοτομίας, της ανταγωνιστικότητας και των θέσεων εργασίας της ΕΕ.

Από το σύνολο των ευρωπαϊκών κρατών, επτά κράτη μέλη (Βέλγιο, Τσεχία, Κάτω Χώρες, Πολωνία, Ισπανία, Σουηδία και Ηνωμένο Βασίλειο) διαθέτουν 11

πηγές χρηματοδότησης (ιδιωτικά επενδυτικά κεφάλαια) με εστίαση στο φύλο. Πρόκειται για σχετικά νέες πηγές που καλύπτουν γεωγραφικά ολόκληρη την Ευρώπη. Τα κεφάλαια δημιουργούνται κυρίως από γυναίκες επενδυτές ή διαχειριστές αμοιβαίων κεφαλαίων με σκοπό να επενδύσουν σε γυναίκες επιχειρηματίες, καθώς και να καλύψουν το κενό στην αγορά. Σε ορισμένες περιπτώσεις, ο δημόσιος τομέας και οι πολιτικές της ΕΕ έπαιξαν υποστηρικτικό ρόλο στη δημιουργία τους.

Κατά την πραγματοποίηση επενδύσεων, αυτά τα κεφάλαια εφαρμόζουν τα συνήθη σκληρά κριτήρια (όπως πωλήσεις, έσοδα, κέρδη και αγορές), αλλά αναζητούν επίσης γυναίκες CEOs, ένα ορισμένο ποσοστό γυναικών στην ομάδα διαχείρισης, γυναίκες ιδρυτές. Αυτά τα κεφάλαια χρησιμοποιούνται για να χρηματοδοτήσουν όλους τους οικονομικούς τομείς, αλλά υπάρχει προτίμηση για τους τομείς των ΤΠΕ, της τεχνολογίας και των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας. Συνολικά 6 από τα 11 κεφάλαια επενδύουν σε διασυνοριακές, καθαρά ευρωπαϊκές ή παγκόσμιες εταιρείες. Οι ιδρυτές αυτών των κεφαλαίων βλέπουν μια σαφή επιχειρηματική ευκαιρία για επένδυση σε γυναίκες επιχειρηματίες, ενώ παράλληλα δημιουργούν κοινωνικό αντίκτυπο.

Η δημόσια χρηματοδοτική στήριξη στην ΕΕ περιλαμβάνει 36 δράσεις οικονομικής στήριξης (μέσω διαφορετικών συστημάτων) σε 16 κράτη μέλη. Η δημόσια χρηματοοικονομική υποστήριξη αναφέρεται σε προγράμματα που χρηματοδοτούνται από το κράτος (υπουργεία), περιφερειακές αρχές (Ισπανία) ή τοπικές αρχές (Σόφια της Βουλγαρίας). Επιπλέον, πολλές πρωτοβουλίες (προγράμματα πολιτικής στη Βουλγαρία, την Κύπρο, τη Γαλλία, την Ιρλανδία, τη Λιθουανία, τη Σλοβακία και την Ισπανία) συγχρηματοδοτούνται από τα ευρωπαϊκά διαρθρωτικά και επενδυτικά ταμεία και την πρωτοβουλία της ΕΕ «Ορίζοντας 2020» ή άλλα προγράμματα της ΕΕ. Τα περισσότερα από τα προγράμματα απευθύνονται ειδικά σε γυναίκες, ενώ ορισμένα περιλαμβάνουν άλλες ομάδες, αλλά αναφέρουν ρητά τις γυναίκες μεταξύ των ομάδων στόχων. Τα προγράμματα κρατικής χρηματοοικονομικής υποστήριξης, κατατάσσονται στις εξής κατηγορίες:

1. Επιχορηγήσεις, χρηματικά έπαθλα και βραβεία: Αυτά παρέχονται συχνά σε μια συγκεκριμένη ομάδα-στόχο, όπως, σε γυναίκες με επιχειρηματική ιδέα ή νεοσύστατη επιχείρηση. Οι πολιτειακές και τοπικές αρχές μπορούν επίσης να στοχεύουν επίδοξους επιχειρηματίες μεταξύ ομάδων όπως άνεργες γυναίκες, γυναίκες με αναπηρίες και συνεταιρισμούς με επικρατούσα γυναικεία πληθυσμό (Ιταλία). Στην

Ιρλανδία, οι φιλανθρωπικές οργανώσεις και οι κοινωνικές επιχειρήσεις που διευθύνονται από γυναίκες μπορούν επίσης να είναι αποδέκτες τέτοιων επιδοτήσεων. Σε ορισμένες περιπτώσεις, μπορούν να συνδυαστούν με προγράμματα καθοδήγησης, κατάρτισης και υποστήριξης επιχειρήσεων (Ηνωμένο Βασίλειο) καθώς και συμμετοχή σε δίκτυα (Ιρλανδία).

2. Πίστωση (δάνεια) και συστήματα εγγύησης πίστωσης: Τα κρατικά ιδρύματα (και μερικές φορές τα σχετικά ιδρύματα τοπικών αρχών), σε συνεργασία με τράπεζες, παρέχουν επιδοτήσεις μικροπιστώσεων και επιτοκίων (Κροατία, Ουγγαρία, Πολωνία) ή μηδενικά επιτόκια (Ιταλία) σε γυναίκες επιχειρηματίες και γυναίκες με επιχειρηματική ιδέα ή νεοσύστατη επιχείρηση. Οι προϋποθέσεις δανείου μπορούν να περιλαμβάνουν τον τύπο της επιχείρησης, τους στόχους της, όπως μικροεπιχειρήσεις με λιγότερους από 10 υπαλλήλους και ετήσιο κύκλο εργασιών κάτω των 2 εκατομμυρίων ευρώ (Ιρλανδία). Συχνά σε συνδυασμό με την παροχή δανείου, τα συστήματα εγγύησης πιστώσεων εξασφαλίζουν έως και ένα ορισμένο ποσό του δανείου (Βουλγαρία, Γαλλία, Ελλάδα, Ουγγαρία, Ιταλία και Ισπανία). Δεν είναι ασυνήθιστο να εκδίδονται συστήματα εγγύησης πιστώσεων σε συνδυασμό με μια υπηρεσία παροχής συμβουλών για την υποστήριξη επιχειρηματιών σε πρακτικά επιχειρηματικά ζητήματα.
3. Εκπτώσεις φόρου: Οι πιστώσεις φόρου είναι μέτρα δημόσιας στήριξης που παρέχονται σε γυναίκες επιχειρηματίες ως κίνητρο για καινοτομία, επέκταση και ανάπτυξη της επιχείρησής τους. Οι φορολογικές πιστώσεις είναι ευρέως διαθέσιμα μέτρα πολιτικής, αλλά μόνο μία χώρα (Μάλτα) βρέθηκε να εστιάζει το φύλο σε αυτό το σύστημα.
4. Χρηματοδότηση επενδύσεων και επενδύσεις επιχειρηματικών αγγέλων: Αυτή η μορφή κρατικής επένδυσης σε ορισμένους τύπους επιχειρήσεων εφαρμόζεται μόνο σε μια μειονότητα χωρών (τέσσερις). Η επένδυση μπορεί να λάβει τη μορφή ιδίων κεφαλαίων (Ιρλανδία), αγγλικής επένδυσης (Σλοβακία) ή άλλων μορφών επένδυσης (Γαλλία και Ηνωμένο Βασίλειο). Στην Ιρλανδία, το Competitive Start Fund στοχεύει σε γυναίκες επιχειρηματίες που ξεκινούν πρώιμες επιχειρήσεις και παρέχει έως και 50.000 € σε επενδύσεις σε μετοχές σε

συγκεκριμένους τομείς (τομείς υπηρεσιών κατασκευής και διεθνών συναλλαγών: Διαδίκτυο, παιχνίδια, εφαρμογές, κινητά, λογισμικό ως υπηρεσία, cloud computing, εταιρικό λογισμικό, βιοεπιστήμες, τρόφιμα, καθαρή τεχνολογία και βιομηχανικά προϊόντα). Αν και δεν επενδύει συγκεκριμένα σε επιχειρήσεις υπό την ηγεσία των γυναικών, η γαλλική δημόσια τράπεζα για επενδύσεις, η Bpifrance, είναι γνωστό ότι συγκαταλέγεται μεταξύ αυτών των κεφαλαίων που έχουν επενδύσει περισσότερο στις γυναίκες επιχειρηματίες.⁶ Οι επενδύσεις Angel υποστηρίζονται από τη Σλοβακική Υπηρεσία Επιχειρήσεων σε γυναίκες με καινοτόμες επιχειρηματικές ιδέες ή σε καινοτόμους τομείς. Το Βρετανικό Ταμείο Aspire ταιριάζει έως και το 50% των επενδύσεων σε επιχειρήσεις υπό την ηγεσία των γυναικών με στόχο την προσέλκυση επενδυτών σε ΜΜΕ με γυναίκες, μειώνοντας τον κίνδυνο χρηματοδότησης. Το μεγαλύτερο μερίδιο χωρών (9 στις 16) παρέχει επιχορηγήσεις / προγράμματα ανάθεσης καθώς και πίστωση, ενώ 6 χώρες προσφέρουν πιστωτικές εγγυήσεις. Ο μεγαλύτερος αριθμός τέτοιων πρωτοβουλιών οικονομικής στήριξης υλοποιείται από την Ιταλία (πέντε), ακολουθούμενη από τη Βουλγαρία και την Ιρλανδία (η καθεμία με τέσσερις), τη Γαλλία, τη Λιθουανία, την Ισπανία και τη Σουηδία (η καθεμία με τρεις), η Γερμανία και το ΗΒ (το καθένα με δύο), και οι υπόλοιπες επτά χώρες (Κροατία, Κύπρος, Ελλάδα, Ουγγαρία, Μάλτα, Πολωνία και Σλοβακία) με μία δράση η καθεμία. Το σχήμα 2 δείχνει την κατανομή των συστημάτων δημόσιας χρηματοδότησης. Το σχήμα 3 δείχνει τα συστήματα δημόσιας χρηματοδότησης ανά τύπο, με τα περισσότερα προγράμματα να καλύπτουν επιχορηγήσεις και πιστώσεις (13 το καθένα) και πιστωτικές εγγυήσεις (9). Είναι αξιοσημείωτο ότι υπάρχουν τέσσερα επενδυτικά ταμεία και συστήματα χρηματοδότησης επιχειρηματικών αγγέλων σε τέσσερα κράτη μέλη.

Τα περισσότερα από τα συστήματα οικονομικής στήριξης είναι ανοιχτά σε όλους τους τομείς της οικονομίας. Όταν υπάρχει εστίαση στον τομέα, τα συστήματα πολιτικής τείνουν να δίνουν προτεραιότητα στα ακόλουθα: τομέας τεχνολογίας (παιχνίδια, εφαρμογές, κινητές συσκευές, υπολογιστές νέφους κ.λπ.), τομέας βιοεπιστημών και περιβάλλοντος, καθαρή τεχνολογία, κατασκευή, επιχειρηματικές

υπηρεσίες, λιανικό εμπόριο, εμπόριο και υπηρεσίες καθώς και προσωπικές υπηρεσίες, τουρισμός και φιλοξενία, και αγρο-βιομηχανία. Σχεδόν όλες οι πρωτοβουλίες οικονομικής υποστήριξης προωθούν καινοτόμες ιδέες και προτάσεις. Οι χώρες με τομεακή εστίαση περιλαμβάνουν τη Βουλγαρία, την Κύπρο, την Ιρλανδία και την Ιταλία.

Σε ορισμένες περιπτώσεις, οι δημόσιες πολιτικές συνδέουν την παροχή επιχορηγήσεων και βραβείων με τις προτεραιότητες βιομηχανικής στρατηγικής ή καινοτομίας (ΗΒ) ή τα προγράμματα καινοτομίας και ανταγωνιστικότητας (Βουλγαρία). Αυτό μπορεί να δώσει κατεύθυνση στην αγορά και τις γυναίκες επιχειρηματίες να επικεντρωθούν σε μεγάλες κοινωνικές προκλήσεις όπως η τεχνητή νοημοσύνη, η καθαρή ανάπτυξη και η γηράσκουσα κοινωνία. Αυτό μπορεί να έχει διπλό αποτέλεσμα, υποστηρίζοντας τη γυναικεία επιχειρηματικότητα και κατευθύνοντας τους πόρους στις επιθυμητές προτεραιότητες βιομηχανικής πολιτικής. Οι τοπικές αρχές (για παράδειγμα ο δήμος της Σόφιας στη Βουλγαρία) βρέθηκαν επίσης να συνδέουν την καινοτομία και την έξυπνη εξειδίκευση με τέτοιες επιχορηγήσεις, ως μέρος των δημόσιων-ιδιωτικών επιταχυντών τους.

Ο στόχος των συστημάτων πολιτικής είναι να βοηθήσει τις επιχειρήσεις που ανήκουν σε γυναίκες, τις νεοσύστατες επιχειρήσεις και τις πιθανές γυναίκες επιχειρηματίες. Μεταξύ των πιθανών επιχειρηματιών, συγκεκριμένες ομάδες, όπως άνεργες ή οικονομικά ανενεργές γυναίκες ή γυναίκες με αναπηρία, στοχεύουν ως μέτρο για την αύξηση της συμμετοχής τους στην αγορά εργασίας. Ενώ τα περισσότερα από τα προγράμματα στοχεύουν συγκεκριμένα τις γυναίκες, ορισμένα από αυτά έχουν επίσης σχεδιαστεί για να συμπεριλάβουν τον ανδρικό πληθυσμό (για παράδειγμα νέοι, άνεργοι).

Φαίνεται ότι υπάρχει έλλειψη δεδομένων και μετρήσεων ανά φύλο που να επιτρέπουν ουσιαστικές συγκρίσεις είτε σε εθνικό είτε σε διασυνοριακό επίπεδο. Κατά την προσεκτική εξέταση της οικονομικής στήριξης που παρέχεται στις γυναίκες μέσω αυτών των συστημάτων πολιτικής, μόνο 8 χώρες από τις 16 μπόρεσαν να παράσχουν δεδομένα για το φύλο. Με βάση τα διαθέσιμα στοιχεία, τα προγράμματα στήριξης της γυναικείας επιχειρηματικότητας υπερβαίνουν τα 308 εκατομμύρια ευρώ. Μια πρόχειρη εκτίμηση των συνολικών ποσών που προορίζονται για προγράμματα χρηματοοικονομικής στήριξης για την επιχειρηματικότητα (ανοιχτά σε γυναίκες επιχειρηματίες και άλλες ομάδες) στα 16 κράτη μέλη αυξάνει τη συνολική χρηματοδοτική στήριξη σε πάνω από 970 εκατομμύρια ευρώ. Αυτό σημαίνει ότι οι

γυναίκες μπορούν δυνητικά να έχουν πρόσβαση σε μέρος αυτών των οικονομικών πόρων με σκοπό να ιδρύσουν ή να αναπτύξουν την επιχείρησή τους.

Άλλα κρατικά μέτρα στήριξης της γυναικείας επιχειρηματικότητας

Η γυναικεία επιχειρηματικότητα υποστηρίζεται από το κράτος και άλλες τοπικές και περιφερειακές αρχές, όχι μόνο μέσω της άμεσης χρηματοδότησης, αλλά και μέσω της κατάρτισης στην επιχειρηματικότητα, της καθοδήγησης, της δικτύωσης, της υποστήριξης των παιδιών κ.λπ. Πιο συγκεκριμένα, τα προγράμματα διαφοροποιούνται ως προγράμματα τύπου Α και τύπου Β. Τα προγράμματα τύπου Α είναι συνήθως μεγάλα προγράμματα, ξεκινούν, εκτελούνται και χρηματοδοτούνται από κρατικές αρχές. Τα προγράμματα τύπου Β περιλαμβάνουν εκείνα που υποστηρίζονται από το κράτος (κεντρικές, περιφερειακές ή τοπικές αρχές) αλλά δεν ξεκινούν απαραίτητα από τις κρατικές αρχές. Το τελευταίο μπορεί επίσης να περιλαμβάνει συνεργασίες με γυναικεία δίκτυα, ενώσεις και άλλους ιδιώτες.

Τα περισσότερα από τα προγράμματα είναι πρωτοβουλίες τύπου Β (υποστηρίζονται από το κράτος), ενώ τέσσερις χώρες (Γαλλία, Ελλάδα, Ισπανία και ΗΒ) εκτελούν προγράμματα τύπου Α και τύπου Β. Τα προγράμματα τύπου Α είναι διαθέσιμα μόνο σε χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης (Κροατία, Τσεχία, Ρουμανία και Σλοβενία). Αυτές περιλαμβάνουν μια στρατηγική για τη γυναικεία επιχειρηματικότητα (Κροατία), την υποστήριξη της γυναικείας επιχειρηματικότητας μέσω κατάρτισης, καθοδήγησης, δικτύωσης (Ρουμανία και Σλοβενία) και δραστηριότητες στο πλαίσιο του επιχειρησιακού προγράμματος για την απασχόληση (Τσεχία). Στην περίπτωση της Ελλάδας, εφαρμόζεται ένα δημόσιο πρόγραμμα (τύπου Α) για τη δημιουργία ενός νέου χρηματοδοτικού μέσου για την ενίσχυση της δραστηριότητας των Ελληνικών Επιχειρήσεων στα Βαλκάνια και τη Νότια Ευρώπη, το οποίο διαχειρίζεται το Υπουργείο Εξωτερικών, είναι ένα σχέδιο με πολύ ευρύ πεδίο κάλυψης διαφορετικών δραστηριοτήτων, όπως δραστηριότητες δικτύωσης και καθοδήγησης για γυναίκες επιχειρηματίες. Το τύπου Β πρόγραμμα αφορά ένα Ευρωπαϊκό δίκτυο για την προώθηση της επιχειρηματικότητας των γυναικών (WES), δράσεις προώθησης της ισότητας των φύλων και περιλαμβάνει Εργαστήριο επιχειρηματικότητας (Περιφερειακή Αρχή Κρήτης και Πανεπιστήμιο Κρήτης), Νέο χρηματοδοτικό μέσο για ελληνικές επιχειρήσεις στα Βαλκάνια και τη Νοτιοανατολική Ευρώπη, NSFR (Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, Δήμος Δράμας), Κύκλος Γυναικών Ηλικίας 50+ (Δήμος Γαλατσίου).

Συνολικά, 19 κράτη μέλη προσφέρουν 57 προγράμματα που υποστηρίζουν τη γυναικεία επιχειρηματικότητα. Τα προγράμματα διαφέρουν ως προς τη φύση και το πεδίο εφαρμογής. Σχεδόν το ήμισυ του συνολικού αριθμού προγραμμάτων στήριξης (46%) παρέχονται από τέσσερις χώρες: Ιρλανδία (εννέα προγράμματα), Βέλγιο και Γαλλία (έξι το καθένα) και Ισπανία (πέντε).

Μεταξύ των 19 κρατών μελών με προγράμματα γυναικείας επιχειρηματικότητας, μόνο τρεις χώρες (Κροατία, Γαλλία και Ηνωμένο Βασίλειο) αφιερώνουν πόρους και δραστηριότητες στην υποστήριξη παιδικής μέριμνας. Άλλες μορφές υποστήριξης περιλαμβάνουν μειωμένες κοινωνικές εισφορές για τους αυτοαπασχολούμενους, τη δυνατότητα κεφαλαιοποίησης των επιδομάτων ανεργίας, πρόσβαση σε μικροχρηματοδότηση (ισπανικό πρόγραμμα). Ευκαιρίες για να έρθουν σε επαφή οι επενδυτές και οι γυναίκες επιχειρηματίες μπορούν να προσφερθούν μέσω εκδηλώσεων pitching (πολωνικά προγράμματα).

1.3 Εμπόδια και ευκαιρίες στην επιχειρηματικότητα γυναικών

Πολλή έρευνα σχετικά με τη γυναικεία επιχειρηματικότητα και τους περιορισμούς στην ίδρυση και την ανάπτυξη εταιρειών έχει διεξαχθεί τα τελευταία 20 χρόνια. Ο Sharma (2013) εντόπισε τα ακόλουθα εμπόδια στην επιχειρηματικότητα των γυναικών: οικογενειακοί δεσμοί, κοινωνία που κυριαρχείται από άνδρες, εκμετάλλευση από τους μεσαίους άνδρες, ανεπαρκές εκπαιδευτικό υπόβαθρο, κοινωνικά εμπόδια, ανεπαρκής πρώτη ύλη, πρόβλημα πρόσβασης σε οικονομικούς πόρους, έντονος ανταγωνισμός, υψηλό κόστος παραγωγής, νομικό διατυπώσεις, περιορισμένη κινητικότητα, απουσία επιχειρηματικής ικανότητας, ανεπαρκείς διαχειριστικές ικανότητες, χαμηλή ριψοκίνδυνη ικανότητα και έλλειψη αυτοπεποίθησης. Αρκετοί άλλοι μελετητές έχουν εξετάσει στο παρελθόν τα διάφορα εμπόδια στην επιχειρηματικότητα των γυναικών σε διαφορετικά πλαίσια καταλήγοντας σε παρόμοια αποτελέσματα (Al-Sadi et al., 2011; Arul Paramanandam and Packirisamy, 2015; Bhardwaj, 2018; Bogren and von Friedrichs, 2016; Brindley, 2005; Chawla and Sharma, 2016; Chovwen, 2007; Chowdhury, 2007; Deshpande και Sethi, 2009; Dzisi, 2008α, 2008β; Gorji et al., 2012; Irwin and Scott, 2010, Ismail και Ibrahim, 2008 · Jones και Iredale, 2014; Mathew, 2010; Mbithi, 2015; Munkejord, 2017; Mwobobia, 2012; Niazkar and Arab-Moghaddam, 2011; Ratten et al., 2018α, 2018β; Sandhu et al., 2012; Shukla et al., 2018; Tillmar, 2016; Turkina and Thi Thanh

Thai, 2013). Αρκετές μελέτες (Constantinides et al, 2006; Carter et al, 2007; Coleman and Robb, 2009) έχουν διερευνήσει την πρόσβαση των γυναικών στη χρηματοδότηση, ωστόσο, υπάρχουν λιγότερες μελέτες σχετικά με την πρόσβαση των γυναικών σε επιχειρηματικά κεφάλαια και σε ίδια κεφάλαια. Ορισμένες μελέτες που δείχνουν ότι οι γυναίκες αντιμετωπίζουν δυσκολίες στην αύξηση στην πρόσβαση σε επενδύσεις ιδιωτών (επενδύσεις αγγέλου), σε επιχειρηματικά ή μετοχικά κεφάλαια, αναδεικνύουν πως όταν το κάνουν, συγκεντρώνουν λιγότερα από τους άνδρες επιχειρηματίες (Tripathi, & Singh, 2018). Μερικά από τα εμπόδια στη χρηματοδότηση που αναφέρονται συχνά περιλαμβάνουν:

1. Οι γυναίκες δεν έχουν πρόσβαση (ως χρήστες) σε επενδύσεις αγγέλου και επιχειρηματικό κεφάλαιο
2. Οι γυναίκες υποεκπροσωπούνται σημαντικά μεταξύ των υπευθύνων λήψης αποφάσεων σε εταιρείες ιδιωτικών κεφαλαίων και επιχειρηματικών κεφαλαίων (ένας τομέας με έντονη ανδρική κυριαρχία)
3. Οι γυναίκες τείνουν να επικεντρώνονται σε τομείς υπηρεσιών που είναι λιγότερο ελκυστικοί για τους επενδυτές.

Οι εθνικές μελέτες στα κράτη μέλη της ΕΕ επιβεβαιώνουν τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι γυναίκες επιχειρηματίες στην πρόσβαση σε χρηματοδότηση. Τόσο τα ιδιωτικά ταμεία όσο και οι δημόσιοι οργανισμοί είναι κατ'αρχήν ανοιχτοί σε όλους τους οικονομικούς τομείς, ωστόσο υπάρχει προτίμηση για ορισμένους τομείς, όπως η υψηλή τεχνολογία, οι ΤΠΕ, το περιβάλλον και οι ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, η τεχνολογία υγείας, οι ψηφιακές εκδόσεις. Η υποστήριξη του δημόσιου τομέα τείνει να είναι ελαφρώς πιο ανοιχτή σε άλλους τομείς, όπως οι προσωπικές υπηρεσίες, η μεταποίηση (γενικά), ο τουρισμός και η φιλοξενία και η αγροβιομηχανία. Τα στοιχεία από τις γυναίκες επιχειρηματίες δείχνουν ότι, ακόμη και στον κλάδο της τεχνολογίας, που απευθύνεται σε πολλούς επενδυτές, εξακολουθούν να υπάρχουν εμπόδια χρηματοδότησης και μεροληψία φύλου. Οι γυναίκες ιδιοκτήτριες νεοσύστατων επιχειρήσεων είναι καλά εκπαιδευμένες, διευθύνουν καινοτόμες επιχειρήσεις με βραβεία έρευνας και επιχειρήσεων, δραστηριοποιούνται σε έναν χρηματοδοτούμενο οικονομικό τομέα, αλλά πρέπει να αγωνιστούν σκληρά για να αποκτήσουν πρόσβαση στην απαιτούμενη χρηματοδότηση. Υπάρχει ένα τεράστιο δυναμικό για ιδιωτικά κεφάλαια που δημιουργούνται με κριτήρια φύλου στην αποστολή τους να καλύψουν το κενό.

Ωστόσο, είναι επίσης ευθύνη ολόκληρης της ιδιωτικής βιομηχανίας επενδύσεων να επιτύχει ισορροπία μεταξύ των φύλων στους μηχανισμούς λήψης αποφάσεων και να προσελκύσει και να διορίσει περισσότερες γυναίκες διαχειριστές κεφαλαίων. Η υποεκπροσώπηση των γυναικών στους μηχανισμούς λήψης αποφάσεων των επενδυτικών κεφαλαίων, είναι ένα σημαντικό εμπόδιο χρηματοδότησης για τις γυναίκες επιχειρηματίες. Η ιδιωτική χρηματοδότηση, η χρηματοδότηση αγγέλου και το επιχειρηματικό κεφάλαιο βρέθηκαν δυσανάλογα χαμηλά σε πολλά κράτη μέλη της ΕΕ.

Οι γυναίκες και οι άνδρες επιχειρηματίες έχουν διαφορετικά σημεία εκκίνησης στο επιχειρηματικό τους ταξίδι και, ως εκ τούτου, είναι άνισα. Συχνά, οι απόψεις της κοινωνίας για τον καταμερισμό των ρόλων στο σπίτι και στη δημόσια σφαίρα μπορεί να μην τείνουν θετικά προς τη γυναικεία επιχειρηματικότητα. Οι κοινωνικοπολιτιστικοί παράγοντες, όπως οι κοινωνικές απόψεις σχετικά με το επιχειρηματικό μοντέλο που έχει ως ηγέτες κυρίως άνδρες, μπορούν να αποτρέψουν τις γυναίκες να ξεκινήσουν τη δική τους επιχείρηση και να αποτρέψουν τα χρηματοδοτικά ιδρύματα να επενδύσουν σε γυναίκες επιχειρηματίες. Άλλοι παράγοντες όπως οι εκπαιδευτικές επιλογές των γυναικών (επηρεάζονται από οικογενειακά και κοινωνικά στερεότυπα), ένα άνισο μερίδιο των οικογενειακών ευθυνών, τα είδη των επιχειρήσεων που ξεκινούν οι γυναίκες και ο προσωπικός πλούτος διαδραματίζει σημαντικό ρόλο (IFC, 2019).

Σε όλες τις χώρες και ανεξάρτητα από το κατά κεφαλήν ΑΕΠ, η πιθανότητα έναρξης μιας νέας επιχείρησης είναι σημαντικά υψηλότερη για τους άνδρες από τις γυναίκες (Devine, 1994a, b; Allen et al, 2007). Σημαντικό μέρος του χάσματος μεταξύ των φύλων στην επιχειρηματική δραστηριότητα σχετίζεται με διαφορές στις αντιλήψεις και με το κατά κεφαλήν ΑΕΠ της χώρας. Η αντίληψη εκ μέρους των γυναικών, ότι έχουν τις απαραίτητες δεξιότητες και γνώσεις για να ιδρύσουν μια επιχείρηση, η θετική στάση απέναντι στην ύπαρξη ευκαιριών και η διαχείριση του φόβου αποτυχίας είναι όλοι υποκειμενικοί παράγοντες που συσχετίζονται έντονα και θετικά με το χάσμα των φύλων για την έναρξη επιχειρηματικής δραστηριότητας (Minniti, 2010). Το γεγονός ότι οι διαφορές μεταξύ των φύλων στην επιχειρηματική δραστηριότητα συνδέονται με αντιληπτικές μεταβλητές και το γεγονός ότι αυτό ισχύει σε όλες τις χώρες του δείγματος, υποδηλώνει ότι το χάσμα των φύλων μπορεί, εν μέρει, να συνδέεται με εξελικτικές διαφορές που είναι ανεξάρτητες από το πλαίσιο και τον πολιτισμό (Langowitz and Minniti, 2007; Minniti and Nardone,

2007). Ωστόσο, το γεγονός ότι ένα σημαντικό μέρος του χάσματος σχετίζεται με διαφορετικά επίπεδα κατά κεφαλήν ΑΕΠ υποδηλώνει ότι το μακροοικονομικό πλαίσιο είναι επίσης πολύ σημαντικό.

Ωστόσο, είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι η ισότητα των φύλων δεν είναι απλώς ζήτημα γυναικών: είναι ένα διαρθρωτικό πρόβλημα. Οι ιδιωτικοί οργανισμοί (καθώς και οι δημόσιοι) έχουν την ευθύνη να αποτρέψουν και να αποκαταστήσουν τις διακρίσεις λόγω φύλου. Απαιτείται συνεχής δημόσια υποστήριξη. Πολλές εθνικές ενώσεις θεωρούν ότι η εξάλειψη των στερεοτύπων των φύλων στην κοινωνία και η δημιουργία προτύπων για γυναίκες επιχειρηματίες θα πρέπει να συγκαταλέγονται στις δράσεις που υποστηρίζονται από τον δημόσιο τομέα, τις γυναικείες ενώσεις και τις ενώσεις βιομηχανίας (για παράδειγμα, ενώσεις ΜΜΕ). Αν και είναι πολύ χρήσιμα, μέτρα υποστήριξης όπως εκπαίδευση, ευαισθητοποίηση, καθοδήγηση και δικτύωση είναι περιορισμένα σε ό, τι μπορούν να επιτύχουν. Για τη βελτίωση των ευκαιριών χρηματοδότησης για γυναίκες επιχειρηματίες, είναι επίσης απαραίτητο η εστίαση στην πλευρά των επενδυτών, όπως οι πάροχοι επιχειρηματικών κεφαλαίων και τα ίδια κεφάλαια, και η ενθάρρυνση της συμμετοχής περισσότερων γυναικών διαχειριστών κεφαλαίων και επενδυτών. Υποστηρίζεται επίσης ότι η περισσότερη ποικιλομορφία στις ομάδες διαχείρισης κεφαλαίων, από τα μεγάλα ιδρύματα έως τους μικρότερους επενδυτές, θα ήταν πολύ ευεργετική.

Συνολικά, η ανεπαρκής επένδυση σε γυναίκες επιχειρηματίες σημαίνει ότι υπάρχει ανεπαρκής ικανότητα στην οικονομία που αναστέλλει την ανάπτυξη και τις ευκαιρίες απασχόλησης και εμποδίζει τις ίσες ευκαιρίες για γυναίκες και άνδρες. Οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής θα πρέπει να διασφαλίζουν ότι οι πολιτικές των επιχειρήσεων λειτουργούν καλά τόσο για τις γυναίκες όσο και για τους άνδρες (καθώς και για άλλες πιο συγκεκριμένες ομάδες στην κοινωνία).

Χρήσιμες συστάσεις για τους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής για την υποστήριξη γυναικών επιχειρηματιών καθ' όλη τη διάρκεια του κύκλου ζωής της επιχείρησής τους είναι οι ακόλουθες (Ascher, 2012):

1. Κατάργηση των μέγιστων νομικών και οικονομικών εμποδίων στη γυναικεία επιχειρηματικότητα και υποστήριξη των πολιτικών για την οικογένεια.
2. Προώθηση ενός οικονομικού ρυθμιστικού περιβάλλοντος, συμπεριλαμβανομένης της φορολογίας για την ενίσχυση της γυναικείας επιχειρηματικότητας.

3. Αύξηση μικρών και μεσαίων προγραμμάτων προετοιμασίας σε όλα τα επίπεδα του εκπαιδευτικού συστήματος.
4. Παροχή υποστήριξης, καθοδήγησης, κατάρτισης και εκπαίδευσης όχι μόνο κατά τη φάση εκκίνησης.
5. Κατανόηση του τρόπου με τον οποίο οι γυναίκες αντιλαμβάνονται τον κίνδυνο πριν το σχεδιασμό της αντίστοιχης υποστήριξης.
6. Προώθηση των ίσων ευκαιριών και κατάργηση των διακρίσεων λόγω φύλου.
7. Αντιμετώπιση των γυναικείων ανησυχιών σχετικά με την ανάπτυξη και την επέκταση των επιχειρήσεων στο σχεδιασμό κυβερνητικών προγραμμάτων στήριξης.
8. Ενίσχυση του συντονισμού της πολιτικής όσον αφορά τις κυβερνητικές δραστηριότητες για την προώθηση της γυναικείας επιχειρηματικότητας.
9. Διαμόρφωση στρατηγικών για μεγαλύτερη πρόσβαση στις πληροφορίες για διεθνείς αγορές και εγκαταστάσεις που παρέχει η τεχνολογία πληροφοριών και επικοινωνιών (ΤΠΕ).
10. Ενσωμάτωση των διαστάσεων της γυναικείας επιχειρηματικότητας στις σχετικές με τις ΜΜΕ πολιτικές κατά τη φάση σχεδιασμού.
11. Προώθηση κατάλληλων δικτύων για την παροχή γνώσεων και εργαλείων που απαιτούνται για την ανάπτυξη και επέκταση της γυναικείας επιχειρηματικότητας, για τον συντονισμό των εγχώριων και παγκόσμιων δικτύων.
12. Παρακολούθηση και αξιολόγηση συστηματικά και συνεχώς της επίδρασης των σχετικών πολιτικών στην επιχειρηματικότητα των γυναικών και του βαθμού στον οποίο οι γυναίκες επωφελούνται από αυτές.

Κεφάλαιο 2^ο

Οικονομική κρίση και χρηματοδότηση ΜΜΕ

Η επιχειρηματικότητα - η επιχειρηματική λειτουργία - μπορεί να θεωρηθεί ως η ανακάλυψη ευκαιριών και η επακόλουθη δημιουργία μιας νέας οικονομικής δραστηριότητας, συχνά μέσω της δημιουργίας ενός νέου οργανισμού (Reynolds, 2005). Λόγω του γεγονότος ότι δεν υπάρχει αγορά «ευκαιριών», ο επιχειρηματίας πρέπει να τις εκμεταλλευτεί, πράγμα που σημαίνει ότι πρέπει να αναπτύξει τις ικανότητές του για να αποκτήσει πόρους, καθώς και να οργανώσει και να εκμεταλλευτεί ευκαιρίες. Η επιχειρηματικότητα είναι «μια διαδικασία με την οποία τα άτομα – είτε μόνα τους είτε εντός οργανώσεων– αναζητούν ευκαιρίες» (Stevenson και Jarillo, 1990: 23). Η επιχειρηματικότητα συζητείται συχνά με τον τίτλο του επιχειρηματικού παράγοντα, την επιχειρηματική λειτουργία, την επιχειρηματική πρωτοβουλία και την επιχειρηματική συμπεριφορά και αναφέρεται ακόμη και ως επιχειρηματικό «πνεύμα». Επιπρόσθετα, ο όρος “γυναικεία επιχειρηματικότητα”, σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Ένωση, αφορά επιχειρήσεις στις οποίες τουλάχιστον το 50% της ιδιοκτησίας ανήκει σε γυναίκα και η ουσιαστική/ενεργητική διαχείριση της επιχείρησης ασκείται από γυναίκα (Γ.Γ.Ο.Π.Ι.Φ., 2019).

Από το 2008 έως σήμερα, η ελληνική οικονομία αντιμετωπίζει μια βαθιά ύφεση και επλήγη πολύ περισσότερο από την οικονομική κρίση σε σύγκριση με οποιαδήποτε άλλη ευρωπαϊκή χώρα. Οι συνέπειες της χρηματοπιστωτικής κρίσης και η εφαρμογή αυστηρών δημοσιονομικών μέτρων που εγκρίθηκαν είναι η συρρίκνωση των εισοδημάτων, η μείωση της εγχώριας ζήτησης και κατανάλωσης και η μαζική αύξηση της ανεργίας. Ταυτόχρονα, σημειώθηκε σημαντική μείωση της παραγωγικής δραστηριότητας και μείωση των κρατικών και επιχειρηματικών επενδύσεων, σε μια περίοδο κατά την οποία η κύρια πρόκληση είναι η ανάκαμψη και η οικονομική ανάπτυξη της χώρας. Ειδικότερα, η Ελλάδα χαρακτηρίζεται από μια οικονομία που αποτελεί μέρος ενός «ελίτ κλαμπ» με κοινό νόμισμα και κοινό πλαίσιο τόσο για τις φορολογικές όσο και για τις χρηματοδοτικές της πολιτικές. Η Ελλάδα έχασε περίπου το 25% του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος της, η ανεργία αυξήθηκε στο επίπεδο του 27%, η ιδιωτική κατανάλωση μειώθηκε κατά σχεδόν 30%, ενώ το δυναμικό παραγωγής της οικονομίας επηρεάστηκε αρνητικά κατά τη συγκεκριμένη περίοδο (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2013, 2017). Ο μόνος τρόπος διαφυγής από την έλλειψη

ρευστότητας ήταν οι χρηματοδοτικοί πόροι της ΕΕ, η αξιοποίηση του Εθνικού Στρατηγικού Πλαισίου Αναφοράς (ΕΣΠΑ) και οι πόροι μετά την περίοδο προγραμματισμού 2014-2020.

2.1 MME, η ανάγκη και τα είδη κινήτρων

Τα κίνητρα για την έναρξη μιας επιχείρησης έχουν συνδεθεί με την ανάγκη και την ευκαιρία, με επιπτώσεις στις προοπτικές ανάπτυξης των νέων επιχειρήσεων (Reynolds et al., 2002; Hessels et al., 2008). Τα κίνητρα ευκαιρίας σχετίζονται συνήθως με κίνητρα έλξης που προσελκύουν άτομα στην επιχειρηματικότητα με βάση την αναγνώριση και εκμετάλλευση μιας ευκαιρίας αγοράς (Shane et al., 1991; Carter et al., 2003). Επίσης, τα άτομα μπορεί να ωθηθούν στην επιχειρηματικότητα λόγω της οικονομικής ανάγκης και της αυξανόμενης ανεργίας, ή του φόβου απόλυσης και συρρίκνωσης του εισοδήματος, δεδομένης της απουσίας καλύτερων εναλλακτικών εργασιών (Thurik et al., 2008; Arrighetti et al., 2016). Αντιμετωπίζοντας σχετικά υψηλούς χρηματοοικονομικούς και άλλους περιορισμούς, οι επιχειρηματίες με κίνητρο την ανάγκη τείνουν να έχουν χαμηλότερα επίπεδα φιλοδοξίας και χαμηλότερες προσδοκίες για ανάπτυξη όσον αφορά τη δημιουργία θέσεων εργασίας (Reynolds et al., 2002; Hessels et al., 2008). Αυτοί που έχουν ως κίνητρο τις ευκαιρίες, εμφανίζουν υψηλές φιλοδοξίες για ανάπτυξη (Verheul και Van Mil, 2011). Οι ευκαιρίες μαζί με τις αναπτυξιακές προθέσεις και τους πόρους θεωρούνται απαραίτητες προϋποθέσεις για να αναπτυχθεί μια νέα επιχείρηση (Stam et al., 2009). Οι φιλόδοξοι επιχειρηματίες εκμεταλλεύονται ευκαιρίες και πόρους στο περιβάλλον τους για να υλοποιήσουν τις αναπτυξιακές τους προσδοκίες (Hermans et al., 2015) σε αντίθεση με επιχειρηματίες που έχουν χαμηλές φιλοδοξίες και είναι λιγότερο πιθανό να εμπλακούν σε επιχειρήσεις ευκαιριών (Stam et al., 2011). Οι Levie και Autio (2008) στο πλαίσιο του διεθνούς ερευνητικού προγράμματος (Global Entrepreneurship Monitor - GEM) υποστηρίζουν ότι οι ευκαιρίες εμφανίζονται όταν υπάρχουν κενά και εμπόδια στις αγορές. Τέτοια κενά και εμπόδια είναι πιθανό να προκύψουν σε περιόδους κρίσης, όπου τα επιχειρηματικά περιβάλλοντα πραγματοποιούν σημαντικές αλλαγές και οι αγορές προϊόντων και εργασίας μεταμορφώνονται. Έτσι, σε ταραχώδη οικονομικά περιβάλλοντα οι φιλόδοξοι

επιχειρηματίες είναι πιο πιθανό να εντοπίσουν και να επωφεληθούν από σχετικές ευκαιρίες, συμπληρώνοντας τα κενά που παρουσιάζονται (Giotopoulos et al., 2016).

Σύμφωνα με τη Γ.Γ.Ο.Π.Ι.Φ., (2019), η ανάγκη αποτελεί βασικό κίνητρο για το 37,4% των γυναικών επιχειρηματιών αρχικών σταδίων στην Ελλάδα. Τα ποσοστά για την Ευρώπη και τις χώρες καινοτομίες είναι 23,9 και 20,7% αντίστοιχα. Το κίνητρο της ανάγκης είναι ισχυρότερο σε αναπτυσσόμενες χώρες, όπου η δυνατότητα εύρεσης ικανοποιητικής απασχόλησης με μισθωτή σχέση είναι δυσκολότερη. Η τέταρτη θέση που καταλαμβάνει η Ελλάδα όσον αφορά στην γυναικεία επιχειρηματικότητα ανάγκης οφείλεται πιθανώς στο υψηλό ποσοστό ανεργίας των γυναικών και στην δυσκολία εύρεσης εξαρτημένης εργασίας. Ταυτόχρονα, η αξιοποίηση μιας επιχειρηματικής ευκαιρίας αποτελεί βασικό κίνητρο για το 60,7% των γυναικών επιχειρηματιών στην Ελλάδα, κατατάσσοντάς τη στις τελευταίες θέσεις των χωρών καινοτομίας, με τον μέσο όρο αυτών και της Ευρώπης να ανέρχεται στο 75,9 και 72,7% αντίστοιχα. Τα υψηλά ποσοστά επιχειρηματικότητας ευκαιρίας που εκδηλώνεται από τις γυναίκες φαίνεται να συσχετίζονται με το μέγεθος και την ποιότητα των κοινωνικών παροχών που είναι διαθέσιμες σε μία χώρα. Η επιχειρηματικότητα αρχικών σταδίων των γυναικών είναι σταθερά χαμηλότερη από εκείνη των ανδρών, ενώ το κίνητρο της ανάγκης αυξάνει τις πιθανότητες διακοπής της λειτουργίας των επιχειρήσεών τους για τις γυναίκες που δραστηριοποιούνται στην Ελλάδα λόγω χαμηλής κερδοφορίας. Έτσι, οι προοπτικές ανάπτυξης για τις εν λόγω επιχειρήσεις είναι χαμηλές, καθώς μόλις 1 στις 10 γυναίκες δηλώνει ότι στην επόμενη 5ετία θα δημιουργήσει πάνω από 6 θέσεις απασχόλησης. Αντίθετα, η καινοτομία της γυναικείας επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων καταγράφεται στον ευρωπαϊκό μέσο όρο, ενώ η εξωστρέφειά της καταλαμβάνει την πρώτη θέση στις χώρες της Ευρώπης. Σε αυτό συμβάλλουν και οι κλάδοι δραστηριοποίησης που επιλέγουν κατά πλειοψηφία οι γυναίκες επιχειρηματίες στην Ελλάδα, προσανατολιζόμενες στον τουρισμό, το χονδρικό και λιανικό εμπόριο και τις υπηρεσίες. Τέλος, ενθαρρυντική είναι η αυξημένη συμμετοχή των γυναικών στη διοίκηση, αλλά και στο εργατικό δυναμικό επιχειρήσεων ΚΑΛΟ.

Σύμφωνα με τη σχετική βιβλιογραφία και μεταξύ κοινωνικών ή δημογραφικών επιχειρηματικών χαρακτηριστικών, το φύλο θεωρείται ότι παίζει σημαντικό ρόλο στο επιχειρηματικό κίνητρο, τις προθέσεις και τις επιδόσεις (Davis και Shaver, 2012; Gupta et al., 2009; Kolvereid, 1996). Οι γυναίκες επιχειρηματίες συνήθως παρακινούνται από εγγενείς στόχους που σχετίζονται με την ανεξαρτησία και την

ευελιξία και όχι με το οικονομικό κέρδος, έχουν χαμηλότερη ανοχή για τον κίνδυνο από τους άντρες επιχειρηματίες (Jianakoplos and Bernasek, 1998; Davis and Shaver, 2012) και είναι πιο πιθανό να καθορίσουν όρια ανάπτυξης που αντικατοπτρίζει τα προσωπικά τους, όρια άνεσης (Cliff, 1998). Έτσι, οι επιχειρήσεις που ανήκουν στις γυναίκες τείνουν να είναι μικρότερες, πιο αργές και λιγότερο κερδοφόρες σε σύγκριση με τις ανδρικές επιχειρήσεις (Brush, 1992; Rosa και Hamilton, 1994; Gupta et al., 2009). Επίσης, και σύμφωνα με όσα συζητήθηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο, το σχετικά χαμηλό αναπτυξιακό δυναμικό των εταιρειών που ανήκουν στις γυναίκες έχει συνδεθεί με περιορισμούς στην πρόσβαση σε οικονομικούς πόρους (Alsos et al., 2006; Marlow και Patton, 2005) και πιο συγκεκριμένα με το θέμα των διακρίσεων λόγω φύλου κατά των γυναικών ως προς τη χρηματοδότηση των επιχειρηματικών προσπαθειών (Stefani και Vacca, 2017; Pines et al., 2010; Orhan, 2001). Η πρόσβαση στη χρηματοδότηση γίνεται ακόμη πιο δύσκολη σε περιόδους κρίσης, καθώς τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα είναι ιδιαίτερα απρόθυμα να προσφέρουν δάνεια σε μικρές και ευάλωτες επιχειρήσεις που ανήκουν στις γυναίκες (Paul and Sarma, 2013; Pines et al., 2010).

Σε αντίξοες οικονομικές συνθήκες, οι γυναίκες ιδρυτές υποφέρουν σε μεγαλύτερο βαθμό από τον οικονομικό αποκλεισμό μαζί με άλλες μορφές αποκλεισμού, όπως η αγορά εργασίας ή ο κοινωνικός αποκλεισμός (Pines et al., 2010). Επιπλέον, σε περιόδους κρίσης, οι γυναίκες είναι πιο πιθανό να ασχοληθούν με την αυτοαπασχόληση ή τις επιχειρηματικές προσπάθειες χαμηλής ποιότητας σε σύγκριση με τους άνδρες λόγω περιορισμένων επιλογών διαβίωσης (Paul and Sarma, 2013; Arenius and Minniti, 2005).

Με βάση το θεωρητικό πλαίσιο των Guzmán και Santos (2001), μπορεί να υποστηριχθεί ότι κατά τη διάρκεια μιας οικονομικής κρίσης το κίνητρο σε άτομα με υψηλό ανθρώπινο κεφάλαιο (υψηλό μορφωτικό επίπεδο, οικονομική άνεση) μπορεί να υπερτερεί των εξωγενών κινήτρων που αναζητούν πλούτο, καθώς τα μέτρα πίεσης και λιτότητας στην Ελλάδα αποθαρρύνουν την επίτευξη πλούτου. Έτσι, σε αντίξοες οικονομικές συνθήκες, τα υψηλά μορφωμένα άτομα με σημαντική εργασιακή εμπειρία συνήθως οδηγούνται από την προσωπική ανάπτυξη και την επιχειρηματική ικανότητα, με αποτέλεσμα να είναι πιθανότερο να ξεκινήσουν μια επιχείρηση με ισχυρό αναπτυξιακό δυναμικό. Από μια άλλη προοπτική, οι οικονομικές κρίσεις είναι πιθανό να μειώσουν το κόστος ευκαιρίας για την έναρξη μιας επιχείρησης υψηλού δυναμικού, η οποία συνήθως είναι υψηλότερη για καλά εκπαιδευμένους και

έμπειρους ανθρώπους (Shane και Venkataraman, 2000). Επιπλέον, κατά τις δυσμενείς οικονομικές συνθήκες, οι εναλλακτικές θέσεις εργασίας που είναι γενικά διαθέσιμες σε άτομα με υψηλά επίπεδα ανθρώπινου κεφαλαίου γίνονται λιγότερες ή χειρότερες, αυξάνοντας την πιθανότητα να συμμετέχουν τέτοια άτομα σε φιλόδοξες επιχειρηματικές προσπάθειες (Giotopoulos et al., 2016). Σε περιόδους υψηλής αβεβαιότητας, οικονομικών περιορισμών και αυξημένων κινδύνων, αναμένεται ότι η αυτοπεποίθηση και η αυτο-αποτελεσματικότητα θα είναι πιο σημαντικά κίνητρα για την έναρξη μιας φιλόδοξης επιχείρησης σε σύγκριση με τους κανονικούς χρόνους.

Ο φόβος της αποτυχίας έχει επίσης διαπιστωθεί ότι μπορεί να επιδράσει ως κίνητρο που επιδρά με αρνητικό τρόπο στη διάθεση του ατόμου είτε να ξεκινήσει μια επιχειρηματική δραστηριότητα (Wagner και Sternberg, 2004; Vaillant and Lafuente, 2007) είτε να την αναπτύξει ακολουθώντας κάποιο φιλόδοξο σχέδιο (Autio και Pathak 2010). Οι Cacciotti και Hayton (2015) υποστηρίζουν ότι ο φόβος της αποτυχίας μπορεί να είναι το αποτέλεσμα αφενός της προσωπικότητας ή του χαρακτήρα ενός ατόμου που μένει αδιαφοροποίητο στα διάφορα οικονομικά περιβάλλοντα και αφετέρου, μιας πιο συμπεριφορικής κατάστασης που αναπτύσσεται ως μια εφάπαξ απάντηση σε ένα απειλητικό περιβάλλον. Όταν το οικονομικό περιβάλλον επιδεινώνεται, ωστόσο και οι δύο συμπεριφορές αυξάνονται, ακόμη και αν εντοπιστεί μια υψηλή πιθανή ευκαιρία. Έτσι, αναμένεται να ενταθεί η αρνητική σχέση μεταξύ φόβου αποτυχίας και φιλόδοξης επιχειρηματικότητας κατά τις περιόδους κρίσης.

Η ανασκόπηση της βιβλιογραφίας, τονίζει τη συσχέτιση μεταξύ των κοινωνικών δικτύων των επιχειρηματιών και της ανάπτυξης των μικρών επιχειρήσεων (Bratkovic et al., 2009), καθώς και τις φιλοδοξίες ανάπτυξης των επιχειρηματιών που ασχολούνται με νέες τεχνολογίες βασισμένες στην καινοτομία (Liao και Welsch, 2003). Σε σχέση με αυτό, οι Estrin et al. (2013) υποστηρίζουν ότι οι επιχειρηματικές επαφές με άλλους επιχειρηματίες συμβάλλουν στην ανάπτυξη νέων επιχειρήσεων παρέχοντας στους νέους επιχειρηματίες συμβουλές, υποστήριξη και πρόσβαση σε πόρους που ευνοούν την οικοδόμηση κοινωνικού κεφαλαίου. Τέτοιες κοινωνικές αλληλεπιδράσεις και επαφές μπορεί να είναι ιδιαίτερα ευνοϊκές για νέες επιχειρήσεις προσανατολισμένες στην ανάπτυξη σε δυσλειτουργικά περιβάλλοντα, που μπορεί να είναι αποτέλεσμα οικονομικής κρίσης (Estrin et al., 2013).

Σύμφωνα με τα παραπάνω, αλλά και με βάση τα υψηλά ποσοστά ανεργίας στις γυναίκες, η γυναικεία επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα αποτελεί μια κατά βάση

βιοποριστική λύση και όχι μια επιλογή αξιοποίησης επιχειρηματικών ευκαιριών. Το κίνητρο της επιχειρηματικότητας ανάγκης για τις Ελληνίδες είναι υψηλότερο σε σχέση με τις υπόλοιπες χώρες της Ευρώπης λόγω των υψηλών ποσοστών ανεργίας και των χαμηλών ποσοστών συμμετοχής στο εργατικό δυναμικό, εμποδίζοντας έτσι την ανεύρεση εξαρτημένης σχέσης εργασίας. Βασικό εμπόδιο των γυναικών επιχειρηματιών αναφέρεται πως είναι, η εναρμόνιση οικογενειακής, προσωπικής και επαγγελματικής ζωής.

Καταλήγουμε, πως μαζί με τα κίνητρα ευκαιριών, θα πρέπει και οι αντιλήψεις ευκαιριών να αποτελέσουν βασικό μοχλό της επιχειρηματικότητας που προσανατολίζεται στην ανάπτυξη σε αντίξοες οικονομικές συνθήκες. Από την άποψη της πολιτικής, αυτό μπορεί να υποδηλώνει ότι όταν μια οικονομία αντιμετωπίζει ύφεση, η προώθηση διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων σε διάφορες αγορές εργασίας ή προϊόντων (μέσω απορρύθμισης, απελευθέρωσης, ανοίγματος, αδειοδότησης) θα μπορούσε να επιτρέψει την εμφάνιση διαφόρων επιχειρηματικών ευκαιριών που σχετίζονται με νέες συνθήκες στις αγορές. Με τον τρόπο αυτό παρέχονται κίνητρα στους πιθανούς επιχειρηματίες να ακολουθήσουν μια επιχειρηματική πορεία προσανατολισμένη στην ανάπτυξη.

2.2 Χρηματοοικονομικά εργαλεία για την υποστήριξη των ΜΜΕ στην ΕΕ και την Ελλάδα

Οι γυναίκες επιχειρηματίες στην Ελλάδα διαθέτουν για την υλοποίηση ενός νέου εγχειρήματος το δεύτερο υψηλότερο κεφάλαιο, ξεπερνώντας κατά πολύ το μέσο ποσό επένδυσης στην Ευρώπη αλλά και στις Χώρες της καινοτομίας (\$7.298 και \$8.538, αντίστοιχα). Ως προς την πηγή χρηματοδότησης, δεν αναφέρονται διαφοροποιήσεις μεταξύ των ευρωπαϊκών κρατών, καθώς η χρηματοδότηση της γυναικείας επιχειρηματικότητας προέρχεται κυρίως από την οικογένεια ή τους συγγενείς (Eurofound, 2019).

Στην Ελλάδα και την Ευρώπη, οι βασικές πηγές χρηματοδότησης των επιχειρήσεων είναι οι εξής:

1. Τραπεζικός Δανεισμός: Είναι ο πιο συνηθισμένος τρόπος χρηματοδότησης και περιλαμβάνει α) τα δάνεια κεφαλαίου κίνησης

(ανοιχτά ή ανακυκλούμενα και αλληλόχρεοι λογαριασμοί), που είναι μικρής διάρκειας και έχουν σκοπό τη βελτίωση της ρευστότητας της επιχείρησης, β) τα μακροπρόθεσμα δάνεια που είναι για επαγγελματική στέγη ή για εξοπλισμό).

2. Εθνικό Ταμείο Επιχειρηματικότητας και Ανάπτυξης (ETEAN), που ιδρύθηκε με τον Ν. 3912/2011 και αποτελεί πολύτιμο εργαλείο για την ενίσχυση της χρηματοδότησης Μικρομεσαίων Επιχειρήσεων (ΜΜΕ) μέσω της εξασφάλισης του κλάσματος επιχειρηματικού κινδύνου που δε γίνεται αποδεκτό από το τραπεζικό σύστημα, ενισχύοντας έτσι το εύρος των βιώσιμων επιχειρηματικών πρωτοβουλιών που αναλαμβάνουν οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις.
3. Επιχειρηματικά Κεφάλαια (Venture Capital): Είναι μεσο-μακροπρόθεσμες επενδύσεις υψηλής απόδοσης και υψηλού κινδύνου με συμμετοχή στα ίδια κεφάλαια νέων ή ταχέως αναπτυσσόμενων μη εισηγμένων επιχειρήσεων (Goody's, Γερμανός και Chipita, Microsoft, Amazon και Yahoo). Η κεφαλαιακή ενίσχυση μιας εταιρείας είναι δυνατή τόσο σε αρχικό στάδιο (έναρξης) όσο και σε επόμενο (ανάπτυξης ή εξαγοράς). Οι αποδόσεις στις οποίες αποβλέπουν οι εταιρείες venture capital είναι ανάλογες του επιχειρηματικού κινδύνου που αναλαμβάνουν. Οι εταιρείες αυτές, παρέχουν συμβουλές σε θέματα στρατηγικής, οργάνωσης και χρηματοοικονομικής διοίκησης των επιχειρήσεων με βάση την εμπειρία που διαθέτουν από ομοειδείς επιχειρήσεις, ενώ παράλληλα έχουν εκτεταμένα δίκτυα επαφών σε διάφορους κλάδους.
4. Ιδιώτες Επενδυτές (Business Angels): Είναι εύποροι ιδιώτες με εμπειρία από δικές τους εταιρίες, που διαπραγματεύονται μία συμφωνία βάσει της οποίας ο επιχειρηματικός άγγελος παρέχει κεφάλαια και σε πολλές περιπτώσεις συμβουλευτική υποστήριξη έναντι μετοχικών μεριδίων στην επιχείρηση. Στην Ελλάδα, αυτό το είδος χρηματοδότησης δεν είναι ιδιαίτερα διαδεδομένο.
5. Πρακτόρευση Απαιτήσεων (Factoring): Εφαρμόζεται από τις τράπεζες και τις ανώνυμες εταιρίες οι οποίες καλύπτουν τις ανάγκες των επιχειρήσεων που πωλούν προϊόντα ή παρέχουν υπηρεσίες με βραχυπρόθεσμη πίστωση στους οφειλέτες τους. Η συνεργασία

περιλαμβάνει τον προμηθευτή, τους οφειλέτες και έναν εξειδικευμένο χρηματοοικονομικό ενδιάμεσο Factor), ο οποίος αναλαμβάνει τη λογιστική παρακολούθηση, διαχείριση και είσπραξη των επί πιστώσει απαιτήσεων.

6. Θερμοκοιτίδες Επιχειρήσεων (Business Incubators): Στόχο τους αποτελεί η ενθάρρυνση των ατόμων να ξεκινήσουν τη δικιά τους επιχείρηση και η στήριξη σε νεοϊδρυόμενες επιχειρήσεις που σχετίζονται με την ανάπτυξη της καινοτομίας. Προσφέρουν χρηματοδότηση, χώρους και εξοπλισμό, υπηρεσίες γραμματειακής υποστήριξης, συμβουλευτικές υπηρεσίες και υποστήριξη, δίκτυο επαφών με πελάτες και προμηθευτές, με αντάλλαγμα ένα ποσοστό του μετοχικού κεφαλαίου της εταιρίας. Η χρονική διάρκεια της επένδυσης του incubator κυμαίνεται συνήθως μεταξύ των 6 και 18 μηνών και το ύψος της επένδυσης μεταξύ των 100.000€ και των 300.000€.
7. Χρηματοδοτική Μίσθωση (Leasing). Η επιχείρηση επιλέγει τον εξοπλισμό ή το ακίνητο που θεωρεί κατάλληλο για τις ανάγκες του, η εταιρία leasing το αγοράζει και στη συνέχεια το μισθώνει για μια προσυμφωνημένη χρονική περίοδο. Μπορεί να είναι Απλή Χρηματοδοτική Μίσθωση (Direct Leasing) για κινητό εξοπλισμό ή επαγγελματική στέγη, Πώληση και Επαναμίσθωση Παγίων Στοιχείων (Sale & Lease Back), ή Συνεργασία Εταιρίας Leasing, Προμηθευτή και Μισθωτή (Vendor Leasing).
8. Επιδοτήσεις ΕΣΠΑ που αναλαμβάνουν τα εξής: α) Επιδότηση Νέων Επιχειρηματιών Στήριξη ανέργων και νέων επιχειρηματιών (start-up), β) Σχέδιο Παρέμβασης για τη στήριξη των επιχειρήσεων και εργαζομένων τους, γ) Επιδότηση Καινοτομικών Ιδεών Digi Mobile, δ) Νέα για επιδοτήσεις και ε) δάνεια JEREMIE.
9. Άλλες ευκαιρίες χρηματοδότησης που δρομολογούνται από την ευρωπαϊκή επιτροπή για τις MME, αφορούν στο πλαίσιο του προγράμματος InvestEU, για την τόνωση της χρηματοδότησης εταιρειών και κεφαλαίων υπό την ηγεσία των γυναικών.

Εργαλεία και δίκτυα υποστήριξης για γυναίκες στην Ευρώπη είναι τα ακόλουθα (https://ec.europa.eu/growth/smes/supporting-entrepreneurship/women-entrepreneurs/support-networks_en):

Η ευρωπαϊκή διαδικτυακή πλατφόρμα για γυναίκες επιχειρηματίες WEgate: Πανευρωπαϊκή διαδικτυακή πλατφόρμα WEgate για γυναίκες όλων των ηλικιών που θέλουν να ξεκινήσουν, να διευθύνουν και να αναπτύξουν μια επιχείρηση. Ξεκίνησε τον Σεπτέμβριο του 2016, παρέχει πληροφορίες και συνδέσμους σχετικά με την πρόσβαση σε ευκαιρίες κατάρτισης, καθοδήγησης, συμβουλών και δικτύωσης επιχειρήσεων και συνεχίζει να τις υποστηρίζει κατά τη διάρκεια της πανδημίας Covid-19.

Ευρωπαϊκό δίκτυο επιχειρήσεων για γυναίκες: Το Enterprise Europe Network (EEN) διαθέτει μια ομάδα γυναικείας επιχειρηματικότητας στο Facebook που συγκεντρώνει 21 οργανισμούς εταίρους σε 14 χώρες. Η ομάδα συνδέει τις γυναίκες επιχειρηματίες με τις δραστηριότητες υποστήριξης των επιχειρήσεων και της καινοτομίας του δικτύου και παρέχει συγκεκριμένες υπηρεσίες, όπως εταιρική σχέση, πρόσβαση σε ξένες αγορές, συνεργασία με τοπικά δίκτυα, καθώς και πρόσβαση σε χρηματοδότηση της ΕΕ.

Η Ευρωπαϊκή Κοινότητα Γυναικών Επιχειρηματικών Αγγέλων και γυναικών επιχειρηματιών: Ο στόχος αυτής της πρωτοβουλίας - που χρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο - είναι να στηρίξει τις γυναίκες επιχειρηματίες στην πρόσβαση σε εναλλακτικές πηγές χρηματοδότησης. Αυτό θα επιτευχθεί αυξάνοντας την ευαισθητοποίηση των επιχειρηματικών αγγέλων, εκπαιδύοντας γυναίκες που θα ήθελαν να γίνουν επιχειρηματικοί άγγελοι και βοηθώντας τις γυναίκες επιχειρηματίες να παρουσιάσουν τις επιχειρηματικές τους ιδέες σε πιθανούς επενδυτές. Το δίκτυο δημιουργήθηκε το 2017, μέσω 4 έργων που καλύπτουν 14 χώρες της ΕΕ.

Το ευρωπαϊκό δίκτυο για την προώθηση της επιχειρηματικότητας των γυναικών (WES): Είναι ένα δίκτυο πολιτικής με μέλη από 31 ευρωπαϊκά έθνη (χώρες της ΕΕ, Ισλανδία, Νορβηγία και Τουρκία). Οι εκπρόσωποι εκπροσωπούν εθνικές κυβερνήσεις και θεσμούς. Είναι υπεύθυνοι για την προώθηση και υποστήριξη της γυναικείας επιχειρηματικότητας σε εθνικό επίπεδο. Τα μέλη του WES παρέχουν συμβουλές, υποστήριξη, πληροφορίες και επαφές σχετικά με υφιστάμενα μέτρα

στήριξης για γυναίκες επιχειρηματίες. Βοηθούν επίσης στον εντοπισμό καλών πρακτικών.

Το ευρωπαϊκό δίκτυο πρεσβευτών γυναικείας επιχειρηματικότητας: Εγκαινιάστηκε το 2009. Αποτελείται από περίπου 270 επιχειρηματίες από 22 ευρωπαϊκές χώρες. Στόχος των πρεσβευτών είναι να λειτουργήσουν ως πρότυπα, λέγοντας την ιστορία τους για να ευαισθητοποιήσουν και να ενθαρρύνουν την επιχειρηματικότητα ως επιλογή σταδιοδρομίας για γυναίκες όλων των ηλικιών. Πολλοί από τους πρεσβευτές έχουν προχωρήσει πέρα από αυτό, έχοντας επίσης εμπλακεί ενεργά στην υποστήριξη της ίδρυσης νέων επιχειρήσεων. Το Δίκτυο ήταν πολύ επιτυχημένο και υπερέβη τους στόχους του όσον αφορά τις εκδηλώσεις που οργανώθηκαν και το κοινό που συγκεντρώθηκε. Πάνω από 650 εθνικές συναντήσεις έχουν οργανωθεί, προσεγγίζοντας περισσότερες από 61.000 υποψήφιες γυναίκες επιχειρηματίες. Οι πρεσβευτές υποστήριξαν τη δημιουργία περισσότερων από 250 νέων επιχειρήσεων υπό την ηγεσία των γυναικών και δημιούργησαν 22 λέσχες δικτύωσης και υποστήριξης επιχειρήσεων για γυναίκες.

Το Ευρωπαϊκό Δίκτυο Συμβούλων Γυναικών Επιχειρηματιών: Εγκαινιάστηκε το 2011. Δεκαεπτά ευρωπαϊκές χώρες ανήκουν στο Δίκτυο Συμβούλων: Αλβανία, Βέλγιο, Κύπρος, Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας, Ελλάδα, Ουγγαρία, Ιρλανδία, Ιταλία, Μαυροβούνιο, Κάτω Χώρες, Ρουμανία, Σερβία, Σλοβακία, Σλοβενία, Ισπανία, Τουρκία και Ηνωμένο Βασίλειο. Το δίκτυο συμβούλων, παρέχει συμβουλές και υποστήριξη σε γυναίκες επιχειρηματίες σχετικά με την έναρξη, τη διαχείριση και την ανάπτυξη των επιχειρήσεών τους στα αρχικά στάδια (από το δεύτερο έως το τέταρτο έτος ύπαρξης μιας νέας επιχείρησης που διευθύνεται από γυναίκες).

Στην Ελλάδα, το Εθνικό Πρόγραμμα για την Ουσία της Ισότητας των Φύλων 2010-2013 της Γενικής Γραμματείας για την Ισότητα των Φύλων (ΓΓΓΕ), έθεσε ως έναν από τους στόχους του την υποστήριξη της απασχόλησης των γυναικών και της επιχειρηματικότητας των γυναικών και της οικονομικής τους ανεξαρτησίας. Παράλληλα προσδιορίστηκε ως οριζόντια πολιτική, η στήριξη της συμμετοχής των γυναικών σε μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις (είτε ως ιδιοκτήτες επιχειρήσεων είτε ως υπάλληλοι) και προγραμματίστηκαν δράσεις για τη μείωση των δυσκολιών που αντιμετωπίζουν οι γυναίκες των επιχειρήσεων στην πρόσβασή τους στη χρηματοδότηση.

Πλέον, η συμμετοχή των γυναικών στην επιχειρηματική δραστηριότητα είναι 20% ενώ στην ΕΕ είναι 30%. Η εθνική ελληνική πολιτική έχει συμπεριλάβει στις προτεραιότητές της την ενίσχυση της γυναικείας επιχειρηματικότητας με δραστηριότητες που υλοποιούν ειδικά (IOBE, 2018):

1. Το Υπουργείο Οικονομίας - Η.Ο.Σ.Μ.Ε.Η. (Ελληνικός Οργανισμός Μικρών και Μεσαίων Επιχειρήσεων).
2. Το Υπουργείο Απασχόλησης - Ο.Ε.Λ.Φ. (Οργάνωση Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού).
3. Έργα της Γενικής Γραμματείας Ισότητας (G.S.G.E) του Η.Ο.Σ.Μ.Ε.Η. για την ανάπτυξη της γυναικείας επιχειρηματικότητας στο 3ο C.S.F. «Ανάπτυξη της γυναικείας απασχόλησης και επιχειρηματικότητας» με μέτρα ενίσχυσης, καθοδήγηση για τις γυναίκες να ξεκινήσουν τη νέα τους επιχείρηση, προωθώντας την εξωστρέφεια και τη δικτύωση για τις υπάρχουσες επιχειρήσεις. Το έργο υλοποιήθηκε από 4.787 γυναίκες με προϋπολογισμό 44 εκατομμύρια ευρώ τα κύρια χαρακτηριστικά του είναι: Ενίσχυση των γυναικείων επιχειρήσεων όλων των βιομηχανιών, τομέων και νομικής μορφής με ιδιαίτερη έμφαση στις γυναικείες εταιρικές σχέσεις, στις επιχειρήσεις μονογονεϊκών οικογενειών και στις γυναίκες με αναπηρία.

Η δράση «Ανάπτυξη της γυναικείας απασχόλησης και επιχειρηματικότητας» επιλέχθηκε ως ορθή πρακτική για την υποστήριξη των γυναικείων επιχειρήσεων από το Υπουργείο Απασχόλησης (S.C.S.E.S.F.), την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και το Ο.Ε.Κ.Δ. Αναφέρεται σε γυναίκες ηλικίας 18-55 ετών, οι οποίες δεν είχαν καμία επιχείρηση από την 1/1/2008 και μετά. Είναι αποκλειστικά για γυναίκες που συμμετέχουν σε συνεργασίες, σύνθεση και διαχείριση κεφαλαίου.

4. Fair Business. Είναι ένα έργο επιχειρηματικής κατάρτισης που απευθύνεται σε νέους επιχειρηματίες που έχουν ξεκινήσει πρόσφατα ή σκοπεύουν να ξεκινήσουν μια επιχείρηση.

Οι βασικές στρατηγικές προτεραιότητες της Ελλάδας για τη νέα Προγραμματική Περίοδο 2021 - 2027 θα επικεντρωθούν στην απασχόληση, την εκπαίδευση και την κοινωνική προστασία, συμπεριλαμβανομένων των υποδομών υγείας και παιδείας. Οι πόροι θα φτάσουν σε αναλογία το 31,9% του νέου ΕΣΠΑ (6,39 δισ. εφόσον κλειδώσει στα 20 δισ. το σύνολο). Προτεραιότητες θα συνιστούν οι ίσες ευκαιρίες και

η ισότιμη πρόσβαση στην αγορά εργασίας (ιδίως γυναικών, νέων και μακροχρόνια ανέργων), η κοινωνική σύγκλιση και προστασία ευάλωτων κοινωνικών ομάδων που αντιμετωπίζουν τον κίνδυνο της φτώχειας ή του κοινωνικού αποκλεισμού, η ποιοτική και χωρίς αποκλεισμούς εκπαίδευση, η κατάρτιση και η διά βίου μάθηση, η αντιμετώπιση της υλικής στέρησης και ο συστημικός εκσυγχρονισμός των αντίστοιχων θεσμών. Επιπρόσθετα, θα εφαρμοστούν ολοκληρωμένα μέτρα για τη στέγαση, κοινωνικές υπηρεσίες και την εξασφάλιση ισότιμης πρόσβασης στην υγειονομική περίθαλψη, συμπεριλαμβανομένης και της πρωτοβάθμιας υγειονομικής περίθαλψης. Τα παραπάνω θα υλοποιηθούν μέσω έξι επιχειρησιακών (τομεακών) προγραμμάτων του νέου ΕΣΠΑ : (α) Ανταγωνιστικότητα – Επιχειρηματικότητα, (β) Ανθρώπινο δυναμικό – Καταρτίσεις – Εκπαίδευση – Ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης, (γ) Ψηφιακός μετασχηματισμός (το σύνολο των ψηφιακών και ευρυζωνικών, πλην της επιχειρηματικότητας), (δ) Ενιαίο σχέδιο δίκαιης αναπτυξιακής μετάβασης, (ε) Περιβάλλον – Ενέργεια – Κλιματική αλλαγή (συμπεριλαμβανομένης της πολιτικής προστασίας) και (στ) Μεταφορές. Ακολουθούν τα 13 περιφερειακά προγράμματα της χώρας, καθώς και τα προγράμματα εδαφικής συνεργασίας (Interreg).

Παράλληλα, μέσω της ΕΤΕπ (Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων για την Ισότητα των Φύλων και την Οικονομική Ενδυνάμωση των Γυναικών) θα ενισχυθεί η συμμετοχή των γυναικών στον ιδιωτικό τομέα μέσω δανείων (100 εκατομμύρια ευρώ) που θα χορηγηθούν σε επιχειρήσεις που ενδυναμώνουν επαγγελματικά τις γυναίκες, ενισχύοντας τις επιχειρήσεις που διοικούνται ή ανήκουν σε γυναίκες και προωθώντας τη συμμετοχή τους σε ηγετικές θέσεις.

Το Πρόγραμμα «Ολοκληρωμένη παρέμβαση για τη στήριξη της γυναικείας απασχόλησης μέσω ενίσχυσης της επιχειρηματικότητας» συγχρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (Ε.Κ.Τ), στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εθνικό Αποθεματικό Απροβλέπτων» και στοχεύει στην τόνωση της απασχόλησης μέσω της δημιουργίας πρόσθετων δυνατοτήτων πρόσβασης στην αγορά εργασίας των απειλούμενων από την ανεργία γυναικών, των ανέργων – αιτούντων εργασία και των ανενεργών γυναικών, που μπορούν να δραστηριοποιηθούν σε όλους τους οικονομικούς τομείς. Η δράση χρηματοδοτείται με το συνολικό ποσό των 40.000.000 € (Δημόσια Δαπάνη) στην γεωγραφική περιοχή των (8) Περιφερειών Αμιγούς Στόχου Σύγκλισης και ισοκατανέμεται σε γυναίκες ηλικίας 18-35 ετών και γυναίκες 36-64 ετών.

Το Πρόγραμμα «Γυναικεία Επιχειρηματικότητα» υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Ανταγωνιστικότητα και Επιχειρηματικότητα» – (ΕΠΑΝ II) και εντάσσεται στον Άξονα Προτεραιότητας 2, ο οποίος επιδιώκει τη δημιουργία και επέκταση της εξωστρεφούς επιχειρηματικότητας, ως ισχυρής και ικανής συνθήκης για την παραγωγική αναβάθμιση της χώρας προς αγαθά και υπηρεσίες υψηλής προστιθέμενης αξίας, με ενσωμάτωση γνώσης και καινοτομίας, με ποιότητα και με περιβαλλοντική ευαισθησία. Το πρόγραμμα αποσκοπεί στη διευκόλυνση – μέσω χρηματοδοτικών ενισχύσεων – της ίδρυσης νέων επιχειρήσεων από γυναίκες (Επιχειρηματικότητα Γυναικών), σε όλους σχεδόν τους τομείς οικονομικής δραστηριότητας. Ειδικότερος στόχος του προγράμματος είναι η στροφή της αναπτυσσόμενης στη χώρα επιχειρηματικότητας από επιχειρηματικότητα ανάγκης σε επιχειρηματικότητα ευκαιρίας.

2.3 Ο αναπτυξιακός νόμος

Ο Νόμος ανάπτυξης 4399/2016 θεσπίστηκε, για να διορθώσει μια σειρά προβλημάτων που σχετίζονται με παλαιότερους αναπτυξιακούς νόμους, ένα από τα οποία ήταν η μετατόπιση της βοήθειας από τον τουρισμό και τις ξενοδοχειακές επενδύσεις - την οποία ο νομοθέτης απλώς περιέγραψε ως προγράμματα παροχής υπηρεσιών χαμηλής έντασης γνώσης - στην εκβιομηχάνιση της χώρας, με ταυτόχρονη κίνηση προς υπηρεσίες συναλλαγών υψηλής προστιθέμενης αξίας. Σε αυτό το πνεύμα, ο νόμος προχώρησε στην καθιέρωση μιας σειράς πολλά υποσχόμενων καινοτομιών, με πιο σημαντικά να είναι τα εξής:

1. Καθορισμός ορίου ως προς το επίπεδο ενίσχυσης (5 εκατομμύρια ευρώ ανά επενδυτικό σχέδιο, 10 εκατομμύρια ευρώ ανά επιχείρηση, 20 εκατομμύρια ευρώ ανά επιχειρηματικό όμιλο), ώστε να διευρυνθεί ο αριθμός των επιχειρήσεων που επωφελούνται από κρατικές ενισχύσεις.
2. Εστίαση στη χρήση των φορολογικών ελαφρύνσεων, υπό την προϋπόθεση ότι ενισχύουν την αποδοτικότητα και δε δημιουργούν δαπάνες, ανεξάρτητα από το τελικό αποτέλεσμα.

3. Περιορισμός του ποσού της επιδότησης στο 70% του μέγιστου επιτρεπόμενου ποσοστού του χάρτη περιφερειακής υποστήριξης (Regional Support Map - RSM), εκτός εάν η ενίσχυση προορίζεται για επενδύσεις ειδικής κατηγορίας, λαμβάνοντας υπόψη κριτήρια χωρικών ή / και τύπων / επιδόσεων (εξωστρέφεια, καινοτομία, απασχόληση, ανάπτυξη). Σε αυτήν την περίπτωση, τα εν λόγω προγράμματα μπορούν να υποστηριχθούν με κίνητρο επιδότησης 100% του μέγιστου ποσοστού RSM.
4. Εξειδίκευση του νόμου σε 8 μεμονωμένα καθεστάτα στήριξης, με διαφορετικό στόχο το καθένα, μέσω του οποίου θα υλοποιηθεί το έργο υποστήριξης.

Ταυτόχρονα, οι ενισχύσεις που προτείνει περιλαμβάνουν:

1. Φορολογική απαλλαγή. Απαλλαγή από 8 έως 10 χρόνια από την καταβολή φόρου εισοδήματος επί των πραγματοποιούμενων προ φόρων κερδών, τα οποία προκύπτουν με βάση τη φορολογική νομοθεσία, από το σύνολο των δραστηριοτήτων της επιχείρησης. Το ποσό της φορολογικής απαλλαγής συνιστά ισόποσο αφορολόγητο αποθεματικό.
2. Επιχορήγηση. Δωρεάν παροχή χρηματικού ποσού από το Δημόσιο για την κάλυψη τμήματος των ενισχυόμενων δαπανών του επενδυτικού σχεδίου.
3. Επιδότηση χρηματοδοτικής μίσθωσης (leasing). Κάλυψη από το Δημόσιο τμήματος των καταβαλλόμενων δόσεων χρηματοδοτικής μίσθωσης που συνάπτεται για την απόκτηση νέου μηχανολογικού και λοιπού εξοπλισμού
4. Ευνοϊκά δάνεια μέσω του ΕΤΕΑΝ. Χρηματοδότηση του ποσού που προβλέπεται να καλυφθεί με τραπεζικό δανεισμό με δάνεια χαμηλού κόστους, από τις τράπεζες που συνεργάζονται με το ΕΤΕΑΝ (Vlami, 2020).

Στοχεύοντας στην αύξηση της ελκυστικότητας της επιχειρηματικής δραστηριότητας για τις γυναίκες, η Γενική Γραμματεία Οικογενειακής Πολιτικής και Ισότητας των Φύλων έχει συμπεριλάβει στο Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Ισότητα των Φύλων 2016-2020 σχετικές δράσεις σε συνεργασία με το Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων. Παράλληλα, στον νέο νόμο για την προώθηση της ουσιαστικής Ισότητας των Φύλων (ν. 4604/2019) περιλαμβάνονται και δράσεις για την αντιμετώπιση των έμφυλων ανισοτήτων που παρατηρούνται στο εργατικό

δυναμικό επιχειρήσεων. Επίσης, θεσμοθετήθηκε και η απονομή «Σήματος Ισότητας» από τη Γενική Γραμματεία Οικογενειακής Πολιτικής και Ισότητας των Φύλων ως τίτλου επιβράβευσης για την εφαρμογή πολιτικών ίσης μεταχείρισης και ίσων ευκαιριών των εργαζομένων γυναικών και ανδρών. Ο αναπτυξιακός νόμος 4399/2016 αποτελεί το θεσμικό πλαίσιο για τη σύσταση καθεστώτων Ενισχύσεων Ιδιωτικών Επενδύσεων για την περιφερειακή και οικονομική ανάπτυξη της χώρας, ενώ περιλαμβάνει τις παρακάτω κατηγορίες επενδύσεων:

1. Γενική Επιχειρηματικότητα Αφορά: κάθε επιχειρηματία.
2. Περιφερειακή Συνοχή Αφορά: επενδυτές με σχέδια που καλύπτουν τοπικές ανάγκες ή αξιοποιούν τοπικά ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα.
3. Τεχνολογική Ανάπτυξη Αφορά: επιχειρήσεις που σχεδιάζουν να επενδύσουν στην καινοτομία και να εκσυγχρονίσουν τεχνολογικά την επιχείρησή τους.
4. Νεανική Επιχειρηματικότητα Αφορά: επιχειρήσεις νέων, 20 μέχρι 40 ετών.
5. Μεγάλα Επενδυτικά Σχέδια Αφορά: επενδυτές με σχέδια ύψους τουλάχιστον 50.000.000€.
6. Ολοκληρωμένα Πολυετή Επενδυτικά Σχέδια Αφορά: επιχειρηματίες με σχέδια υλοποίησης ολοκληρωμένων πολυετών σχεδίων επιχειρήσεων, άνω των 2.000.000 ευρώ.
7. Σχέδια Συνέργειας και Δικτύωσης (Clustering) Αφορά: επιχειρηματικά σχήματα συνέργειας και δικτύωσης 10 τουλάχιστον επιχειρήσεων σε Αθήνα και Θεσσαλονίκη και πέντε στην υπόλοιπη Ελλάδα.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα καλής πρακτικής για τη στήριξη της επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα αποτελεί η σύσταση του Ταμείου Επιχειρηματικών Συμμετοχών «Equifund» διαθέτοντας περίπου 320 εκατομμύρια ευρώ για νεοσύστατες και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις με ενδιάμεσους χρηματοπιστωτικούς φορείς. Η υποστήριξη των νεοσύστατων (start-up) και των αναπτυσσόμενων (scale-up) επιχειρήσεων συνιστά όλο και περισσότερο μια εθνική πολιτική προτεραιότητα. Ωστόσο, πρέπει να ληφθούν πρόσθετα μέτρα για τη βελτίωση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος, στοχεύοντας κυρίως:

1. Στην απλοποίηση των πολύπλοκων διοικητικών διαδικασιών με ιδιαίτερη έμφαση στον τομέα της νομοθεσίας περί αφερεγγυότητας.

2. Στην ενθάρρυνση των ΜμΕ να αυξήσουν τις εξαγωγές και να συμμετέχουν σε περισσότερες δραστηριότητες διεθνοποίησης, λαμβάνοντας υπόψιν και το σχετικά μικρό μέγεθος της ελληνικής οικονομίας.
3. Στην υποστήριξη των δραστηριοτήτων έρευνας και καινοτομίας στο χώρο των ΜμΕ, καθώς και την ψηφιοποίησή τους, με στόχο την αύξηση της παραγωγικότητας και της ανταγωνιστικότητάς τους (European Commission 2018, SBA Fact Sheet Greece).

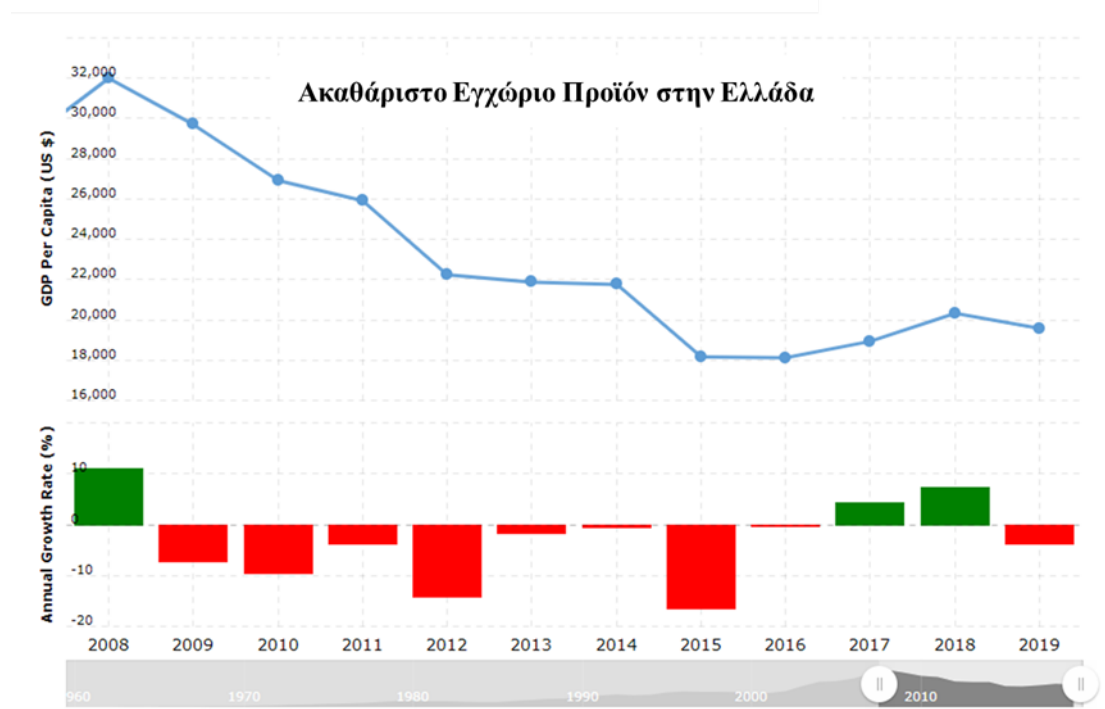
Κεφάλαιο 3^ο

Επιχειρηματικότητα στην Ήπειρο

Η Ελλάδα είναι μια ανεπτυγμένη χώρα με ανοιχτή οικονομία που εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τον τομέα των υπηρεσιών (ποσοστό 85%). Το υπόλοιπο εθνικό οικονομικό προϊόν προέρχεται από τον κλάδο της βιομηχανίας, δεύτερο σε ποσοστό 12,0% και τον γεωργικό κλάδο σε ποσοστό 3,0%. Αν και η Ελλάδα είναι σημαντικός παραγωγός γεωργικών προϊόντων και αλιείας εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η τουριστική βιομηχανία αποτελεί τη βάση της οικονομίας. Σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού των Ηνωμένων Εθνών, η Ελλάδα κατατάσσεται ως η 7η χώρα με τις περισσότερες επισκέψεις στη χώρα της ΕΕ και η 16η στον κόσμο. Επίσης, ο εμπορικός στόλος αντιπροσωπεύει το 16,2% σε παγκόσμιο επίπεδο (IOBE, 2017). Με την παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση του 2008, η ελληνική οικονομία βρίσκεται σε ύφεση. Η τρέχουσα κατάσταση της οικονομίας είναι κυρίως το αποτέλεσμα της ευρωπαϊκής κρίσης δημόσιου χρέους και μόνο μέσω της εφαρμογής αυστηρών μέτρων λιτότητας και επωφελούμενοι από δύο πακέτα διάσωσης πολλών δισεκατομμυρίων ευρώ η οικονομία άρχισε να σταθεροποιείται (INE ΓΣΕΕ, 2011).

Παρόλο που στην Ελλάδα το ποσοστό ιδιοκτησίας επιχείρησης είναι το υψηλότερο στην ΕΕ, όσον αφορά στον δείκτη της επιχειρηματικότητας τα ποσοστά της χώρας συνεχίζουν να κινούνται κάτω από τον ευρωπαϊκό μέσον όρο. Το ποσοστό των Ελλήνων που θεωρούν τις επιχειρήσεις ως επιθυμητή στρόφη στην καριέρα τους αυξάνεται κατά 5% ωστόσο, από το 2014 και εφεξής, μειώνεται η νέα επιχειρηματική δραστηριότητα. Η Ελλάδα έχει ένα από τα χαμηλότερα επίπεδα επιχειρηματικού δυναμισμού στην ΕΕ. Όσον αφορά τα ποσοστά διαρροής στις επιχειρήσεις κατά την περίοδο 2015-2017, (το άθροισμα των ποσοστών ιδρύσεως και παύσης της λειτουργίας εταιρειών κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου), η Ελλάδα συγκαταλέγεται μεταξύ των τελευταίων στην ΕΕ. Οι στρεβλώσεις όσον αφορά τους ισότιμους όρους ανταγωνισμού, το υψηλό φορολογικό και εργατικό κόστος, οι περιορισμοί στη χρηματοδότηση, οι κανονιστικοί φραγμοί και οι αδυναμίες στο πλαίσιο αφερεγγυότητας επηρεάζουν επίσης αρνητικά τη δημιουργία, την επέκταση και την παύση λειτουργίας των επιχειρήσεων. Η δημιουργία ενός ανοικτού, δυναμικού και ανταγωνιστικού επιχειρηματικού περιβάλλοντος θα ενίσχυε επομένως

τον επιχειρηματικό δυναμισμό και θα τόνωνε την παραγωγικότητα (https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/2020-european_semester_country-report-greece_el.pdf). Στις εικόνες 1, 2 αποτυπώνεται η πτωτική τάση του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος καθώς και των επενδύσεων στη χώρα μας τα χρόνια που ακολουθούν την κρίση.

Πηγή: World Bank. Greece GDP Per Capita 1960-2020. www.macrotrends.net. Retrieved 2020-09-25.

Εικόνα 1 Ιστόγραμμα του ΑΕΠ στην Ελλάδα την περίοδο 2008-2019

Ακαθάριστες επενδύσεις παγίου κεφαλαίου στην Ελλάδα

Εικόνα 2 Ιστόγραμμα των συνολικών επενδύσεων παγίου κεφαλαίου στην Ελλάδα την περίοδο 2008-2019

Οι περιφερειακές ανισότητες, ιδίως μεταξύ της περιφέρειας της πρωτεύουσας και της υπόλοιπης χώρας, αυξήθηκαν κατά την περίοδο της κρίσης και παραμένουν μεγάλες. Οι μεγάλες ανισότητες όσον αφορά το κατά κεφαλήν ΑΕΠ οφείλονται σε ορισμένες περιφερειακές ανισότητες σε τομείς όπως η παραγωγικότητα της εργασίας, οι συνθήκες στην αγορά εργασίας, οι επενδύσεις, οι δραστηριότητες έρευνας και ανάπτυξης, η καινοτομία και η ανταγωνιστικότητα (Πίνακας 1).

Πίνακας 1 ΑΕΠ ανά περιφέρεια και νομό για την Ήπειρο

Ακαθάριστο εγχώριο προϊόν κατά περιφέρεια και νομό. Σε εκατομμύρια ευρώ. Σε τρέχουσες τιμές										
Περιφέρειες και νομοί	2008	2009	2010	2011*	2012*	2013*	2014*	2015*	2016*	2017*
ΕΛΛΑΔΑ	241990	237534	226031	207029	191204	180654	178656	177258	176488	180218
ΑΤΤΙΚΗ	116717	116001	110462	100972	92671,3	87642,1	86047,1	84514,6	83872,3	85781,9
ΝΗΣΙΑ ΑΙΓΑΙΟΥ, ΚΡΗΤΗ	23504,1	22503,8	21280,6	19263,2	17602,9	17120,6	17375,6	17504,8	17168,4	17719,2
ΒΟΡΕΙΑ ΕΛΛΑΔΑ	52714,3	51808,2	49456,6	45671,6	42297,9	39564,4	39134,4	39010,8	39014,2	39626,1
Κεντρική Μακεδονία	33304,5	32439,1	30347,9	28091,6	25807	24172,3	23771,4	23918,1	24237,4	24738,7
Δυτική Μακεδονία	4801,57	5038,6	4980,91	4818,94	4724,15	4398,39	4530,01	4336,71	3915,54	3964,4
Ήπειρος	5157,9	5024,51	4930,15	4611,25	4187,22	3989,21	3955,23	3925,24	3960,03	3976,99
Άρτα	899,482	909,531	919,176	845,035	784,709	770,083	732,374	720,382	714,733	734,625
Πρέβεζα	833,805	830,521	822,469	782,884	712,165	747,099	697,367	704,569	699,746	690,183
Θεσπρωτία	801,303	724,074	725,882	660,048	622,398	563,906	558,487	554,757	532,151	568,681
Ιωάννινα	2623,31	2560,38	2462,62	2323,28	2067,94	1908,12	1967	1945,53	2013,4	1983,5
ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ	49055,1	47221,2	44832,2	41122,5	38631,8	36327,2	36099,4	36228,2	36433	37090,4
Ιόνια Νησιά	4522,18	4200,25	3992,38	3479,28	3259,88	3066,45	3111,77	3128,53	3124,42	3170,02
Δυτική Ελλάδα	11364,7	10889,7	10671,4	9610,56	8956,6	8274,67	8195,7	8155,8	8031,87	8083,12
Στερεά Ελλάδα	10879,5	10404,9	9903,19	9273,45	8628,03	8074,66	7911,69	7960,02	8185,24	8454,4
Πελοπόννησος	10102,5	9912,12	9429,89	8806,03	8270,49	7846,75	7766,01	7830,24	7877,51	8035,81

Η Ήπειρος, βρίσκεται στη βορειοδυτική γωνία της Ελλάδας και είναι μια από τις πιο αραιοκατοικημένες περιοχές της χώρας με πληθυσμό 333.696 κατοίκους (2019) που αντιστοιχεί στο 3.11% του ελληνικού πληθυσμού (2019) με τους περισσότερους κατοίκους που βρίσκονται στις μεγάλες πόλεις του όπως τα Ιωάννινα και η Άρτα. Το 33,8% των κατοίκων της έχουν πτυχίο Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης (2018). Κυριαρχείται από την οροσειρά της Πίνδου που χωρίζει τη δυτική και ανατολική Ελλάδα, ενώ συνιστά μια περιοχή με γραφική φυσική ομορφιά που θεωρείται μια από τις τελευταίες πραγματικά άγριες περιοχές της Ευρώπης. Η οικονομία της περιοχής υποστηρίζεται από τον ποιμαντισμό και η Ήπειρος είναι σημαντικός παραγωγός και εξαγωγέας κρέατος και γαλακτοκομικών προϊόντων, ειδικά τυροκομικά προϊόντα όπως ελληνική φέτα, καθώς και τοπικά τυριά όπως το μετσοβόνη και το μανούρι, αλλά και το γιαούρτι, το αιγοπρόβειο γάλα και το βούτυρο. Η περιοχή φιλοξενεί δύο από τις κορυφαίες γαλακτοκομικές εταιρείες της Ελλάδας - τη Δωδώνη και την Ήπειρο - που έχουν επενδύσει στις δραστηριότητές τους για να ενισχύσουν περαιτέρω τη διεθνή τους παρουσία. Όσον αφορά τα ζώντα βοοειδή, η Ήπειρος κατατάσσεται 4^η στην Ελλάδα, με πληθυσμό ζώων 564.000 σύμφωνα με τα στοιχεία του 2019. Τα τελευταία χρόνια, η τραχιά ομορφιά της περιοχής, η άγρια φύση της και τα γραφικά χωριά της με παραδοσιακά πέτρινα σπίτια

οδήγησαν στην ανάπτυξη μιας ακμάζουσας τουριστικής βιομηχανίας, προσελκύοντας έναν αυξανόμενο αριθμό επισκεπτών από τη βόρεια Ευρώπη. Μεταξύ του 2016 και του 2018, ο αριθμός των διεθνών επισκεπτών στην Ήπειρο αυξήθηκε κατά 15% σύμφωνα με την Ελληνική Συνομοσπονδία Τουρισμού (SETE), αν και από μια πολύ χαμηλή βάση: η περιοχή προσελκύει σήμερα λιγότερο από το 2,5% των συνολικών διεθνών αφίξεων και λιγότερο από το 2% των εισοδημάτων της προέρχονται από εισπράξεις τουρισμού. Η Ήπειρος διερευνάται επίσης για πιθανά αποθέματα υδρογονανθράκων.

Με τον νέο αναπτυξιακό Νόμο, δίνεται 55% επιδότηση στην Περιφέρεια Ηπείρου για τις εξής κύριες δραστηριότητες: α) Επενδύσεις στον τομέα του τουρισμού, β) στον τομέα της μεταποίησης, γ) στον τομέα της γεωργίας και της κτηνοτροφίας. Η ενίσχυση με βάση το φορέα ορίζεται ως εξής:

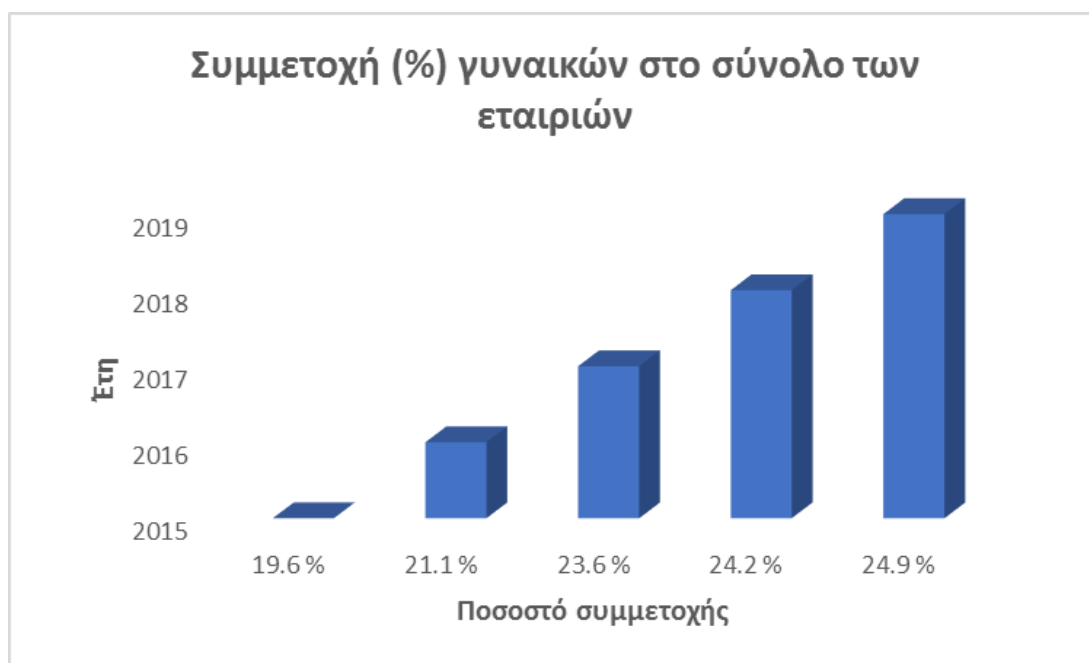
1. Για μικρές επιχειρήσεις, στο ποσό των εκατόν πενήντα χιλιάδων (150.000) ευρώ.
2. Για πολύ μικρές επιχειρήσεις, στο ποσό των εκατό χιλιάδων (100.000) ευρώ.
3. Για τις Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις (Κοιν.Σ.Επ.) του ν. 4430/2016, καθώς και τους Αγροτικούς Συνεταιρισμούς (ΑΣ), τις Ομάδες Παραγωγών (ΟΠ) και τις Αγροτικές Εταιρικές Συμπράξεις (ΑΕΣ) του ν. 4384/2016 στο ποσό των πενήντα χιλιάδων (50.000) ευρώ (<https://ilfconsult.com/2020/01/16/anaptixiakos-nomos-epidotisi-perifereia-hpeirou/>).

3.1 Γυναικεία επιχειρηματικότητα στην Άρτα

Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, η γυναικεία επιχειρηματικότητα αναφέρεται σε επιχειρήσεις στις οποίες το 50% του ακινήτου ανήκει σε μια γυναίκα και η διαχείριση πραγματοποιείται από μια γυναίκα. Στην Ελλάδα, λόγω των υψηλών ποσοστών ανεργίας, η έναρξη μιας νέας επιχείρησης είναι περισσότερο μια επιλογή επιβίωσης παρά μια ευκαιρία εκμετάλλευσης μιας επιχειρηματικής ευκαιρίας. Ωστόσο, το 2016, η αναλογία των αυτοαπασχολούμενων γυναικών και ανδρών προς το συνολικό εργατικό δυναμικό είναι ιδιαίτερα υψηλή, σε σύγκριση με την ΕΕ των

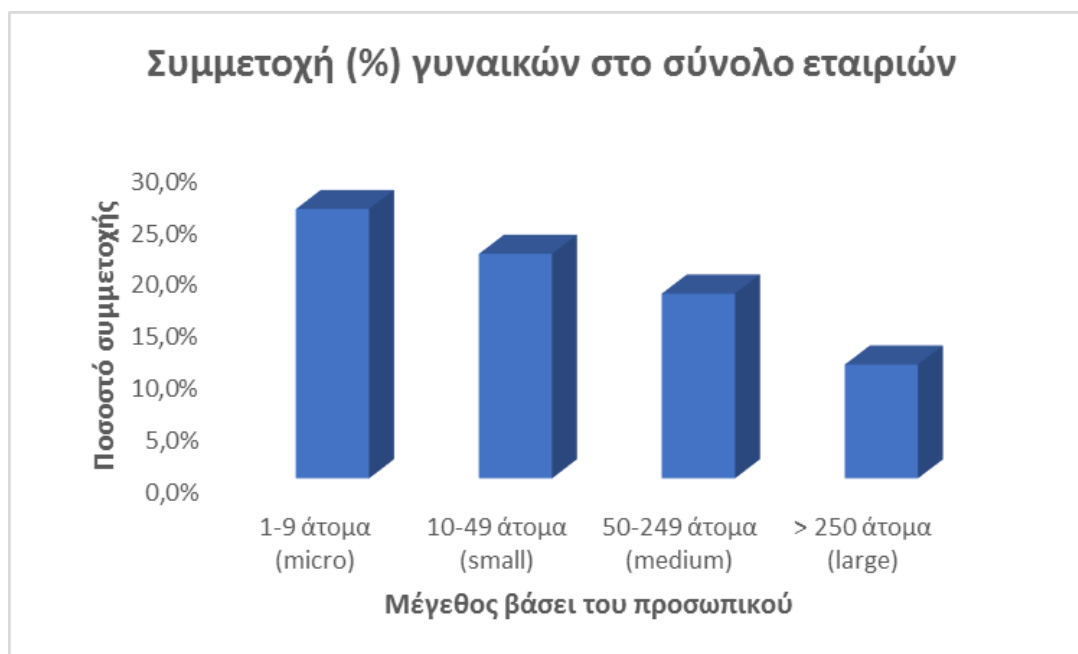
28, όπως συμβαίνει από το 2007 (έτος ίδρυσης του συγκεκριμένου δείκτη στη βάση δεδομένων του EIGE), που η Ελλάδα προηγείται της αυτοαπασχόλησης των γυναικών μεταξύ όλων των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (<http://www.isotita.gr>). Αξίζει να σημειωθεί ότι ο αριθμός των αυτοαπασχολούμενων στην Ελλάδα μειώθηκε το τελευταίο τρίμηνο του 2016, λόγω της αναμόρφωσης των ασφαλιστικών / συνταξιοδοτικών συμβολαίων με τον νόμο 4387/2016.

Σύμφωνα με το μητρώο επιχειρήσεων της ICAP (2019), το 24,9% εκείνων των επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στην Ελλάδα διοικούνται κατά πλειοψηφία από γυναίκες (Εικόνα 3) (https://dir.icap.gr/mailimages/PressReleases/2019/Research_LWB_2019.pdf).

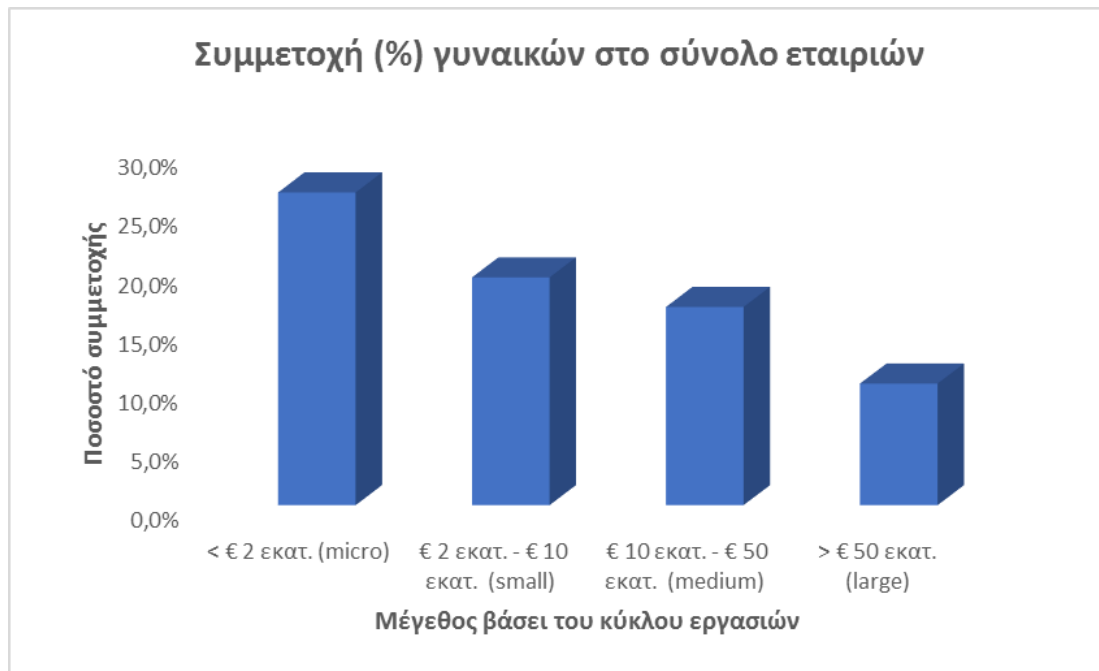
Εικόνα 3 Ραβδόγραμμα συμμετοχής των γυναικών σε εταιρίες κατά τα έτη 2015-2019

Από το 24,9% του συνόλου των εταιριών που διοικούνται από γυναίκες, η μεγάλη πλειοψηφία (ποσοστό 25,8%) είναι μικρές και απασχολούν έως 9 άτομα (Εικόνα 4).

Εικόνα 4 Ραβδόγραμμα συμμετοχής των γυναικών σε εταιρίες με βάση το μέγεθος του προσωπικού (κατά το έτος 2019)

Στο σύνολο των γυναικείων επιχειρήσεων το 26,5% έχουν μικρό κύκλο (< 2 εκατ ευρώ) εργασιών και μόνο το 10,3% έχουν μεγάλο κύκλο εργασιών (> 50 εκατ ευρώ) (Εικόνα 5).

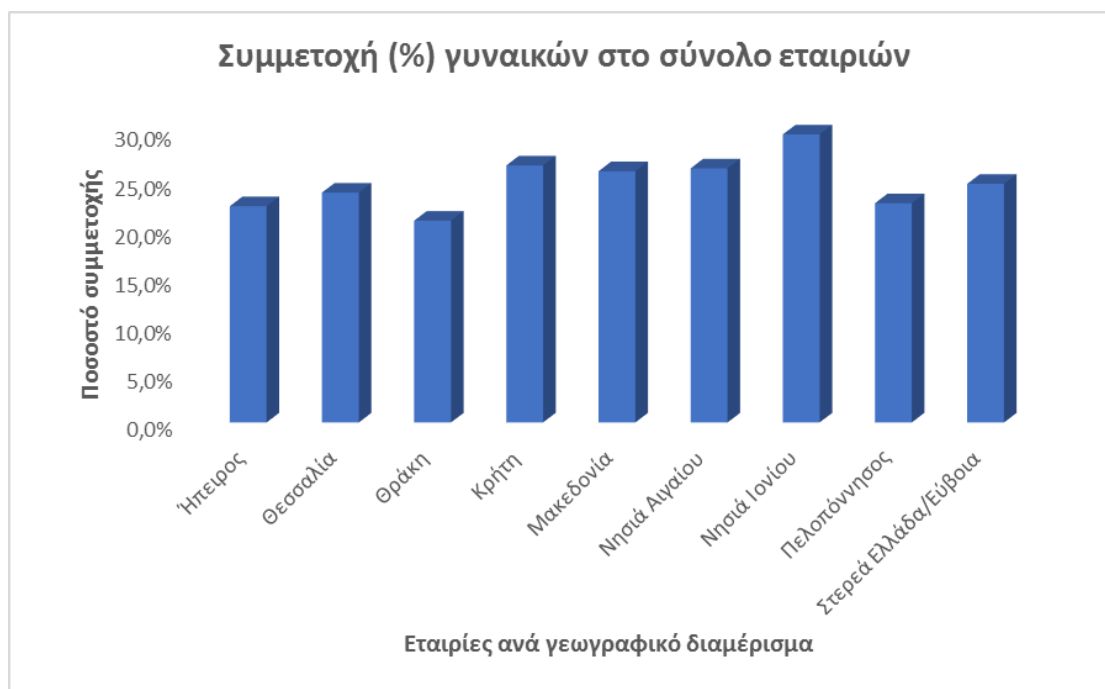
Εικόνα 5 Ραβδόγραμμα συμμετοχής των γυναικών σε εταιρίες σύμφωνα με τον κύκλο εργασιών (κατά το έτος 2019)

Η νομική μορφή του 24,9% των επιχειρήσεων που διοικούνται από γυναίκες αφορούν σε ΕΠΕ (ποσοστό 30,3%) και σε ΙΚΕ (ποσοστό 29,4%) αντίστοιχα. Ακολουθούν οι μονοπρόσωπες ΙΚΕ με 28,9%, οι μονοπρόσωπες ΕΠΕ με 25,5% και οι ομόρρυθμες με 23,1% (Εικόνα 6).

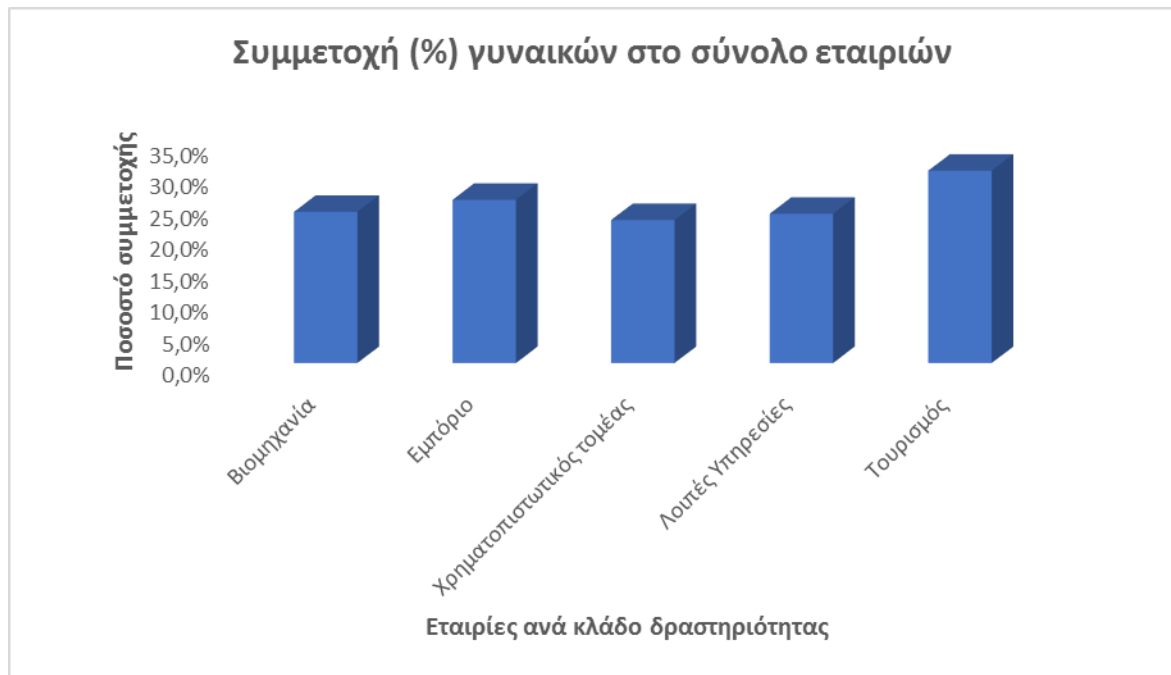
Εικόνα 6 Ραβδόγραμμα συμμετοχής των γυναικών σε εταιρίες ανά νομική μορφή (κατά το έτος 2019)

Η πλειοψηφία των γυναικείων επιχειρήσεων βρίσκονται στα νησιά του Ιονίου σε ποσοστό 29.7%, στην Κρήτη σε ποσοστό 26,5%, στα νησιά του Αιγαίου σε ποσοστό 26,2% και στην Μακεδονία σε ποσοστό 25,9%. Η Ήπειρος βρίσκεται στην προτελευταία θέση, πριν τη Θράκη, σε ποσοστό 22,3% (Εικόνα 7).

Εικόνα 7 Ραβδόγραμμα συμμετοχής των γυναικών σε εταιρίες ανά γεωγραφική περιοχή (κατά το έτος 2019)

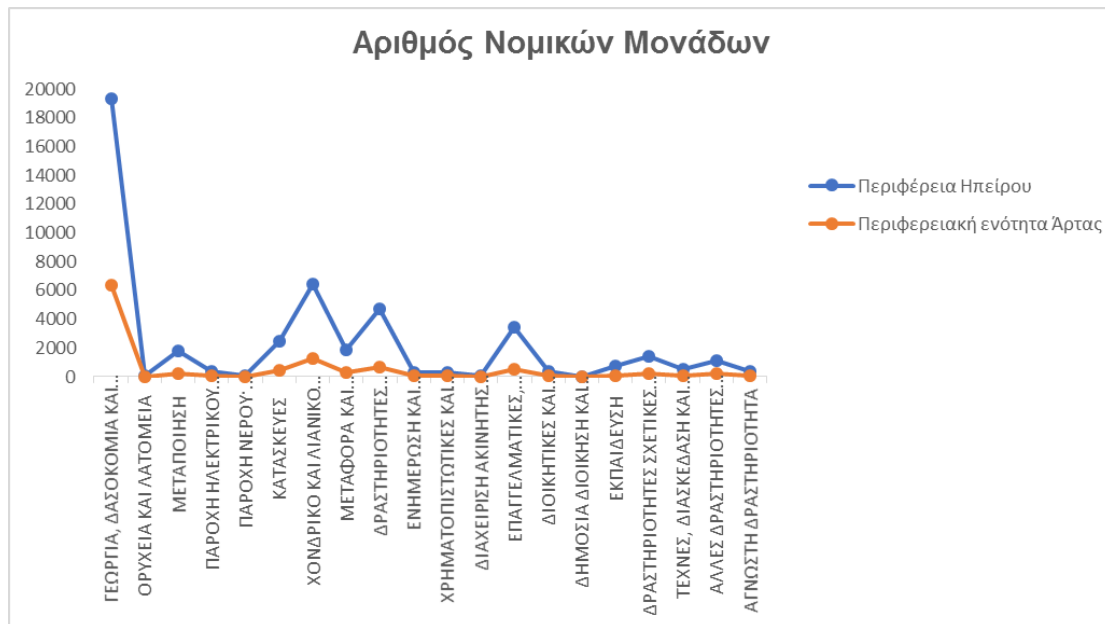
Οι κλάδοι δραστηριοποίησης, είναι κυρίως ο τουρισμός (30,4%) και ακολουθούν το εμπόριο (25,8%) και η βιομηχανία σε ποσοστό 23,9% (Εικόνα 8).

Εικόνα 8 Ραβδόγραμμα συμμετοχής των γυναικών σε εταιρίες ανά κλάδο δραστηριότητας (κατά το έτος 2019)

Στην περίπτωση της περιφερειακής ενότητας Άρτας, τα συμπεράσματα του ενδέκατου συνέδριου γυναικείας επιχειρηματικότητας της Αδριατικής και του Ιονίου Χώρου που πραγματοποιήθηκε στις 16-18 Οκτωβρίου 2019 για πρώτη φορά στην Ελλάδα, στην πόλη της Άρτας, επικεντρώθηκαν στη «Συμβολή της γυναικείας επιχειρηματικότητας στον εναλλακτικό και βιώσιμο τουρισμό στην περιοχή» Δόθηκε έμφαση στο γεγονός ότι σημειώθηκε αύξηση στις νεοσύστατες γυναικείες επιχειρήσεις, επειδή υπάρχουν επιδοτήσεις και επιχορηγήσεις από την κυβέρνηση. Όσον αφορά την υποστήριξη των Ελληνικών Εμπορικών Επιμελητηρίων, προς το παρόν δεν υπάρχουν ειδικά εργαλεία για την ενδυνάμωση της γυναικείας επιχειρηματικότητας, επομένως θα ήταν χρήσιμο να παρέχονται υπηρεσίες όπως καθοδήγηση και ταυτόχρονα να δημιουργηθεί σε κάθε Επιμελητήριο μια Τομεακή ομάδα που εκπροσωπεί τα ενδιαφέροντα της γυναικείας επιχειρηματικότητας.

Ο νομός Άρτας ακολουθεί τη γενική τάση της Περιφέρειας Ηπείρου ως προς τον αριθμό των νομικών μονάδων που δραστηριοποιούνται. Ειδικότερα, οι περισσότερες επιχειρήσεις δραστηριοποιούνται στους τομείς γεωργία, δασοκομία και αλιεία με 6369 μονάδες, στο χονδρικό και λιανικό εμπόριο: επισκευή μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσυκλετιστών με 1298 μονάδες και σε δραστηριότητες υπηρεσιών παροχής καταλύματος και υπηρεσιών εστίασης με 697 μονάδες (Εικόνα 9).

Εικόνα 9 Ραβδόγραμμα αριθμού νομικών μονάδων που δραστηριοποιούνται επιχειρηματικά (κατά το έτος 2019)

Ως προς τον κύκλο εργασιών τους οι επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στην Άρτα επίσης ακολουθούν τη διαμορφωμένη τάση της Ηπείρου. Το μεγαλύτερο κύκλο εργασιών παρουσιάζει το χονδρικό και λιανικό εμπόριο: επισκευή μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσυκλετιστών με 324350 χιλιάδες ευρώ και ακολουθούν η μεταποίηση με 131998,14 χιλιάδες ευρώ και η γεωργία, δασοκομία και αλιεία με 131866,3 χιλιάδες ευρώ (Εικόνα 10).

Εικόνα 10 Ραβδόγραμμα του κύκλου εργασιών των επιχειρήσεων στην περιφέρεια Ηπείρου και την περιφερειακή ενότητα Άρτας

Η ίδια εικόνα με την περιφέρεια Ηπείρου εμφανίζεται και στο νομό Άρτας όσον αφορά τον αριθμό των ατόμων που εργάζονται στις επιχειρήσεις. Οι περισσότεροι εργαζόμενοι απασχολούνται στη γεωργία, αλιεία, δασοκομία (6482) και ακολουθούν το χονδρικό και λιανικό εμπόριο: επισκευή μηχανοκίνητων οχημάτων και μοτοσυκλετιστών με 2665 εργαζομένους και η εκπαίδευση με 2558 εργαζομένους (Εικόνα 11).

Εικόνα 11 Ραβδόγραμμα του αριθμού απασχολούμενων των επιχειρήσεων στην περιφέρεια Ηπείρου και την περιφερειακή ενότητα Άρτας (κατά το έτος 2019)

Συνολικά στην Ήπειρο, οι εταιρίες που ανήκουν και διοικούνται από γυναίκες είναι 132, με έξι από αυτές να ανήκουν στο «Top 500 LWiB» (ICAP, 2019).

Επιπλέον, σύμφωνα με την τελευταία έκθεση Επιχειρηματικότητα του Ιδρύματος Οικονομικής και Βιομηχανικής Έρευνας, οι επιχειρήσεις με επικεφαλής τις γυναίκες τείνουν να επικεντρώνονται σε τομείς λιανικής και υπηρεσιών όπου τα κέρδη και οι ευκαιρίες ανάπτυξης είναι χαμηλότερα και σπάνια σε πιο επικερδείς τομείς όπως η μεταποίηση, η ηλεκτρονική ή το λογισμικό. Οι άνδρες έχουν περισσότερες κοινωνικές συνδέσεις που τους επιτρέπουν να έχουν πρόσβαση σε επιχειρησιακές ευκαιρίες, πληροφορίες και επαφές. Ως αποτέλεσμα, οι γυναίκες έχουν ένα μειονέκτημα από την αρχή, έχοντας λιγότερες επιχειρηματικές συνδέσεις, πρότυπα και ευκαιρίες καθοδήγησης, οι οποίες, μακροπρόθεσμα, μπορούν να

επιηρεάσουν αρνητικά τις επιχειρήσεις τους. Σύμφωνα με την Παγκόσμια Τράπεζα, το 70% των γυναικών επιχειρηματιών σε μεσαίες και μικρές επιχειρήσεις, στις αναπτυσσόμενες χώρες, δεν μπορούν να λάβουν οικονομική βοήθεια από χρηματοπιστωτικά ιδρύματα. Ως αποτέλεσμα, οι γυναίκες υπό την ηγεσία επιχειρήσεις φαίνεται να έχουν συνολικό οικονομικό έλλειμμα 300 δισεκατομμυρίων ετησίως.

Προκειμένου να εξαλειφθούν οι ανισότητες στην επιχειρηματικότητα των γυναικών και σύμφωνα με το Εθνικό Σχέδιο Δράσης για την Ισότητα των Φύλων 2016-2020, η Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων έθεσε 4 βασικούς στόχους:

1. Προώθηση της αρχής της ισότητας στην επιχειρηματικότητα και γενικά στον επιχειρηματικό τομέα.
2. Ενθάρρυνση της γυναικείας επιχειρηματικότητας (γενικά, αλλά και ιδιαίτερα στην κοινωνική οικονομία).
3. Βελτίωση της θέσης των γυναικών στον γεωργικό τομέα.
4. Συμφιλίωση οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής (<http://www.isotita.gr/wp-content/uploads/2017/12/Observatory-13th-e-bulletin-Womens-Entrepreneurship.pdf>).

3.2 Φορείς υποστήριξης της γυναικείας επιχειρηματικότητας στην Άρτα

Στην Ελλάδα, οι υπηρεσίες που ασχολούνται και ενδυναμώνουν τη γυναικεία επιχειρηματικότητα είναι οι παρακάτω (IME/GSEVEE's Equality Office, 2018):

1. Εθνικό Δίκτυο Επιμελητηρίου Γυναικών Επιχειρηματιών (<http://eedege.eu>). Σκοπός του δικτύου είναι η ευαισθητοποίηση των Ελληνικών Επιμελητηρίων και των Ελλήνων επιχειρηματιών για τα οφέλη που θα προκύψουν από την πλήρη ένταξη των γυναικών στην επιχειρηματική αγορά και την οικονομία.
2. Ελληνική Ένωση Γυναικών Επιχειρηματιών (www.sege.gr). Ομάδα-στόχος του συνδέσμου είναι οι γυναίκες επιχειρηματίες και οι γυναίκες «επιχειρηματικοί άγγελοι». Οι βασικές δραστηριότητες περιλαμβάνουν: α) έρευνα των βέλτιστων πρακτικών επιτυχημένων γυναικών επιχειρηματικών και επιχειρηματικών αγγέλων, β) μελέτη σχετικά με τα εμπόδια, τις προκλήσεις και τους παράγοντες επιτυχίας

τους στη Νοτιοανατολική Ευρώπη, γ) οργάνωση σεμιναρίων κατάρτισης για τη βελτίωση των δεξιοτήτων των γυναικών επιχειρηματικών αγγέλων και γυναικών επιχειρηματιών, δημιουργία ηλεκτρονικής πλατφόρμας για τη διευκόλυνση της δημιουργίας δικτύων γυναικών επιχειρηματιών και γυναικών επιχειρηματικών αγγέλων στην περιοχή της Νοτιοανατολικής Ευρώπης και η δημιουργία επαφών με άλλα διεθνή δίκτυα.

3. Εμπορικό & Βιομηχανικό Επιμελητήριο Πειραιώς (www.pccci.gr).
4. Σύνδεσμος Εταιριών Διαβαλκανικής Συνεργασίας Γυναικών (The Women Interbalkan Business), που δημιουργήθηκε από την Ελληνική Ένωση Γυναικών Επιχειρηματιών (SEGE), με τη συνεργασία του Δήμου Θεσσαλονίκης και του Εμπορικού και Βιομηχανικού Επιμελητηρίου Θεσσαλονίκης.
5. Ελληνική Εταιρία Διοίκησης Επιχειρήσεων (Hellenic Management Association/EEDE) - Τομέας Ανάπτυξης Γυναικών Μάνατζερ και Επιχειρηματιών (TOGME), (www.eede.gr).
6. Ομοσπονδία Ελληνικών Συνδέσμων Νέων Επιχειρηματιών (ΟΕΣΥΝΕ).
7. Κέντρο στήριξης της απασχόλησης και της επιχειρηματικότητας των γυναικών - ΕΡΓΑΝΗ, (www.ergani.gr).

Στην Άρτα, η γυναικεία επιχειρηματικότητα υποστηρίζεται μέσω γενικότερων προγραμμάτων, κυρίως, που υποστηρίζουν την επιχειρηματικότητα μέσω των παρακάτω δράσεων:

ΕΣΠΑ (2014-2020 και έπεται το 2021-2027) - Προώθηση Γυναικείας Επιχειρηματικότητας: Το Πρόγραμμα «Ολοκληρωμένη παρέμβαση για τη στήριξη της γυναικείας απασχόλησης μέσω ενίσχυσης της επιχειρηματικότητας» συγχρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (Ε.Κ.Τ), στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εθνικό Αποθεματικό Απροβλέπτων» και στοχεύει στην τόνωση της απασχόλησης μέσω της δημιουργίας πρόσθετων δυνατοτήτων πρόσβασης στην αγορά εργασίας των απειλούμενων από την ανεργία γυναικών, των ανέργων – αιτούντων εργασία και των ανενεργών γυναικών.

Η **Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων (ΕΤΕπ)**, συνεργάζεται με εγχώρια πιστωτικά ιδρύματα (Eurobank) στη χρηματοδότηση μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων (<250 απασχολούμενοι) και επιχειρήσεων μεσαίας κεφαλαιοποίησης (250 έως 3000 απασχολούμενοι) για τη χρηματοδότηση με έως 12,5 εκατ. ευρώ για κεφάλαιο κίνησης και επενδυτικά σχέδια. Η χρηματοδότηση διαρκεί 2-10 χρόνια και περιλαμβάνει κριτήρια για την ενδυνάμωση της γυναικείας επιχειρηματικότητας (η εκτελεστική διοίκηση απαρτίζεται κατά πλειοψηφία (50%+) από γυναίκες και συγχρόνως, η πλειοψηφία (50%+) των μελών του διοικητικού συμβουλίου/των διαχειριστών ή, εάν υπάρχει, της επενδυτικής επιτροπής, είναι επίσης γυναίκες, ή ποσοστό μεγαλύτερο του 50% του μετοχικού/εταιρικού κεφαλαίου ανήκει σε γυναίκες και συγχρόνως, η εκτελεστική διοίκηση απαρτίζεται κατά πλειοψηφία (50%+) επίσης από γυναίκες) (<https://www.eurobank.gr/el/business/corporate-banking/corporate-anagkes/anagkes-anaptuksi-epixeirisis/anaptuksiaka-programmata/programma-gunaikeias-epixeirimatikotitas>)

Προγράμματα ενίσχυσης γυναικείας επιχειρηματικότητας (NOW, INTERREG, EQUAL, LEADER) για την ενίσχυση της γυναικείας επιχειρηματικότητας μέσω ενεργειών κατάρτισης, ενθάρρυνσης, παροχής συμβουλών κατά την περίοδο 2014-2020.

Πρόγραμμα από το **INEΔΙΒΙΜ** για την ανάπτυξη της γυναικείας απασχόλησης που συγχρηματοδοτείται από την Ελλάδα και το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο μέσω του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Ανταγωνιστικότητα, Επιχειρηματικότητα και Καινοτομία» (2014-2020). Στο πρόγραμμα αυτό, εντάχθηκε η πράξη με τίτλο «Ενίσχυση και ανάπτυξη των ηγετικών και διευθυντικών δεξιοτήτων των εργαζομένων γυναικών στον Ιδιωτικό τομέα της Οικονομίας» ύψους 9,5 εκατομ. €. Στόχος της είναι η βελτίωση των επιδόσεων των γυναικών για την επίτευξη υψηλότερου επιπέδου αριστείας και επαγγελματικής εξέλιξης μέσω της συμβουλευτικής καθοδήγησης, της κατάρτισης και της πιστοποίησης των γυναικών που εργάζονται στον ιδιωτικό τομέα ανεξαρτήτου κλάδου δραστηριοποίησης (<https://socialpolicy.gr/2020/09/.../B1.html>).

Μέσω του **αναπτυξιακού νόμου 4399/2016**, υποστηρίζονται με συνολικό προϋπολογισμό 500 εκατ. €, η «Γενική Επιχειρηματικότητα» και οι «Πολύ Μικρές και Μικρές Επιχειρήσεις».

Η ΕΥΔ Περιφέρειας Ηπείρου τροποποιεί και συνεχίζει την Πρόσκληση με τίτλο «Πρόγραμμα επιχορήγησης επιχειρήσεων των τομέων αιχμής της Περιφέρειας Ηπείρου για την απασχόληση ανέργων με υψηλά τυπικά προσόντα».

Το Υπουργείο Ανάπτυξης και το Υπουργείο Απασχόλησης υποστηρίζουν, επίσης, με προγράμματα χρηματοδότησης τη γυναικεία επιχειρηματικότητα, ενώ οι ποσοστώσεις υπέρ των γυναικών εφαρμόζονται στα προγράμματα όσον αφορά τα δύο φύλα.

3.2.1 Η υγειονομική κρίση λόγω της πανδημίας Covid – 19

Η υγειονομική κρίση λόγω της πανδημίας του COVID-19 είχε σαν αποτέλεσμα την αύξηση των απουσιών από την εργασία, τη μείωση των ωρών εργασίας σε σχέση με το προηγούμενο τρίμηνο, την αύξηση της εργασίας από το σπίτι και την αύξηση του μη οικονομικά ενεργού πληθυσμού, καθώς αρκετά άτομα που δεν εργάζονταν και αναζητούσαν εργασία δήλωσαν ότι δεν είναι άμεσα διαθέσιμα να εργαστούν (ΕΛΣΤΑΤ, 2020). Αυτό οδήγησε στη λήψη έκτακτων μέτρων περιστολής οικονομικών δραστηριοτήτων για τον περιορισμό της εξάπλωσης του ιού, με σημαντικές αρνητικές οικονομικές συνέπειες. Σύμφωνα με το δελτίο τύπου της ΕΛΣΤΑΤ (2020), ανεστάλη η λειτουργία του 14,6% του συνόλου των επιχειρήσεων της χώρας οι οποίες απασχολούν το ένα τέταρτο του συνολικού εργατικού δυναμικού (Πίνακας 2).

Πίνακας 2 Συνέπειες των περιοριστικών μέτρων με στόχο τον περιορισμό εξάπλωσης του COVID-19 στις επιχειρήσεις

Συνέπειες του Covid-19	Απόλυτο μέγεθος	Ποσοστό επί του συνόλου (%)
Πλήθος επιχειρήσεων σε αναστολή λειτουργίας	205.984	14.6%
Επιχειρήσεις με εξαγωγική δραστηριότητα	2.954	1.4%
Επιχειρήσεις με δυνατότητα διενέργειας ηλεκτρονικών συναλλαγών	3.278	1.6%
Αριθμός απασχολούμενων σε επιχειρήσεις που τέθηκαν σε αναστολή λειτουργίας	1.063.098	25.4%

Σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα από την ανακοίνωση του προγράμματος «Ταμείο Επιχειρηματικότητας ΤΕΠΙΧ II» και την εκδήλωση ενδιαφέροντος 488 πελατών της, η Συνεταιριστική Τράπεζα Ηπείρου ενέκρινε τη χορήγηση επιδοτούμενων δανείων κεφαλαίων κίνησης ύψους 6,87 εκατ. ευρώ. Αντίστοιχα, για το Πρόγραμμα «Ταμείο Εγγυοδοσίας Επιχειρήσεων COVID-19» η Τράπεζα έχει υποδεχθεί, μέχρι και σήμερα, πάνω από 320 αιτήματα επιχειρήσεων που αντιστοιχούν σε δάνεια ύψους 40 εκατ. ευρώ και τα οποία βρίσκονται σε διαδικασία αξιολόγησης (<https://www.capital.gr/epixeiriseis/3465333/sunetairistiki-trapeza-ipeirou-stirizei-topikes-epixeiriseis-me-epidotoumena-kefalaia-kinisis-upsous-6-87-ekat>).

3.2.2 Ανάλυση SWOT για τη γυναικεία επιχειρηματικότητα στην Άρτα

Στην έρευνα της ICAP για την γυναικεία επιχειρηματικότητα που διεξήγαγε το καλοκαίρι του 2018 σε δείγμα 141 επιχειρήσεων που διοικούνται από γυναίκες στην Ελλάδα, καταγράφηκαν μεταξύ άλλων και τα εμπόδια που αντιμετώπισαν οι εν λόγω γυναίκες κατά τη διάρκεια της επαγγελματικής τους ανέλιξης. Η μεγαλύτερη πρόκληση, όπως έχει ήδη τονιστεί στα προηγούμενα κεφάλαια για τις γυναίκες, έχει να κάνει με την εναρμόνιση οικογενειακής, προσωπικής και επαγγελματικής ζωής. Τα υπόλοιπα εμπόδια που ανέφεραν οι ερωτώμενες αφορούν στις προκαταλήψεις λόγω φύλου, στην έλλειψη υποστήριξης από συναδέλφους, στις άνισες απολαβές και

στις οικογενειακές αντιρρήσεις οι οποίες φαίνεται να αποτελούν ακόμα εμπόδιο. Επιπρόσθετα και κατά κοινή ομολογία των γυναικών που δραστηριοποιούνται επιχειρηματικά στην Ελλάδα, θεωρείται πως είναι πολύ σημαντικό να υπάρχουν περισσότερες γυναίκες σε ανώτερες διοικητικές θέσεις, λόγω της τεράστιας αξίας που προσφέρει στο κοινωνικό σύνολο, η ποικιλομορφία της σκέψης.

Η ανάλυση S.W.O.T είναι μια μέθοδος στρατηγικού σχεδιασμού που χρησιμοποιείται για την αξιολόγηση των Strengths (ισχυρών σημείων), των Weaknesses (αδυναμιών), των Opportunities (ευκαιριών) και των Threats (απειλών) και με την οποία είναι δυνατό να προσδιορισθεί ο αντικειμενικός σκοπός και να εντοπισθούν οι εσωτερικοί ή οι εξωτερικοί παράγοντες που είναι ευνοϊκοί ή όχι για την ενίσχυση της γυναικείας επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα και ειδικότερα στη περιφέρεια της Ηπείρου και την περιφερειακή ενότητα της Άρτας. Η ιδιαίτερη δημοφιλία της SWOT analysis αποδίδεται στο γεγονός ότι βοηθά στην εξαγωγή αξιόπιστων συμπερασμάτων (εφόσον υλοποιηθεί σωστά) που καθορίζουν την διαμόρφωση της επιχειρησιακής στρατηγικής. Στη γυναικεία επιχειρηματικότητα, μετά την επισκόπηση της βιβλιογραφίας, η ανάλυση SWOT έδωσε τα παρακάτω αποτελέσματα:

Αδυναμίες:

1. Προβλήματα οργανωτικής και διοικητικής διαχείρισης.
2. Εμπορία των προϊόντων όσον αφορά στους γυναικείους συνεταιρισμούς (Kotzavakali, 2014).
3. Έλλειψη κεφαλαίων, που επιδεινώνουν την κατάσταση λόγω της οικονομικής ύφεσης.
4. Υγειονομική κρίση.

Τα δυνατά σημεία:

1. Ύπαρξη μεγάλου αριθμού υψηλά καταρτισμένων επιστημόνων και μηχανικών, που ενισχύει και προωθεί τη βιώσιμη επιχειρηματικότητα.
2. Σημαντικό πλήθος νέων και υπαρχουσών επιχειρήσεων που βασίζονται στην καινοτομία/σύγχρονες τεχνολογίες πληροφορικής και επικοινωνίας, που ακολουθούν πορεία διεθνούς ανάπτυξης.
3. Δημόσιες και ιδιωτικές δράσεις για την υποστήριξη της επιχειρηματικότητας (One-stop shop για τη δημιουργία νέων

επιχειρήσεων, νέα εταιρική μορφή ΙΚΕ, Start Up Greece, Moneypedia.gr).

4. Υψηλά κίνητρα από τη μεριά των γυναικών όπως το πρόσθετο εισόδημα για το νοικοκυριό, η προσωπική ικανοποίηση ακόμα και όταν τα έσοδα είναι πολύ χαμηλά, η κοινωνικότητα και η απόκτηση επαγγελματικής ταυτότητας, η αποδοχή από το κοινωνικό περιβάλλον της τοπικής κοινωνίας στην οποία ζουν, η αυτοεκτίμηση (Καζάκοπουλος & Γιδαράκου, 2003, Kotzavakali, 2014).

Απειλές (Στρατηγάκη, 2005; Tripathi, Singh, 2018):

1. Έλλειψη κινήτρου.
2. Έλλειψη πρόσβασης σε υποδομές και τεχνολογία.
3. Εξισορρόπηση επαγγελματικής και οικογενειακής ζωής.
4. Έλλειψη εμπειρίας στην αγορά.
5. Δυσκολίες που σχετίζονται με τον εργαζόμενο.
6. Έλλειψη επαγγελματικής δικτύωσης (διαχείριση ανταγωνισμού).
7. Οικονομικό πρόβλημα, καθώς και η περιορισμένη πρόσβαση σε δανειοδοτήσεις και ιδιωτικά επενδυτικά κεφάλαια.
8. Έλλειψη κανονισμών / νόμων και οδηγιών (μπορεί να αποθαρρύνει την έναρξη επιχειρηματικής δραστηριότητας όπως και την μετέπειτα λειτουργία της, λόγω της αβεβαιότητας και του ασταθούς οικονομικού περιβάλλοντος).
9. Έλλειψη ευαισθητοποίησης της κοινωνίας για την επιχειρηματικότητα (δομές συμβουλευτικής με στόχο την έγκυρη πληροφόρηση).
10. Έλλειψη γνώσεων και εμπειρίας (αυξάνεται το ρίσκο, η αβεβαιότητα και μειώνεται η αυτοπεποίθηση).
11. Φόβος αποτυχίας.

Ευκαιρίες:

1. Η ενίσχυση της επιχειρηματικότητας και της ανταγωνιστικότητας συνιστά πλέον, προτεραιότητα στην Ελλάδα, που προωθεί δράσεις όπως είναι η αξιολόγηση των επιχειρηματικών σχεδίων και η επιλογή αυτών που θα ενισχυθούν, βάσει του καινοτόμου χαρακτήρα τους.
2. Ενίσχυση της επιχειρηματικότητας μέσα από τις δράσεις του ΕΣΠΑ, του ΟΑΕΔ, το θεσμικό πλαίσιο του Επενδυτικού Νόμου και το Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης της Ελλάδας «Αλέξανδρος Μπαλατατζής».
3. Οι τράπεζες ενισχύουν την επιχειρηματικότητα μέσω προϊόντων δανεισμού ή άλλων επιμέρους δραστηριοτήτων.
4. Παροχή οικονομικής ενίσχυσης, μέσω των εγχώριων θερμοκοιτίδων επιχειρήσεων ή διαγωνισμών επιχειρηματικών ιδεών, που υλοποιούνται από διάφορους φορείς, όπως Πανεπιστήμια, Επιμελητήρια, Σωματεία, Ινστιτούτα και Επιχειρήσεις.
5. Το εργαλείο χρηματοδότησης Crowd funding, όπου οι επιχειρηματικές ιδέες παρουσιάζονται και μετά από αξιολόγηση χρηματοδοτούνται.

Σε επίπεδο Ευρώπης, η γυναικεία ελληνική επιχειρηματικότητα στα αρχικά στάδια χαρακτηρίζεται από υψηλή καινοτομία, ενώ η εξωστρέφειά της καταλαμβάνει την πρώτη θέση. Μια αιτία είναι, οι κλάδοι δραστηριοποίησης που επιλέγουν κατά πλειοψηφία οι γυναίκες επιχειρηματίες στην Ελλάδα, που εστιάζουν στον τουρισμό, το χονδρικό και λιανικό εμπόριο και τις υπηρεσίες. Επιπλέον, και πάντα σύμφωνα με τα συμπεράσματα του ICAP (2019) ελπιδοφόρα είναι και η αυξημένη συμμετοχή των γυναικών στη διοίκηση, αλλά και στο εργατικό δυναμικό επιχειρήσεων ΚΑΛΟ.

Οι δράσεις για την ισότητα των δύο φύλων που λαμβάνονται σε παγκόσμιο επίπεδο, το 2020 περιλαμβάνουν τα εξής:

1. Παροχή αμερόληπτων εκπαιδευτικών προγραμμάτων.
2. Θέσπιση στόχων για ποσοστώσεις βάσει φύλου στα διοικητικά επίπεδα.
3. Πρακτικές επιβράβευσης των ανώτερων στελεχών, άμεσα συνδεδεμένες με τους στόχους.
4. Παροχή εκπαιδευτικών προγραμμάτων και συμβουλευτικής (coaching).
5. Αναθεώρηση διαδικασίας πρόσληψης.
6. Δυνατότητα ευέλικτης εργασίας.
7. Δημιουργία μιας κουλτούρας χωρίς αποκλεισμούς.

8. Εξασφάλιση ισότιμης πρόσβασης σε ευκαιρίες επαγγελματικής ανάπτυξης.

Κεφάλαιο 4^ο

Ερευνητική Μεθοδολογία

4.1 Αναγκαιότητα της Έρευνας

Οι βασικές στρατηγικές προτεραιότητες της χώρας μας για τη νέα Προγραμματική Περίοδο 2021 - 2027 εστιάζονται στον ευρωπαϊκό στόχο για «Μια εξυπνότερη Ευρώπη μέσω της προώθησης του καινοτόμου και έξυπνου οικονομικού μετασχηματισμού» υλοποιώντας δράσεις για τη διασύνδεση της έρευνας με τον παραγωγικό ιστό της χώρας, την προσαρμογή της ελληνικής βιομηχανίας στο νέο ανταγωνιστικό περιβάλλον, την ενδυνάμωση της καινοτομίας των μικρομεσαίων επιχειρήσεων, τη διευκόλυνση της πρόσβασης στη χρηματοδότηση και τη διεύρυνση του εύρους των χρηματοδοτικών εργαλείων με τη δημιουργία ενός θεσμικού περιβάλλοντος φιλικού προς τις επιχειρήσεις, στον ψηφιακό μετασχηματισμό της ελληνικής δημόσιας διοίκησης, του κράτους και της οικονομίας. Υπό το πρίσμα αυτό, η ώθηση της επιχειρηματικότητας, αποκτά ρόλο κλειδί για την αντιμετώπιση όχι μόνο της οικονομικής κρίσης που επικρατεί την τελευταία δεκαετία, αλλά και τα μεγάλα μεταναστευτικά ρεύματα όπως και την κρίση της πανδημίας, τα αποτελέσματα της οποίας δεν έχουν αρχίσει ακόμα να φαίνονται σε όλη την έκτασή τους.

Η ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας έχει σημαντικά οφέλη, τόσο οικονομικά όσο και κοινωνικά. Σύμφωνα με τη βιβλιογραφική ανασκόπηση, η επιχειρηματικότητα δεν είναι μόνο κινητήρια δύναμη για τη δημιουργία θέσεων εργασίας, την ανταγωνιστικότητα και την ανάπτυξη, συμβάλλει επίσης στην προσωπική εκπλήρωση και στην επίτευξη κοινωνικών στόχων. Το φαινόμενο της επιχειρηματικότητας των γυναικών, τόσο των ιδιοκτητών γυναικών όσο και των επιχειρήσεών τους, θεωρείται ως πιθανή πηγή οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης. Παρά τα εμπόδια που αντιμετωπίζουν οι γυναίκες κατά την έναρξη και τη διαχείριση των επιχειρήσεών τους, όλο και περισσότερες, ιδρύουν τις δικές τους επιχειρήσεις. Με δεδομένη τη μεγάλη διαφορά μεταξύ γυναικείας και ανδρικής επιχειρηματικότητας, σε μια περιοχή της Ελλάδας με πολλά οικονομικά προβλήματα, ενδιαφέρον και κίνητρο για την παρούσα εργασία συνιστά η εστίαση στο «τι είναι αυτό που κάνουν οι γυναίκες και δεν επιτυγχάνουν συγκριτικά με τους άντρες». Η απάντηση στο ερώτημα αυτό, επιχειρείται να δοθεί συγκεντρώνοντας και αναλύοντας

απαντήσεις σε ερωτήσεις σχετικά με το ποιος, γιατί, πού και πώς ιδρύονται, αναπτύσσονται και λειτουργούν οι επιχειρήσεις τους. Επιπλέον, η ανοδική πορεία που διακρίνεται στη γυναικεία επιχειρηματικότητα, ενδέχεται να αυξηθεί περαιτέρω εάν εξαλειφθούν τα εμπόδια ή τουλάχιστον μειωθούν.

4.2 Σκοπός και Στόχοι Έρευνας και Ερευνητικό Εργαλείο

Σκοπός της έρευνας είναι να προσδιορισθούν τα χαρακτηριστικά της γυναικείας επιχειρηματικότητας στην περιφερειακή ενότητα Άρτας. Θα διερευνηθούν επίσης τα κίνητρα που οδήγησαν τις γυναίκες να ασχοληθούν με τις επιχειρήσεις, ο ρόλος των φορέων καθώς και τα σημαντικότερα προβλήματα και τα εμπόδια που αντιμετωπίζει η γυναικεία επιχειρηματικότητα στην περιοχή. Η έρευνα απευθύνεται σε γυναίκες που ασκούν ή άσκησαν επιχειρηματική δραστηριότητα στην περιφερειακή ενότητα Άρτας.

Σχεδιάστηκε ένα ερωτηματολόγιο, που αναρτήθηκε στο διαδίκτυο και περιλαμβάνει κλειστού τύπου ερωτήσεις, με στόχο την αποτελεσματικότερη, συντομότερη και οικονομικότερη περιγραφή των χαρακτηριστικών ενός πληθυσμού, που παρέχει πληροφορίες για τις στάσεις, τις σκέψεις και τις απόψεις (Brewer, 2009; Pazzaglia, et al., 2016). Οι κλειστού τύπου ερωτήσεις κατηγοριοποιούνται και ερμηνεύονται ευκολότερα, αλλά είναι και πιο ελκυστικές προς τους ερωτώμενους, γιατί απαντώνται γρήγορα. Παράλληλα διασφαλίστηκαν η σαφήνεια των ερωτημάτων, η μικρή χρονική διάρκεια των απαντήσεων (περίπου δεκαπέντε λεπτά) και η ανωνυμία των συμμετεχόντων (Καραγεώργος, 2002; Γκίκα, 2006). Το ερωτηματολόγιο περιλαμβάνει, επίσης, μια παράγραφο που εξηγεί τους στόχους της έρευνας, την ηθική της διαδικασίας (ανωνυμία, σημασία και εκμετάλλευση των αποτελεσμάτων) στις γυναίκες επιχειρηματίες από τρεις διαφορετικούς δήμους του νομού Άρτας, από τον Αύγουστο του 2020 έως τον Νοέμβριο του 2020.

Το διαδίκτυο λειτούργησε τελικά, ως μια μικρή πιλοτική μελέτη καθώς συγκεντρώθηκαν συνολικά δέκα (10) απαντήσεις, όπου και ελέγχθηκε η σαφήνεια των ερωτήσεων (Δημητρόπουλος, 2004). Το γεγονός αυτό οδήγησε την ερευνήτρια στο να δώσει ιδιοχείρως και έντυπα ερωτηματολόγια σε διαφορετικές ηλικίες, για να συμπληρωθεί ο απαραίτητος αριθμός απαντήσεων.

4.2.1 Ερευνητικές υποθέσεις και ερωτήματα

Για την κατασκευή του ερευνητικού εργαλείου μελετήθηκαν σχετικά συγγράμματα και έρευνες με το υπό μελέτη θέμα, οπότε και κρίθηκε σωστό για την εξασφάλιση της εγκυρότητας και της αξιοπιστίας του αλλά και ταυτόχρονα την επίτευξη του σκοπού και την εξέταση των ερευνητικών υποθέσεων να γίνει συγκερασμός τεσσάρων κλιμάκων αλλά να τεθούν και ερωτήσεις που αφορούν την καταγραφή των δημογραφικών και κοινωνικών χαρακτηριστικών του δείγματος. Οι ερωτήσεις του ερωτηματολογίου σχεδιάστηκαν με σκοπό την εξαγωγή συμπερασμάτων όσο το δυνατόν πλησιέστερα στην Ελληνική πραγματικότητα.

Οι ερευνητικές υποθέσεις που θα εξετάσουμε είναι οι παρακάτω:

1. Η γυναικεία επιχειρηματικότητα αφορά στο εμπόριο και τις υπηρεσίες, περιορίζεται σε μικρές οικογενειακές επιχειρήσεις που χαρακτηρίζονται από εργατικότητα και προσπαθούν να ενσωματώσουν την καινοτομία και τις σύγχρονες τεχνολογίες.
2. Οι φορείς που υποστηρίζουν την επιχειρηματικότητα ανήκουν στο αντίστοιχο υπουργείο δραστηριοποίησης από όπου και αντλείται χρηματοδότηση.
3. Η οικονομική κρίση επηρέασε αρνητικά τις επιχειρηματικές δράσεις τα πρώτα χρόνια εμφάνισής της, ωστόσο γίνονται προσπάθειες ανάκαμψης. Η υγειονομική κρίση αποτελεί σοβαρό πλήγμα για όλες τις επιχειρήσεις που προσπαθούν να τη διαχειριστούν με μοναδικό όπλο την τεχνολογία.
4. Τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι γυναίκες κατά την έναρξη της επιχείρησης είναι η γραφειοκρατία και οι χρονοβόρες διαδικασίες, ενώ κατά τη διάρκεια λειτουργίας της επιχείρησης, η αποτελεσματικότητά της.

Τα ερευνητικά ερωτήματα που θα εξεταστούν είναι τα εξής:

1. Ποια είναι τα χαρακτηριστικά της γυναικείας επιχειρηματικότητας στην Άρτα;
2. Ποιοι είναι οι φορείς που υποστήριξαν τη γυναικεία επιχειρηματικότητα στην περιφερειακή ενότητα Άρτας και με ποιους τρόπους;

3. Πώς επηρέασαν οι οικονομική και υγειονομική κρίση την γυναικεία επιχειρηματικότητα στην περιοχή;
4. Ποια είναι τα σημαντικότερα προβλήματα και τα εμπόδια που αντιμετωπίζει η γυναικεία επιχειρηματικότητα στην περιοχή;

4.3 Δείγμα Έρευνας

Η δειγματοληψία αφορούσε 130 γυναίκες που δραστηριοποιούνται επιχειρηματικά στο Νομό Άρτας. Το ερωτηματολόγιο αναρτήθηκε στην ιστοσελίδα της google forms. Αυτό, επιλέχθηκε αρχικά καθώς η χώρα μας διαχειρίζεται τον κίνδυνο του κορωνοϊού και αποφεύγονται οι συγκεντρώσεις πολλών ατόμων. Με τη χρήση του διαδικτύου και των ηλεκτρονικών διευθύνσεων των επιχειρηματιών, θεωρήθηκε αρχικά πως θα είναι εφικτή η διανομή μεγαλύτερου αριθμού ερωτηματολογίων, ενώ οι συμμετέχοντες θα είχαν τη δυνατότητα να απαντήσουν από το σπίτι τους, χωρίς να διακινδυνεύουν την δική τους υγεία καθώς και των υπολοίπων. Ωστόσο, τα αποτελέσματα ήταν διαφορετικά και ήταν αδύνατη η συγκέντρωση πολλών απαντήσεων μέσω διαδικτύου. Για το λόγο αυτό τα ερωτηματολόγια τυπώθηκαν και μοιράστηκαν με το χέρι στις επιχειρηματίες που συμμετείχαν.

Αναλυτικά, το ερωτηματολόγιο αποτελείται από πέντε (5) τμήματα:

A. Το 1^ο τμήμα περιλαμβάνει συνολικά έξι (6) ερωτήσεις που αφορούν τα δημογραφικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά των ερωτώμενων, όπως η ηλικία, που διαχωρίστηκε σε επιμέρους επίπεδα ηλικιών (25-34 ετών, 35-44, 45-54 και 55-64 ετών), η οικογενειακή κατάσταση και το μορφωτικό επίπεδο. Επιπλέον περιλαμβάνει ερωτήσεις όπως η γεωγραφική τοποθεσία της επιχείρησης, η μέση διάρκεια απασχόλησης ανά εβδομάδα και τα έτη λειτουργίας της επιχείρησης.

B. Το 2^ο τμήμα, αφορά στα χαρακτηριστικά της γυναικείας επιχειρηματικότητας, και περιλαμβάνει δεκατρείς (13) ερωτήσεις, σχετικές με τα κίνητρα δημιουργίας, τα χαρακτηριστικά του επιχειρηματία ως επαγγελματία και ως προσωπικότητα, την εταιρική μορφή των επιχειρήσεων, τον τομέα και τον κλάδο δραστηριοποίησης, τον αριθμό απασχολούμενων, τον κύκλο εργασιών και την ομοιότητα της επιχείρησης ή του προϊόντος/υπηρεσίας που παρέχουν με άλλες. Επίσης, ερωτώνται για τις

προοπτικές δημιουργίας θέσεων απασχόλησης μετά από μια πενταετία λειτουργίας της επιχείρησης, τις πηγές των εσόδων τους, την ύπαρξη πρωτοπορίας και νεωτερικότητας των προϊόντων/υπηρεσιών που προσφέρονται καθώς και οι τεχνολογίες/διεργασίες που χρησιμοποιούνται για την παραγωγή των προϊόντων ή την παροχή των υπηρεσιών τους στην αγορά.

Γ. Το 3^ο τμήμα, αφορά στην υποστήριξη που δέχεται η γυναικεία επιχειρηματικότητα και περιλαμβάνει τέσσερις (4) ερωτήσεις. Διερευνώνται η ύπαρξη ή μη των απαραίτητων γνώσεων από τη μεριά των γυναικών για την έναρξη μιας επιχείρησης, του είδους υποστήριξης που είχαν όπως και ο φορέας υποστήριξης, αλλά και η πηγή χρηματοδότησής τους.

Δ. Το 4^ο τμήμα ασχολείται με τις επιπτώσεις της οικονομικής και υγειονομικής κρίσης στην επιχειρηματικότητα και περιλαμβάνει τρεις (3) ερωτήσεις συμπεριλαμβάνοντας και τη διάρκεια ρευστότητας.

Ε. Το 5^ο τμήμα περιλαμβάνει τρεις (3) ερωτήσεις σχετικές με τις δυσκολίες και τα εμπόδια που συναντούν οι γυναίκες κατά την έναρξη και λειτουργία των επιχειρήσεών τους.

Οι συμμετέχουσες στο ερωτηματολόγιο είχαν τη δυνατότητα να επιλέξουν, μία ή περισσότερες από τις παρακάτω πολλαπλές επιλογές:

1. Σε μεγάλο βαθμό / σε σχετικά καλό βαθμό / σε μικρό βαθμό / σε πολύ μικρό βαθμό.
2. Αρκετά καλά / καλά / μέτρια / καθόλου/δε γνωρίζω, δεν απαντώ.
3. Όλοι / μερικοί / λίγοι / κανένας.
4. Καμιά/λίγες/πολλές.

4.4 Αξιοπιστία και Εγκυρότητα

Η ποιότητα μιας ερευνητικής εργασίας προσδιορίζεται από την αξιοπιστία, την εγκυρότητα, και την ευαισθησία της (Zikmundetal., 2013). Όλοι οι παραλήπτες των ερωτηματολογίων ανήκαν στο γυναικείο επιχειρηματικό κόσμο. Με τον τρόπο αυτό, ελαχιστοποιείται η πιθανότητα να έχουν συμπληρώσει το ερωτηματολόγιο άσχετα άτομα με την έρευνα.

Η αξιοπιστία (reliability) της έρευνας προκύπτει όταν τα αποτελέσματά της συμφωνούν με τα αποτελέσματα παρόμοιων ερευνών στη διάρκεια του χρόνου και

στη διαφορετικότητα των περιοχών καθώς και από την εσωτερική τους συνοχή, γεγονός που διασφαλίστηκε από την αρχή καθώς το ερωτηματολόγιο βασίστηκε σε παρόμοιες έρευνες. Οι συμμετέχοντες συμπλήρωσαν τα ερωτηματολόγια ελεύθερα και χωρίς προκαταλήψεις και θα υπάρξει σύγκριση των αποτελεσμάτων της παρούσας μελέτης με αποτελέσματα άλλων ερευνών στο σχετικό αντικείμενο. Οι επιχειρηματίες, που απάντησαν, είχαν τη δυνατότητα να δεχτούν ή να απορρίψουν τη συμμετοχή τους στην έρευνα και μόνο εφόσον ήθελαν, συμπλήρωσαν το ερωτηματολόγιο. Η αξιοπιστία αν και συμβάλλει σημαντικά στην εγκυρότητα ενός ερωτηματολογίου, δε διασφαλίζει την εγκυρότητά του. Η απουσία αξιοπιστίας οφείλεται στην απόκλιση μεταξύ των παρατηρητών ή των ερωτηματολογίων ή την αστάθεια του χαρακτηριστικού που μετράται (Wong, etal., 2012). Υπάρχουν τρεις πτυχές αξιοπιστίας: ισοδυναμία, σταθερότητα και εσωτερική συνοχή (ομοιογένεια) που κατευθύνουν τον ερευνητή στην ορθή αξιολόγηση της αξιοπιστίας ενός ερευνητικού εργαλείου όπως το ερωτηματολόγιο (Zikmundetal., 2013).

Η εγκυρότητα (validity) αυξάνει, όταν μια μέτρηση μετρά αυτό που θεωρεί ότι υπολογίζει και αναφέρεται στην εσωτερική και στην εξωτερική εγκυρότητα (Creswell, 2011). Η εσωτερική εγκυρότητα είναι η ακρίβεια (σχεδιασμού-ερευνητικού εργαλείου) με την οποία τα ερευνητικά αποτελέσματα ποσοτικοποίησαν πραγματικά όσα είχαν σχεδιαστεί για τη μέτρηση, ενώ η εξωτερική δείχνει την ακρίβεια των μετρήσεων και περιγράφει το δείγμα (Wong, etal., 2012). Για το λόγο αυτό, έχουν προστεθεί και οι μεταβλητές ελέγχου όπως τα δημογραφικά στοιχεία.

Η αξιοπιστία μπορεί να υπολογιστεί με διάφορους τρόπους, ενώ το πιο συνηθισμένο μέτρο είναι η αξιοπιστία της εσωτερικής συνοχής χρησιμοποιώντας το δείκτη Alpha Cronbach. Οι τιμές του δείκτη CronbachAlpha για να θεωρηθεί αξιόπιστος, οφείλουν να είναι μεγαλύτερες από το 0,7 (Cohenet. al., 2008). Η τιμή του δείκτη CronbachAlpha για τα 29 ερωτήματα που τέθηκαν στο ερωτηματολόγιο και τις κύριες μεταβλητές τους είναι 0,83 εξασφαλίζοντας εσωτερική συνάφεια (Πίνακας 3).

Πίνακας 3 Δείκτης εσωτερικής συνέπειας CronbachAlpha

Γυναικεία επιχειρηματικότητα			
Χαρακτηριστικά επιχείρησης	Cronbach Alpha	Υποστήριξη γυναικείας επιχειρηματικότητας	Cronbach Alpha
Κίνητρα δημιουργίας επιχείρησης	0,60942	Γνώσεις, ικανότητες για έναρξη	0,7445
Στοιχεία που σας χαρακτηρίζουν ως επιχειρηματία	0,92245	Τρόποι υποστήριξης	0,83607
Στοιχεία που χαρακτηρίζουν την προσωπικότητα	0,94534	Φορείς υποστήριξης	0,75103
Εταιρική μορφή γυναικείων επιχειρήσεων	0,57617	Πηγή χρηματοδότησης	0,95619
Τομέας δραστηριοποίησης της επιχείρησης	0,91482	Επιπτώσεις της κρίσης	
Κλάδος επιχείρησης	0,86088	Οικονομική κρίση	0,94851
Αριθμός απασχολούμενων	0,39074	Υγειονομική κρίση	0,98776
Κύκλος εργασιών σε ευρώ	0,79404	Διάρκεια ρευστότητας	0,95563
Πόσες επιχειρήσεις, εκτιμάτε πως υπάρχουν και προσφέρουν το ίδιο ή όμοιο προϊόν / ίδια ή όμοια υπηρεσία	0,83515	Δυσκολίες	
Προοπτικές δημιουργίας θέσεων απασχόλησης μετά από μια πενταετία λειτουργίας της επιχείρησης	0,8162	Ποια εμπόδια αντιμετωπίσατε κατά την έναρξη της επιχείρησης;	0,99044
Τα έσοδά σας προέρχονται κυρίως	0,5292	Ποια εμπόδια συναντήσατε κατά τη διάρκεια λειτουργίας της επιχείρησης;	0,96014
Πόσοι πελάτες σας θεωρούν τα προϊόντα/υπηρεσίες της επιχείρησής σας νέα και πρωτοποριακά;	0,88806	Πόσο καλά γνωρίζατε τις ενέργειες που έπρεπε να κάνετε για να ξεκινήσετε την επιχείρησή σας;	0,95764
Οι τεχνολογίες/διεργασίες που χρησιμοποιείται για την παραγωγή των προϊόντων / παροχή των υπηρεσιών έχουν εμφανιστεί στην αγορά	0,9226		
Μ.Ο.		0,830129565	

Η ευαισθησία της έρευνας αφορά στο βαθμό που μπορεί η έρευνα να διασφαλίσει την ακρίβεια με την οποία μεταβάλλονται οι παράμετροι που εξετάζονται (Zikmundetal., 2011). Για την ακρίβεια της καταγραφής των ζητημάτων που εξετάζονται, δίνονται διαφορετικές επιλογές απάντησης στο δείγμα, έτσι ώστε ο κάθε συμμετέχοντας να έχει περισσότερες επιλογές απάντησης σύμφωνα με τη καθημερινότητα και τα βιώματά του.

4.5 Ηθικά και δεοντολογικά ζητήματα και η διασφάλιση του απορρήτου των πληροφοριών των ερωτηθέντων

Η ιδιωτικότητα κάθε συμμετέχοντα προστατεύτηκε (Νόμος 2472/1997: Προστασία του ατόμου από την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα), καθώς οι συμμετέχοντες ενημερώθηκαν και συναίνεσαν στο να συμμετέχουν στην έρευνα και να μοιραστούν εθελοντικά προσωπικές πληροφορίες με τον ερευνητή. Επιπλέον, ο σύνδεσμος της εφαρμογής Google Form, ο οποίος περιλάμβανε το ερωτηματολόγιο, συνοδευόταν από εισαγωγικό κείμενο, όπου ο κάθε ενδιαφερόμενος ενημερωνόταν ακριβώς για το σκοπό της έρευνας, την ερευνητική διαδικασία, τη φύλαξη και τη χρήση των πληροφοριών που θα παρέχει και το ίδιο κείμενο αναγράφει και στα έντυπα ερωτηματολόγια. Στο τέλος του εισαγωγικού ενημερωτικού κειμένου του συνδέσμου επέλεγε ο υποψήφιος ερωτώμενος, αν επιθυμεί να προχωρήσει στην συμπλήρωση του ερωτηματολογίου. Επιπλέον, κατά την συμπλήρωση του ερωτηματολογίου μπορούσε να σταματήσει και να αποχωρήσει, εφόσον το επιθυμούσε. Επιπλέον δε ζητήθηκε το ονοματεπώνυμο των ερωτηθέντων ούτε το ακριβές όνομα των επιχειρήσεων που εργάζονται.

4.6 Στατιστική ανάλυση

Η ανάλυση των δεδομένων έγινε με το στατιστικό πακέτο επεξεργασίας SPSS 16.0 (Στατιστικό πακέτο για κοινωνικές επιστήμες, από την IBM) (George, & Mallery, 2013; Bolarinwa, 2016) και τα στατιστικά εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν είναι η ανάλυση διακύμανσης μιας μεταβλητής (Anova I) για τα δείγματα που παρουσιάζουν κανονικότητα, ο συντελεστής γραμμικής συσχέτισης Pearson r και η ανάλυση κύριων συνιστωσών (PCA) για μεταβλητές που έδειξαν σημαντική διαφορά. Η τελευταία ανάλυση οπτικοποιεί την αλληλεπίδραση που έχουν μεταξύ τους οι εξωτερικές μεταβλητές (χαρακτηριστικά της γυναικείας επιχειρηματικότητας, υποστήριξη, οικονομικές και υγειονομικές επιπτώσεις, δυσκολίες) με τις εσωτερικές παραμέτρους (κοινωνικά-δημογραφικά στοιχεία) για να αναδειχθεί η αιτία που προκαλεί αλλαγές.

Αρχικά οι απαντήσεις καταχωρήθηκαν και κωδικοποιήθηκαν. Στη συνέχεια ακολούθησε περιγραφική στατιστική ανάλυση των δημογραφικών στοιχείων και

ανάλυση των ερευνητικών ερωτήσεων και υπολογίστηκαν οι συχνότητες και οι σχετικές συχνότητες. Η επιλογή των συγκεκριμένων ερωτηματολογίων έγινε καθώς επιχειρούν μία πολυδιάστατη προσέγγιση του θέματος και παρατίθεται στο παράρτημα.

Κεφάλαιο 5^ο

Αποτελέσματα

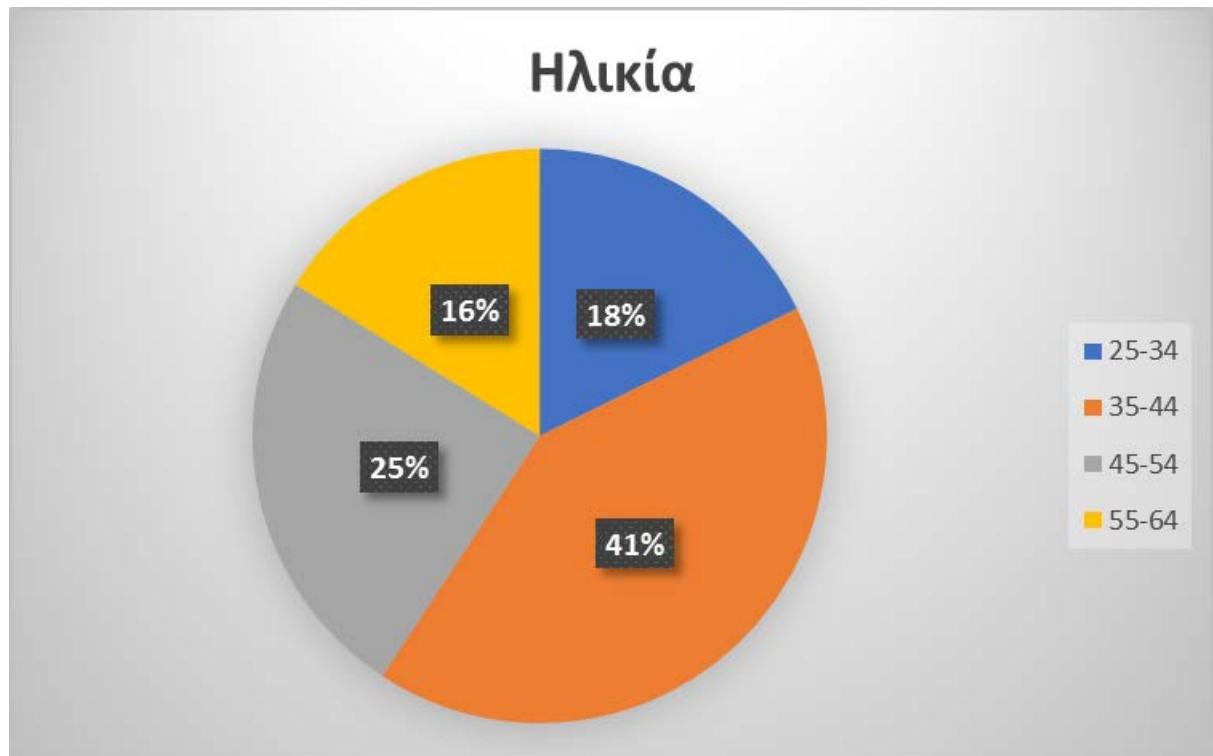
Ακολουθεί μία περιγραφική ανάλυση των δεδομένων της έρευνας βάση των απαντήσεων των ερωτηματολογίων που ελήφθησαν συνοδευόμενη από γραφήματα.

5.1 Κοινωνικά-Δημογραφικά Στοιχεία

Στην έρευνα συμμετείχαν 130 γυναίκες που δραστηριοποιούνται επιχειρηματικά στο Νομό Άρτας. Οι ηλικίες τους κυμαίνονται σε ποσοστό 17,69% σε ηλικίες μικρότερες των 34 χρονών, σε ποσοστό 41,54 % στην περιοχή 35-44 χρονών, σε ποσοστό 24,61% στην περιοχή 45-54 χρονών και σε ποσοστό 16,16% στην περιοχή 55-64 χρονών (πίνακας 4 & γράφημα 1).

Πίνακας 4 Συχνότητες και σχετικές συχνότητες % για την ηλικία ομαδοποιημένη σε 4 κλάσεις.

Περιγραφή	Συχνότητα	Ηλικία		
		Ποσοστό (%)	Έγκυρο Ποσοστό (%)	Αθροιστική Συχνότητα
25-34	23	17,69	17,69	17,69
35-44	54	41,54	41,54	59,23
45-54	32	24,61	24,61	83,84
55-64	21	16,16	16,16	100
Σύνολο	130	100	100	

Γράφημα 1 Πίτα σχετικών συχνοτήτων % για την ηλικία ομαδοποιημένη σε 4 κλάσεις

Από το σύνολο των γυναικών που δραστηριοποιούνται επιχειρηματικά, το 23,85% είναι άγαμες, το 22,3% είναι έγγαμες, το 33,85% είναι έγγαμες με παιδιά, το 16,15% είναι διαζευγμένες και το 3,85% είναι χήρες (πίνακας 5 & γράφημα 2).

Πίνακας 5 Συχνότητες και σχετικές συχνότητες % για την οικογενειακή κατάσταση

Οικογενειακή κατάσταση				
Περιγραφή	Συχνότητα	Ποσοστό (%)	Έγκυρο Ποσοστό (%)	Αθροιστική Συχνότητα
Άγαμος	31	23,85	23,85	23,85
Έγγαμος/η	29	22,3	22,3	46,15
Έγγαμος/η με παιδιά	44	33,85	33,85	80
Διαζευγμένος/η	21	16,15	16,15	96,15
Χήρος/α	5	3,85	3,85	100
Σύνολο	130	100	100	

Γράφημα 2 Πίτα σχετικών συχνοτήτων % για την οικογενειακή κατάσταση

Ως προς το μορφωτικό τους επίπεδο, η πλειοψηφία των γυναικών (ποσοστό 31,54%) είναι απόφοιτοι πανεπιστημιακής εκπαίδευσης και ακολουθούν σε ποσοστό 23,85% οι απόφοιτοι λυκείου. Σε ποσοστό 18,46% είναι απόφοιτοι τεχνολογικής εκπαίδευσης, σε ποσοστό 12,3% έχουν μεταπτυχιακό τίτλο σπουδών, σε ποσοστό 10% έχουν ολοκληρώσει τη μεταδευτεροβάθμια εκπαίδευση (ΙΕΚ/ΚΕΚ), ενώ σε ποσοστό 5% είναι απόφοιτοι γυμνασίου (πίνακας 6 & γράφημα 3). Γίνεται φανερό πως οι γυναίκες επιχειρηματίες έχουν υψηλό μορφωτικό επίπεδο με το 50% αυτών να είναι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και το 12,3% αυτών να έχουν και μεταπτυχιακό δίπλωμα.

Πίνακας 6 Συχνότητες και σχετικές συχνότητες % για το μορφωτικό επίπεδο των επιχειρηματιών ομαδοποιημένο σε 6 κλάσεις

Μορφωτικό επίπεδο				
Περιγραφή	Συχνότητα	Ποσοστό (%)	Έγκυρο Ποσοστό (%)	Αθροιστική Συχνότητα
Απόφοιτος γυμνασίου	5	3,85	3,85	3,85
Απόφοιτος λυκείου	31	23,85	23,85	27,7
Μεταδευτεροβάθμια (ΙΕΚ/ΚΕΚ)	13	10	10	37,7
ΤΕΙ	24	18,46	18,46	56,16
ΑΕΙ	41	31,54	31,54	87,7
Μεταπτυχιακό	16	12,3	12,3	100
Σύνολο	130	100	100	

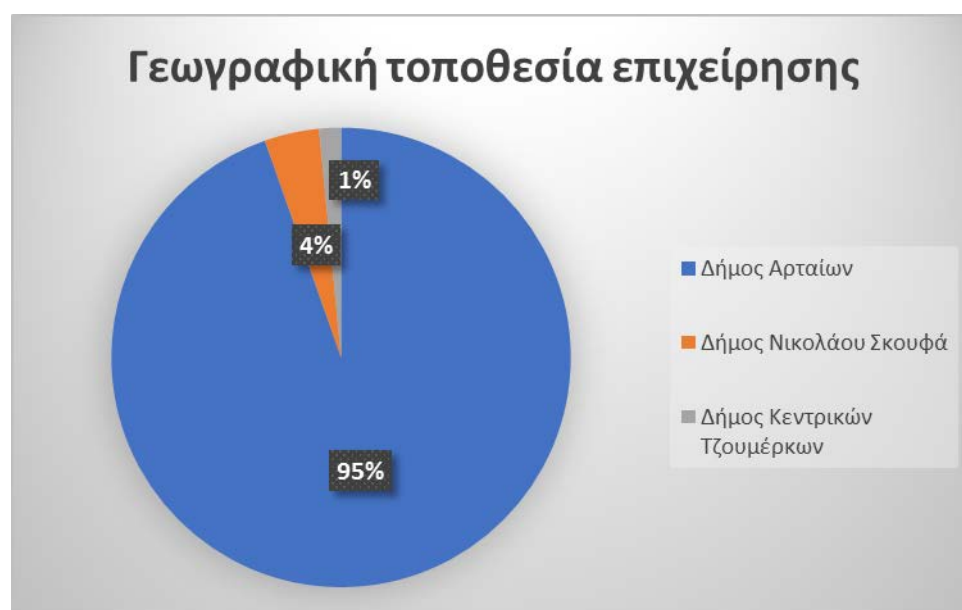

Γράφημα 3 Πίτα σχετικών συχνοτήτων % για το μορφωτικό επίπεδο των επιχειρηματιών ομαδοποιημένο σε 6 κλάσεις

Λόγω εντοπιότητας της ερευνήτριας και των λίγων απαντήσεων που συγκεντρώθηκαν διαδικτυακά, οι επιχειρήσεις των γυναικών βρίσκονται κυρίως (ποσοστό 94,61%) στο δήμο Άρτας, ενώ μόνο σε ποσοστό 3,85% εντοπίζονται στο Δήμο Νικολάου Σκουφά και σε ποσοστό 1,54% στο δήμο Κεντρικών Τζουμέρκων (πίνακας 7 & γράφημα 4).

Πίνακας 7 Συχνότητες και σχετικές συχνότητες % για τη γεωγραφική τοποθεσία των επιχειρήσεων

Γεωγραφική τοποθεσία επιχείρησης				
Περιγραφή	Συχνότητα	Ποσοστό (%)	Έγκυρο Ποσοστό (%)	Αθροιστική Συχνότητα
Δήμος Αρταίων	123	94,61	94,61	94,61
Δήμος Νικολάου Σκουφά	5	3,85	3,85	98,46
Δήμος Κεντρικών Τζουμέρκων	2	1,54	1,54	100
Σύνολο	130	100	100	

Γράφημα 4 Πίτα σχετικών συχνοτήτων % για τη γεωγραφική τοποθεσία των επιχειρήσεων

Σχετικά με τις ώρες που απασχολούν προσωπικό κατά τη διάρκεια της εβδομάδας, σε ποσοστό 36,15% δηλώνουν 45-47 ώρες, σε ποσοστό 24,62% 48-50 ώρες, στο 21,54% 51-53 ώρες και σε ποσοστό 17,69% δίνουν την απάντηση άλλο. Το γεγονός αυτό φανερώνει πως οι επιχειρήσεις λειτουργούν όλη την εβδομάδα και παρέχουν ένα ρεπό (πίνακας 8 & γράφημα 5).

Πίνακας 8 Συχνότητες και σχετικές συχνότητες % για τη μέση διάρκεια απασχόλησης ανά εβδομάδα στην επιχείρηση

Μέση διάρκεια απασχόλησης ανά εβδομάδα στην επιχείρηση				
Περιγραφή	Συχνότητα	Ποσοστό (%)	Έγκυρο Ποσοστό (%)	Αθροιστική Συχνότητα
45-47 ώρες	47	36,15	36,15	36,15
48-50 ώρες	32	24,62	24,62	60,77
51-53 ώρες	28	21,54	21,54	82,31
Άλλο	23	17,69	17,69	100
Σύνολο	130	100	100	

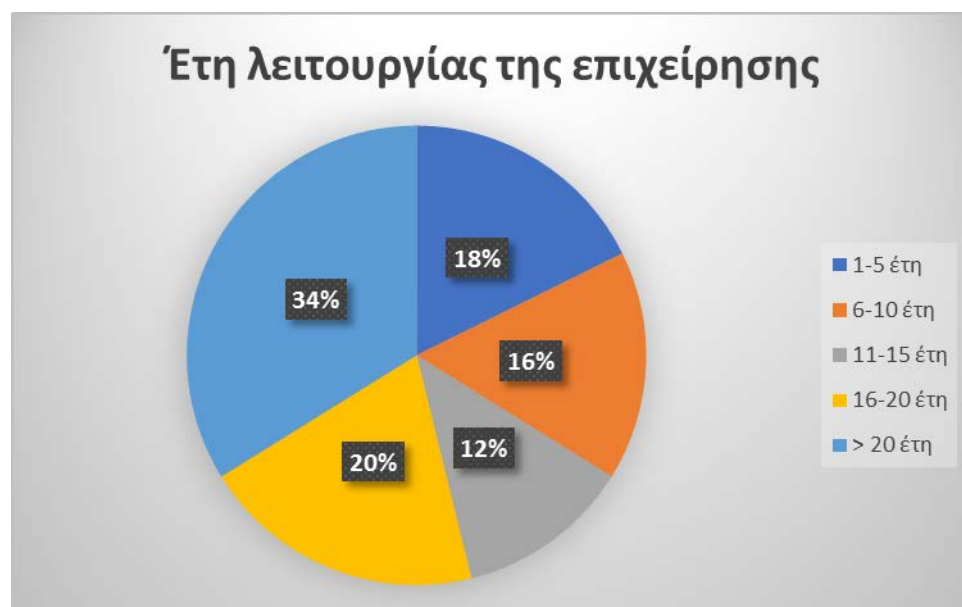
Γράφημα 5 Πίτα σχετικών συχνοτήτων % για τη μέση διάρκεια απασχόλησης ανά εβδομάδα στην επιχείρηση

Οι περισσότερες επιχειρήσεις λειτουργούν πολλά χρόνια και ειδικότερα σε ποσοστό 33,86% περισσότερο από 20 έτη, σε ποσοστό 20% από 16-20 έτη, σε ποσοστό 17,69% είναι νέες και λειτουργούν 1-5 έτη, σε ποσοστό 16,15% δραστηριοποιούνται 6-10 έτη και σε 12,3% 11-15 έτη (πίνακας 9 & γράφημα 6). Γίνεται φανερό πως ο μικρότερος αριθμός επιχειρήσεων έκανε έναρξη την εποχή που ξέσπασε η οικονομική κρίση (2005 – 2009). Στη συνέχεια η δημιουργία νέων επιχειρήσεων ακολουθεί αυξητική τάση αν και με μικρούς ρυθμούς. Επίσης το μεγαλύτερο ποσοστό (53,86%) είναι επιχειρήσεις που λειτουργούν πολλά χρόνια με αποτέλεσμα να έχουν μεγάλη εμπειρία στη διαχείριση κρίσεων και στη αντιμετώπιση

προβλημάτων που αφορούν τόσο τη λειτουργία μιας επιχείρησης όσο και τη θέση αλλά και το ρόλο της γυναίκας ηγέτη στον επιχειρηματικό κόσμο.

Πίνακας 9 Συχνότητες και σχετικές συχνότητες % για τα έτη λειτουργίας της επιχείρησης

Έτη λειτουργίας της επιχείρησης				
Περιγραφή	Συχνότητα	Ποσοστό (%)	Έγκυρο Ποσοστό (%)	Αθροιστική Συχνότητα
1-5 έτη	23	17,69	17,69	17,69
6-10 έτη	21	16,15	16,15	33,84
11-15 έτη	16	12,3	12,3	46,14
16-20 έτη	26	20	20	66,14
> 20 έτη	44	33,86	33,86	100
Σύνολο	130	100	100	

Γράφημα 6 Πίτα σχετικών συχνοτήτων % για τα έτη λειτουργίας της επιχείρησης

Συνολικά τα δημογραφικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων αναφέρουν πως οι γυναίκες επιχειρηματίες στην περιοχή του Νομού Άρτας είναι 35-44 ετών, έγγαμες με παιδιά, έχουν πτυχίο τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και

δραστηριοποιούνται στον Δήμο Άρτας. Το ανθρώπινο δυναμικό που απασχολούν εργάζεται σε εβδομαδιαία βάση 45 -47 ώρες και η επιχείρησή τους λειτουργεί για περισσότερο από 20 χρόνια.

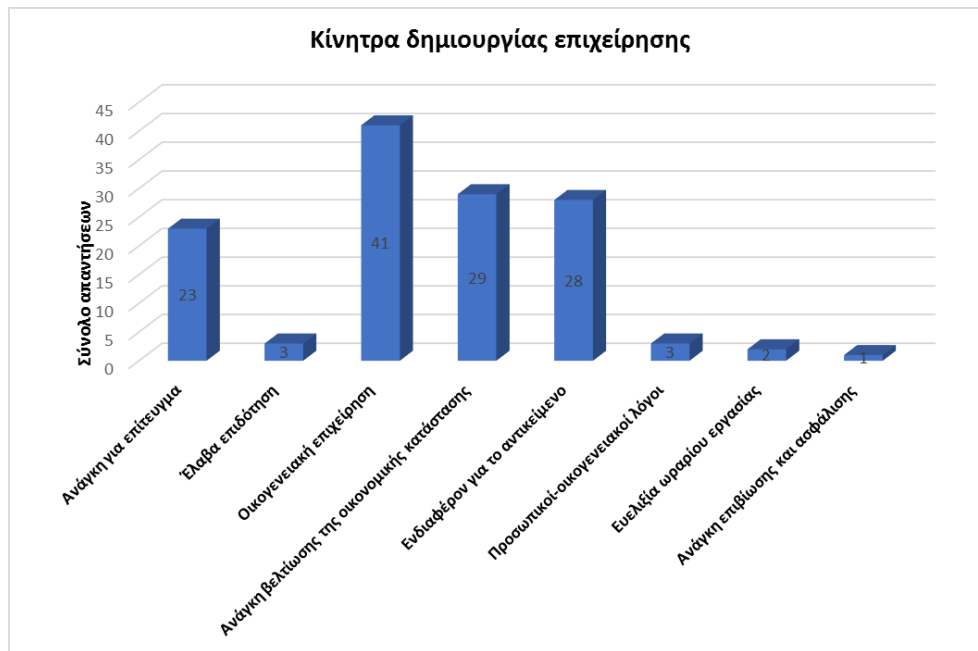
5.2 Χαρακτηριστικά της γυναικείας επιχειρηματικότητας

Για την περιγραφή της γυναικείας επιχειρηματικότητας εξετάστηκαν τα κίνητρα έναρξης της επιχείρησης, τα στοιχεία που χαρακτηρίζουν τον επιχειρηματία ως επαγγελματία και προσωπικότητα, τη μορφή της εταιρίας, τον κλάδο και τον τομέα που δραστηριοποιούνται, τον αριθμό των απασχολούμενων και τον κύκλο εργασιών. Επιπλέον, διερευνώνται η ύπαρξη άλλων επιχειρήσεων που παράγουν ή προσφέρουν το ίδιο προϊόν ή υπηρεσία, η πηγή εσόδων τους, η προοπτική (αν και σε περίοδο υγειονομικής και οικονομικής κρίσης) δημιουργίας νέων θέσεων, η πρωτοπορία των προϊόντων που παράγουν και των υπηρεσιών που παρέχουν αλλά και η χρονική περίοδος που ενσωμάτωσαν νέες τεχνολογίες και διεργασίες στην παραγωγή τους.

Όσον αφορά τα κίνητρα, το μεγαλύτερο ποσοστό (31,54%) των ερωτηθέντων αναφέρουν πως η επιχείρησή τους είναι οικογενειακή. Το 22,3% δηλώνει πως υπήρχε ανάγκη για βελτίωση της οικονομικής κατάστασης, το 21,54% αναφέρει ενδιαφέρον για το αντικείμενο και το 17,7% την ανάγκη για επίτευγμα. Αξίζει να σημειωθεί πως το μικρότερο ποσοστό (0,77%) συγκέντρωσε η ανάγκη για επιβίωση και ασφάλιση γεγονός που τονίζει το βασικό αίτημα για οικονομικό κέρδος και το μεγάλο σχετικά ποσοστό που συγκεντρώνει το ενδιαφέρον για το αντικείμενο σχετικά με τη διαφοροποίηση μεταξύ άσκησης έρευνας και έναρξης επιχείρησης (πίνακας 10 & γράφημα 7).

Πίνακας 10 Συχνότητες και σχετικές συχνότητες % για τα κίνητρα δημιουργίας της επιχείρησης

Κίνητρα δημιουργίας επιχείρησης				
Περιγραφή	Συχνότητα	Ποσοστό (%)	Έγκυρο Ποσοστό (%)	Αθροιστική Συχνότητα
Ανάγκη για επίτευγμα	23	17,7	17,7	17,7
Έλαβα επιδότηση	3	2,3	2,3	20
Οικογενειακή επιχείρηση	41	31,54	31,54	51,54
Ανάγκη βελτίωσης της οικονομικής κατάστασης	29	22,3	22,3	73,84
Ενδιαφέρον για το αντικείμενο	28	21,54	21,54	95,38
Προσωπικοί-οικογενειακοί λόγοι	3	2,3	2,3	97,68
Ευελιξία ωραρίου εργασίας	2	1,55	1,55	99,23
Ανάγκη επιβίωσης και ασφάλισης	1	0,77	0,77	100
Σύνολο	130	100	100	

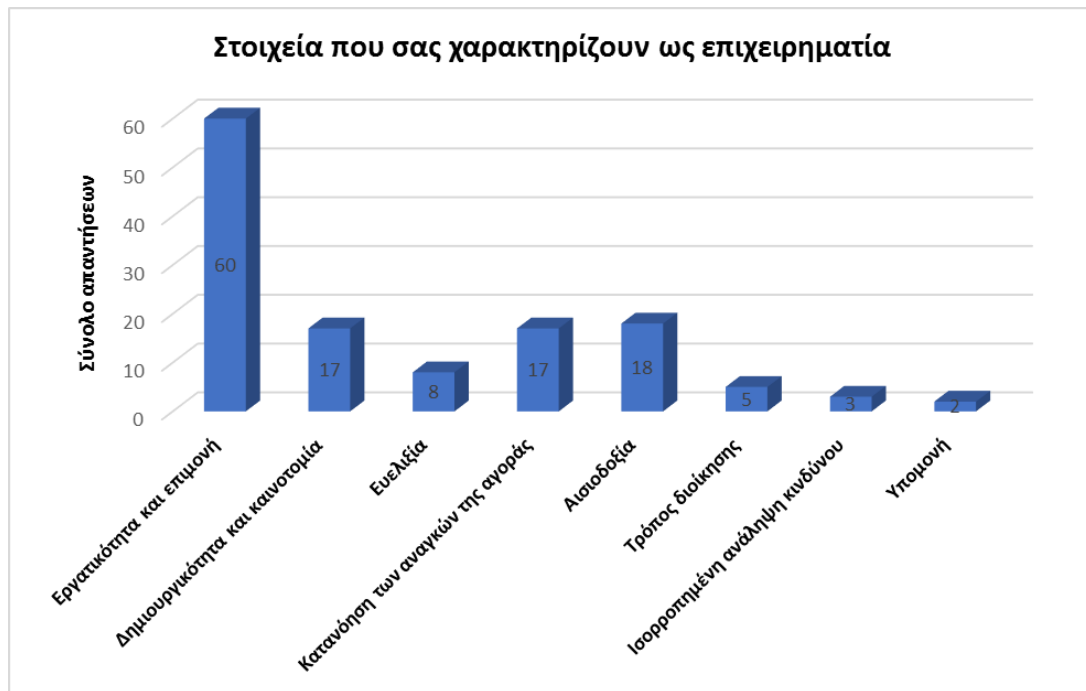

Γράφημα 7 Ραβδόγραμμα συχνοτήτων για τα κίνητρα δημιουργίας της επιχείρησης

Για τα στοιχεία που τους χαρακτηρίζουν ως επιχειρηματίες το μεγαλύτερο ποσοστό των συμμετεχόντων στην έρευνα (46,14%) αναφέρουν την εργατικότητα και την επιμονή, το 13,85% την αισιοδοξία και το 13,1% τη δημιουργικότητα και την καινοτομία, καθώς και την κατανόηση των αναγκών της αγοράς (πίνακας 11 & γράφημα 8).

Πίνακας 11 Συχνότητες και σχετικές συχνότητες % για τα στοιχεία που χαρακτηρίζουν τον επιχειρηματία

Στοιχεία που σας χαρακτηρίζουν ως επιχειρηματία				
Περιγραφή	Συχνότητα	Ποσοστό (%)	Έγκυρο Ποσοστό (%)	Αθροιστική Συχνότητα
Εργατικότητα και επιμονή	60	46,14	46,14	46,14
Δημιουργικότητα και καινοτομία	17	13,1	13,1	59,24
Ευελιξία	8	6,14	6,14	65,38
Κατανόηση των αναγκών της αγοράς	17	13,1	13,1	78,48
Αισιοδοξία	18	13,85	13,85	92,33
Τρόπος διοίκησης	5	3,84	3,84	96,17
Ισορροπημένη ανάληψη κινδύνου	3	2,3	2,3	98,47
Υπομονή	2	1,53	1,53	100
Σύνολο	130	100	100	

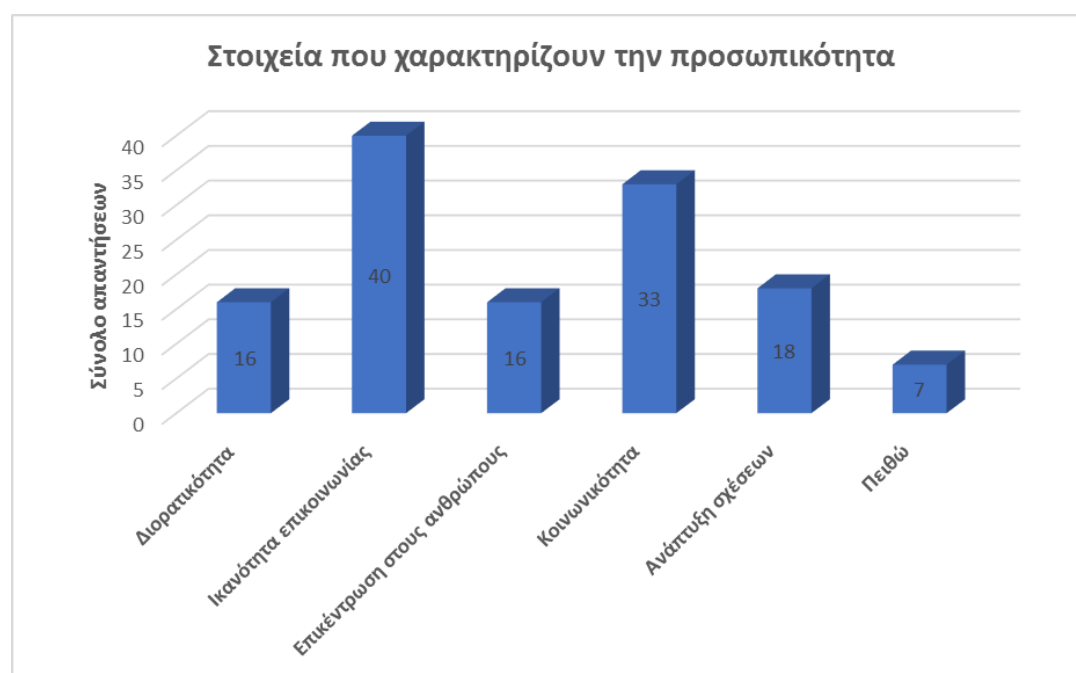

Γράφημα 8 Ραβδόγραμμα συχνότητας για τα στοιχεία που χαρακτηρίζουν τον επιχειρηματία

Σε σχέση με την προσωπικότητα των επιχειρηματιών, το 30,77% αναφέρει την ικανότητα επικοινωνίας, το 25,38% την κοινωνικότητα, το 13,85% την ανάπτυξη σχέσεων και το 12,31% τη διορατικότητα και την επικέντρωση στους ανθρώπους (πίνακας 12 & γράφημα 9). Όλα τα στοιχεία αυτά, φανερώνουν την ανάγκη για εξωστρέφεια και δικτύωση.

Πίνακας 12 Συχνότητες και σχετικές συχνότητες % για τα στοιχεία που χαρακτηρίζουν την προσωπικότητα του επιχειρηματία

Στοιχεία που χαρακτηρίζουν την προσωπικότητα				
Περιγραφή	Συχνότητα	Ποσοστό (%)	Έγκυρο Ποσοστό (%)	Αθροιστική Συχνότητα
Διορατικότητα	16	12,31	12,31	12,31
Ικανότητα επικοινωνίας	40	30,77	30,77	43,08
Επικέντρωση στους ανθρώπους	16	12,31	12,31	55,39
Κοινωνικότητα	33	25,38	25,38	80,77
Ανάπτυξη σχέσεων	18	13,85	13,85	94,62
Πειθώ	7	5,38	5,38	100
Σύνολο	130	100		

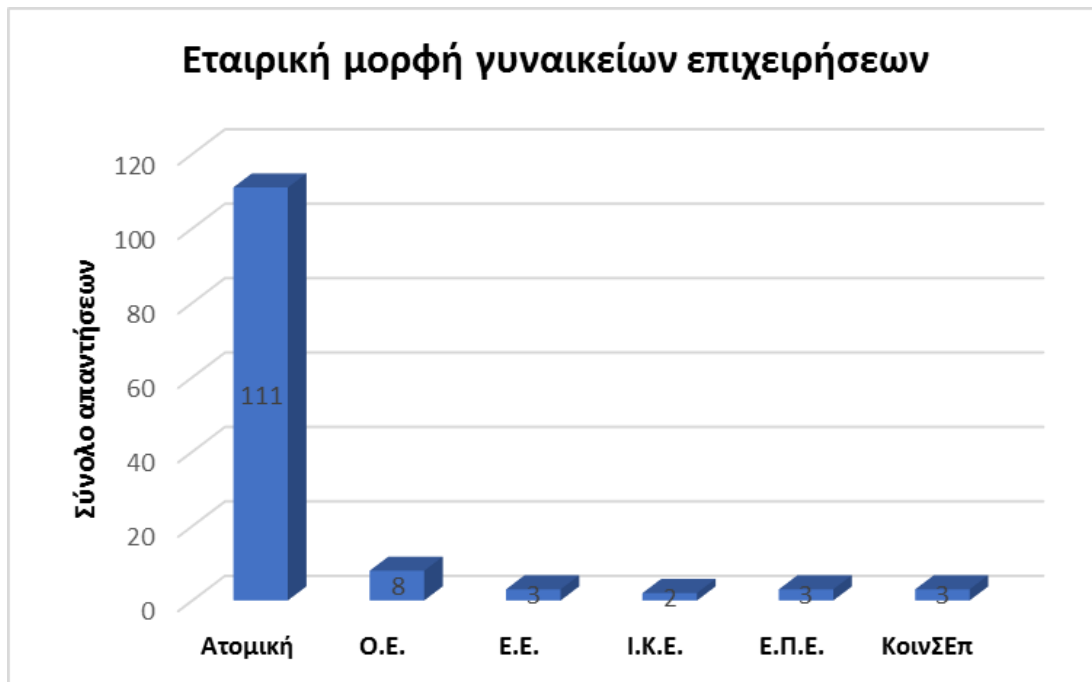

Γράφημα 9 Ραβδόγραμμα συχνότητας για τα στοιχεία που χαρακτηρίζουν την προσωπικότητα του επιχειρηματία

Οι περισσότερες γυναικείες επιχειρήσεις που λειτουργούν είναι ατομικές, σε ποσοστό 85,43%, και ακολουθούν οι Ο.Ε. σε ποσοστό 6,14%, οι Ε.Ε., Ε.Π.Ε., ΚοινΣΕπ με ποσοστά 2,3% η καθεμία και οι Ι.Κ.Ε. με 1,53% (πίνακας 13 & γράφημα 10).

Πίνακας 13 Συχνότητες και σχετικές συχνότητες % για τη μορφή της εταιρίας

Εταιρική μορφή γυναικείων επιχειρήσεων				
Περιγραφή	Συχνότητα	Ποσοστό (%)	Έγκυρο Ποσοστό (%)	Αθροιστική Συχνότητα
Ατομική	111	85,43	85,43	85,43
Ο.Ε.	8	6,14	6,14	91,57
Ε.Ε.	3	2,3	2,3	93,87
Ι.Κ.Ε.	2	1,53	1,53	95,4
Ε.Π.Ε.	3	2,3	2,3	97,7
ΚοινΣΕπ	3	2,3	2,3	100
Σύνολο	130	100	100	

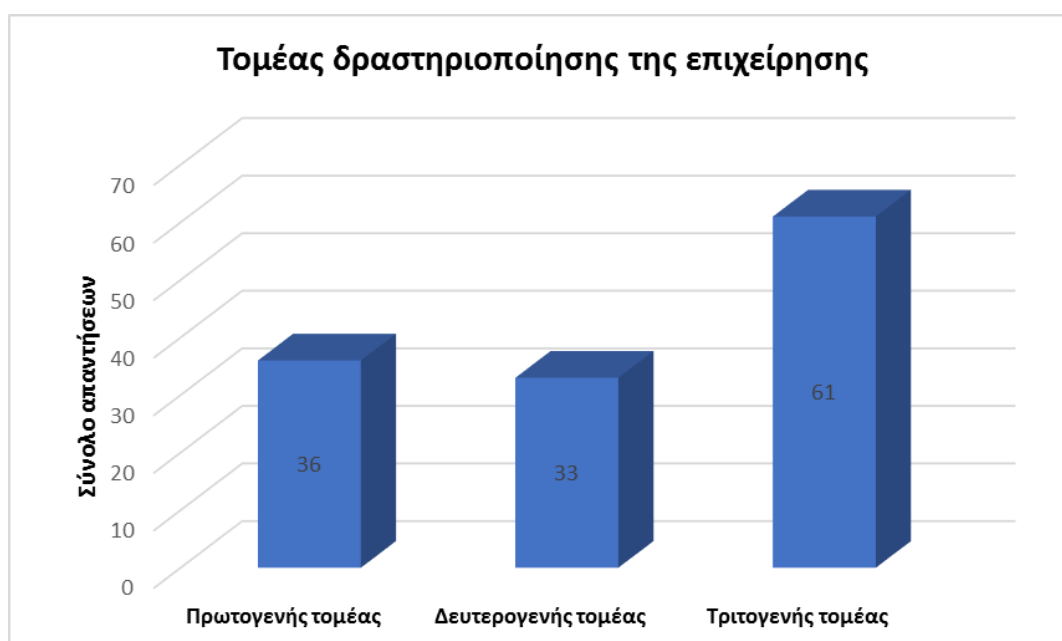

Γράφημα 10 Ραβδόγραμμα συχνοτήτων για τη μορφή της εταιρίας

Το 46,92% των επιχειρήσεων δραστηριοποιούνται στον τριτογενή τομέα που περιλαμβάνει την παροχή/παραγωγή υπηρεσιών. Αποτελείται από κλάδους όπως ο τραπεζικός, ο κλάδος των μεταφορών, ο ξενοδοχειακός, ο κλάδος των ελεύθερων επαγγελμάτων (παροχή υπηρεσιών από γιατρούς, δικηγόρους, υδραυλικούς) και η παραγωγή κρατικών υπηρεσιών όπως νοσοκομεία, εκπαιδευτικά ιδρύματα, τράπεζες, εμπόριο. Το 27,7% δραστηριοποιείται στον πρωτογενή τομέα που αφορά επιχειρήσεις που η παραγωγή τους εξαρτάται από τη φύση (γεωργία, κτηνοτροφία, αλιεία) και το 25,38% στο δευτερογενή τομέα στον οποίο ανήκουν όλες οι επιχειρήσεις που έχουν ως αντικείμενο παραγωγής την επεξεργασία διαφόρων υλών και το μετασχηματισμό τους σε προϊόντα (βιομηχανίες ειδών διατροφής, υπόδησης και ένδυσης) (πίνακας 14 & γράφημα 11).

Πίνακας 14 Συχνότητες και σχετικές συχνότητες % για τον τομέα δραστηριοποίησης της επιχείρησης

Τομέας δραστηριοποίησης της επιχείρησης				
Περιγραφή	Συχνότητα	Ποσοστό (%)	Έγκυρο Ποσοστό (%)	Αθροιστική Συχνότητα
Πρωτογενής τομέας	36	27,7	27,7	27,7
Δευτερογενής τομέας	33	25,38	25,38	53,08
Τριτογενής τομέας	61	46,92	46,92	100
Σύνολο	130	100	100	

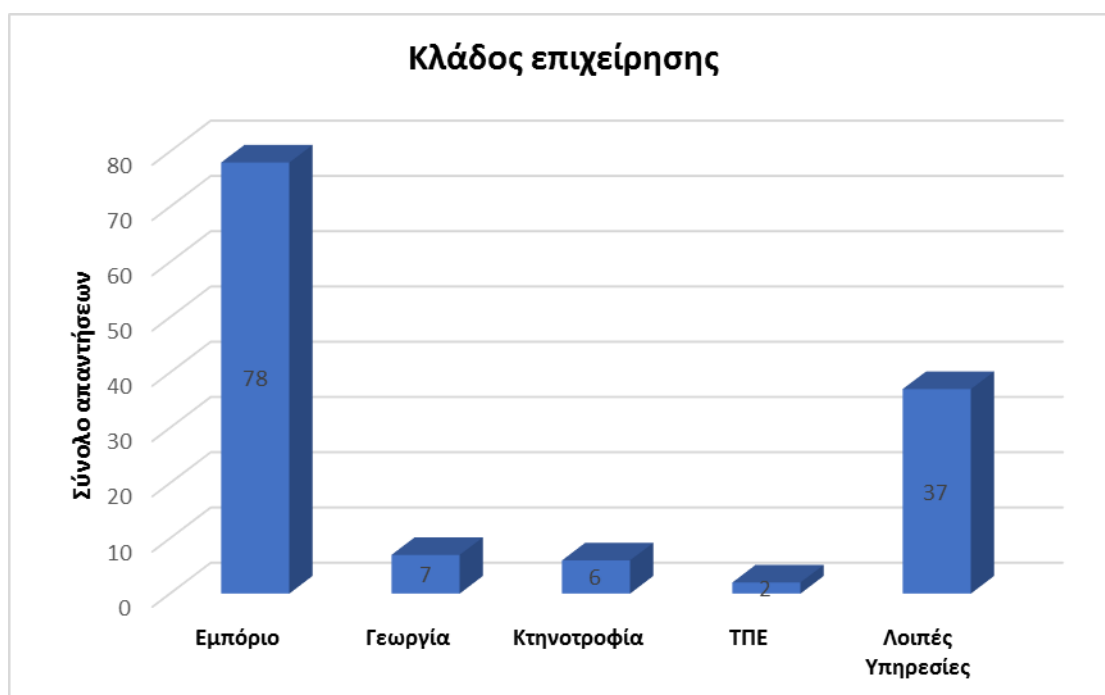

Γράφημα 11 Ραβδόγραμμα συχνότητων για τον τομέα δραστηριοποίησης της επιχείρησης

Από τον τριτογενή τομέα ο κλάδος που συγκεντρώνει το μεγαλύτερο ποσοστό (60%) είναι αυτός του εμπορίου και ακολουθούν οι λοιπές υπηρεσίες με ποσοστό 28,46%. Το 5% των απαντήσεων, δηλώνουν σαν κλάδο τη γεωργία και την κτηνοτροφία, ενώ μόνο το 1,54 ασχολείται με την τεχνολογία πληροφορικής και επικοινωνίας (ΤΠΕ) (πίνακας 15 & γράφημα 12).

Πίνακας 15 Συχνότητες και σχετικές συχνότητες % για τον κλάδο δραστηριοποίησης της επιχείρησης

Κλάδος επιχείρησης				
Περιγραφή	Συχνότητα	Ποσοστό (%)	Έγκυρο Ποσοστό (%)	Αθροιστική Συχνότητα
Εμπόριο	78	60	60	60
Γεωργία	7	5,38	5,38	65,38
Κτηνοτροφία	6	4,62	4,62	70
ΤΠΕ	2	1,54	1,54	71,54
Λοιπές Υπηρεσίες	37	28,46	28,46	100
Σύνολο	130	100	100	

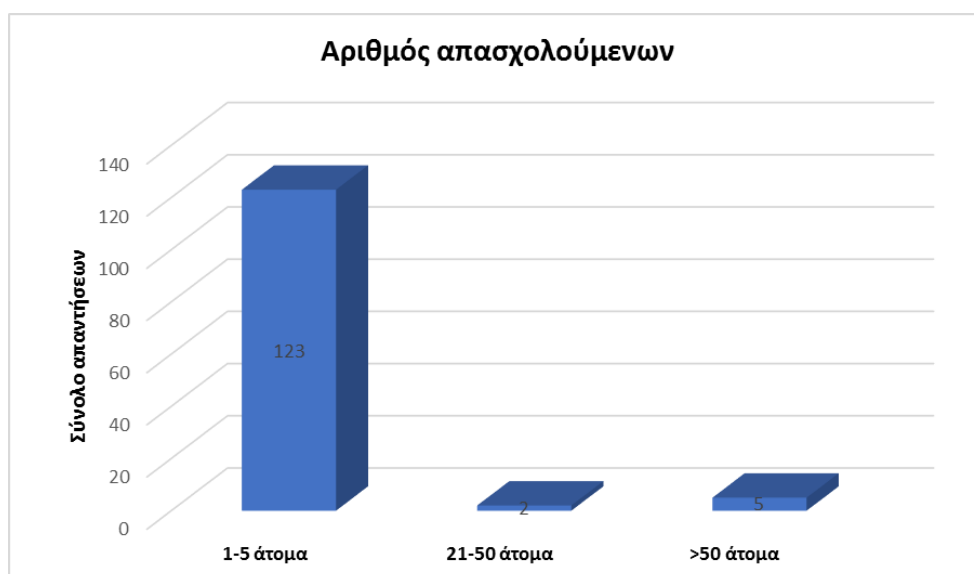

Γράφημα 12 Ραβδόγραμμα συχνότητων για τον κλάδο δραστηριοποίησης της επιχείρησης

Η συντριπτική πλειοψηφία των επιχειρήσεων είναι μικρές καθώς το 94,62% αυτών, απασχολούν έως 5 άτομα, το 1,54% απασχολεί 21-50 άτομα και το 3,84% περισσότερα από 50 άτομα (πίνακας 16 & γράφημα 13).

Πίνακας 16 Συχνότητες και σχετικές συχνότητες % για τον αριθμό απασχολούμενων της επιχείρησης

Αριθμός απασχολούμενων				
Περιγραφή	Συχνότητα	Ποσοστό (%)	Έγκυρο Ποσοστό (%)	Αθροιστική Συχνότητα
1-5 άτομα	123	94,62	94,62	94,62
21-50 άτομα	2	1,54	1,54	96,16
>50 άτομα	5	3,84	3,84	100
Σύνολο	130	100	100	

Γράφημα 13 Ραβδόγραμμα συχνοτήτων για τον αριθμό απασχολούμενων της επιχείρησης

Το 68,46% των επιχειρήσεων έχουν κύκλο εργασιών από 200.000 έως 450.000 ευρώ, το 13,85% έχουν κύκλο κάτω των 200.000 ευρώ και το 10% έχουν κύκλο εργασιών από 450.001 έως 950.000 ευρώ (πίνακας 17 & γράφημα 14).

Πίνακας 17 Συχνότητες και σχετικές συχνότητες % για τον κύκλο εργασιών των επιχειρήσεων

Κύκλος εργασιών σε ευρώ				
Περιγραφή	Συχνότητα	Ποσοστό (%)	Έγκυρο Ποσοστό (%)	Αθροιστική Συχνότητα
<200.000	18	13,85	13,85	13,85
200.000 - 450.000	89	68,46	68,46	82,31
450.001 – 950.000	13	10	10	92,31

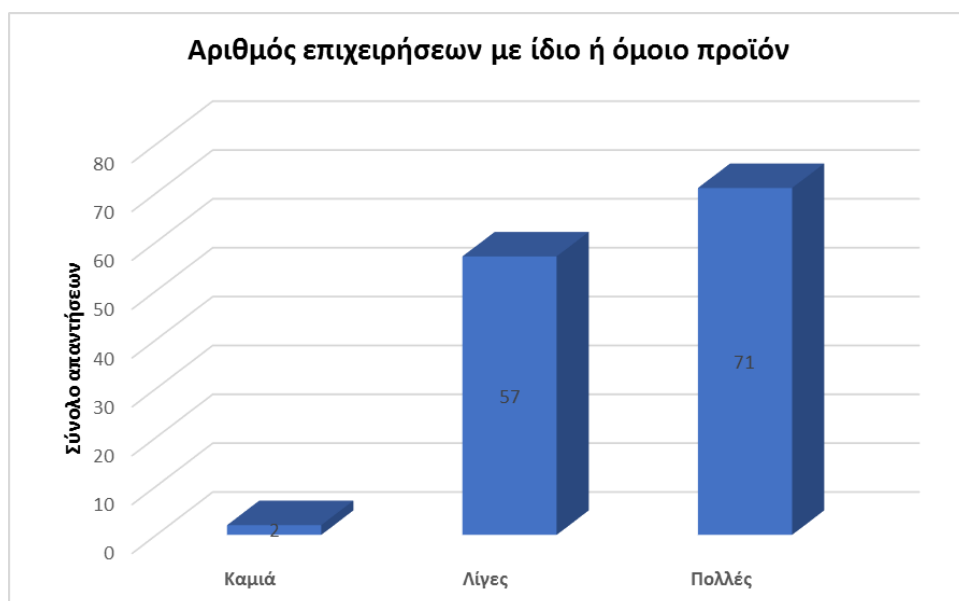

Γράφημα 14 Ραβδόγραμμα συχνοτήτων για τον κύκλο εργασιών των επιχειρήσεων

Στο 54,61% των απαντήσεων αναφέρεται πως υπάρχουν πολλές επιχειρήσεις που παράγουν ή παρέχουν όμοιο/ίδιο προϊόν, στο περίπου όμοιο ποσοστό 43,81% δηλώνουν πως οι παραπάνω επιχειρήσεις είναι λίγες και μόνο το 1,54% των επιχειρηματιών θεωρούν πως οι υπηρεσίες ή τα προϊόντα τους είναι μοναδικά. Το γεγονός αυτό αμφισβητεί την καινοτομία, την νεωτερικότητα και τις σύγχρονες τεχνολογίες που έχουν στη διάθεσή τους οι γυναίκες, αλλά είναι ενδεικτικό των μικρών και σταθερών/χωρίς ρίσκο βημάτων που ακολουθούν για να εδραιωθούν στον επιχειρηματικό κόσμο (πίνακας 18 & γράφημα 15).

Πίνακας 18 Συχνότητες και σχετικές συχνότητες % για τον αριθμό των επιχειρήσεων που έχουν όμοια ή ίδια προϊόντα/υπηρεσίες

Αριθμός επιχειρήσεων με ίδιο ή όμοιο προϊόν				
Περιγραφή	Συχνότητα	Ποσοστό (%)	Έγκυρο Ποσοστό (%)	Αθροιστική Συχνότητα
Καμιά	2	1,54	1,54	1,54
Λίγες	57	43,85	43,85	45,39
Πολλές	71	54,61	54,61	100
Σύνολο	130	100	100	

Γράφημα 15 Ραβδόγραμμα συχνοτήτων για τον αριθμό των επιχειρήσεων που έχουν όμοια ή ίδια προϊόντα/υπηρεσίες

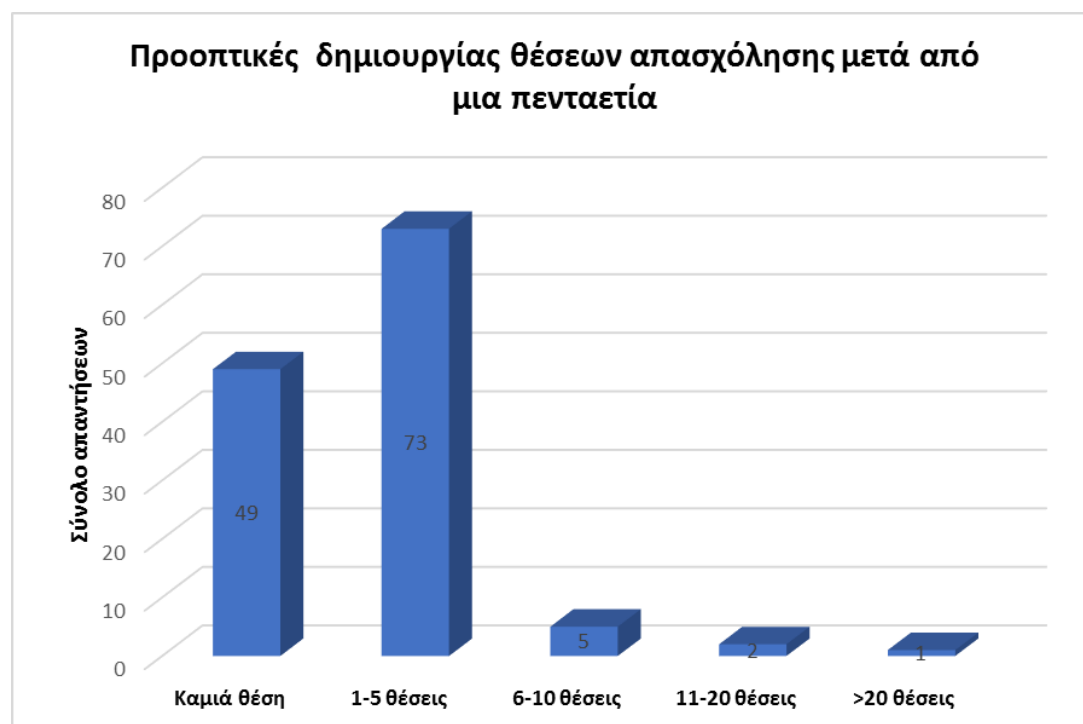
Μολονότι η περιοχή της Άρτας διανύει μια δεκαετία οικονομικής κρίσης και πλέον διαχειρίζεται την πανδημία Covid-19 με δραματικές επιπτώσεις για τον επιχειρηματικό κόσμο και όλη την κοινωνία, το 56,15% των συμμετεχόντων, απαντούν αισιόδοξα για την προοπτική δημιουργίας 1-5 θέσεων, ενώ το 49% δηλώνει πως καμιά θέση δεν πρόκειται να ανοίξει. Η προοπτική για περισσότερες θέσεις συγκεντρώνει πολύ μικρά ποσοστά, γεγονός που χαρακτηρίζει την αμηχανία του

επιχειρηματικού κόσμου για την κοινωνική και οικονομική κατάσταση της χώρας μας (πίνακας 19 & γράφημα 16).

Πίνακας 19 Συχνότητες και σχετικές συχνότητες % για τις προοπτικές δημιουργίας νέων θέσεων απασχόλησης την επόμενη πενταετία

Προοπτικές δημιουργίας θέσεων απασχόλησης μετά από μια πενταετία λειτουργίας της επιχείρησης

Περιγραφή	Συχνότητα	Ποσοστό (%)	Έγκυρο Ποσοστό (%)	Αθροιστική Συχνότητα
Καμιά θέση	49	37,69	37,69	37,69
1-5 θέσεις	73	56,15	56,15	93,84
6-10 θέσεις	5	3,85	3,85	97,69
11-20 θέσεις	2	1,54	1,54	99,23
>20 θέσεις	1	0,77	0,77	100
Σύνολο	130	100	100	

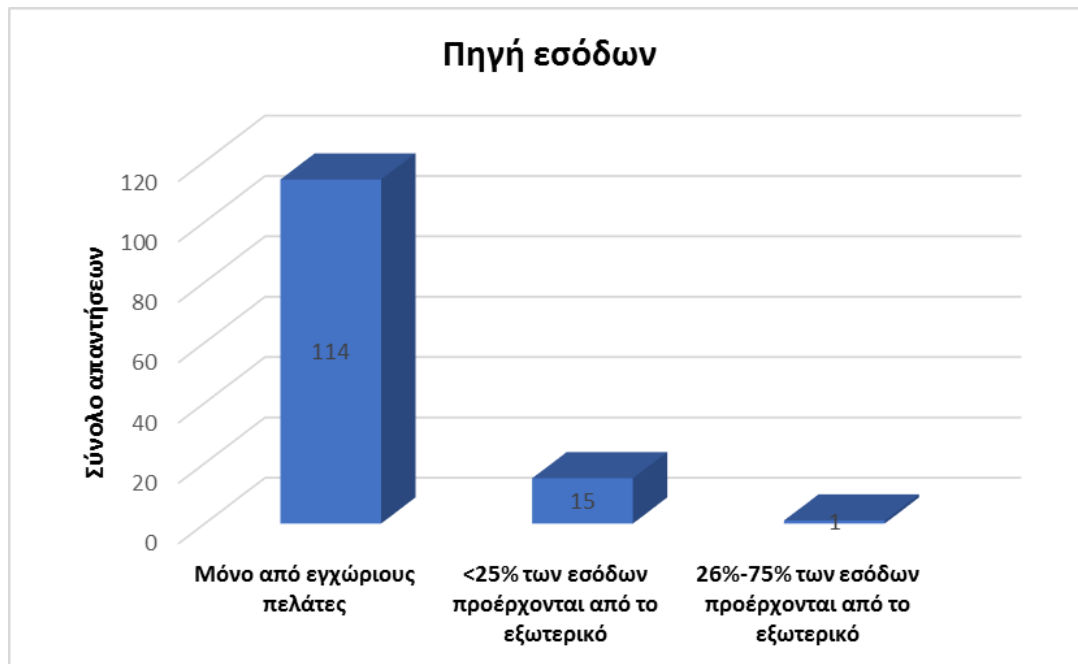

Γράφημα 16 Ραβδόγραμμα συχνοτήτων για τις προοπτικές δημιουργίας νέων θέσεων απασχόλησης την επόμενη πενταετία

Η απουσία προοπτικής για δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, υποστηρίζεται και από το μεγάλο ποσοστό (87,69%) των επιχειρηματιών που δηλώνουν πως τα έσοδά τους προέρχονται αποκλειστικά από εγχώριους πελάτες. Μόνο το 11,54% αναφέρει πως σε βαθμό έως 25% τα έσοδά του προέρχονται από το εξωτερικό, ενώ για μεγαλύτερο βαθμό από 25% το αντίστοιχο ποσοστό είναι 0,77% (πίνακας 20 & γράφημα 17).

Πίνακας 20 Συχνότητες και σχετικές συχνότητες % για την πηγή εσόδων των επιχειρήσεων

Περιγραφή	Συχνότητα	Πηγή εσόδων		
		Ποσοστό (%)	Έγκυρο Ποσοστό (%)	Αθροιστική Συχνότητα
Μόνο από εγχώριους πελάτες	114	87,69	87,69	87,69
<25% των εσόδων προέρχονται από το εξωτερικό	15	11,54	11,54	99,23
26%-75% των εσόδων προέρχονται από το εξωτερικό	1	0,77	0,77	100
Σύνολο	130	100	100	

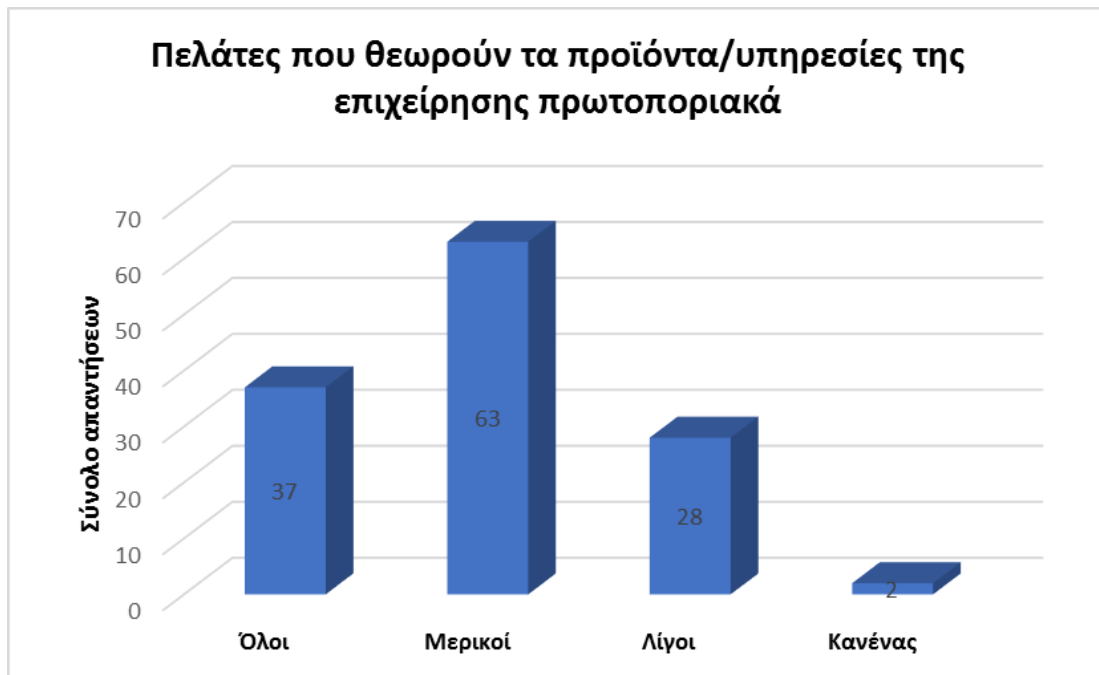

Γράφημα 17 Ραβδόγραμμα συχνότητων για την πηγή εσόδων των επιχειρήσεων

Σε σχέση με τα προϊόντα ή τις υπηρεσίες που παρέχονται, το 48,46% των επιχειρηματιών αναφέρουν πως μερικοί πελάτες τους τα θεωρούν πρωτοποριακά, το 28,46% απαντούν πως όλοι οι πελάτες τους τα θεωρούν πρωτοποριακά και το 21,54% πως λίγοι (πίνακας 21 & γράφημα 18).

Πίνακας 21 Συχνότητες και σχετικές συχνότητες % για την παραγωγή/παροχή πρωτοποριακών προϊόντων/υπηρεσιών

Πελάτες που θεωρούν τα προϊόντα/υπηρεσίες της επιχείρησης πρωτοποριακά				
Περιγραφή	Συχνότητα	Ποσοστό (%)	Έγκυρο Ποσοστό (%)	Αθροιστική Συχνότητα
Όλοι	37	28,46	28,46	28,46
Μερικοί	63	48,46	48,46	76,92
Λίγοι	28	21,54	21,54	98,46
Κανένας	2	1,54	1,54	100
Σύνολο	130	100	100	

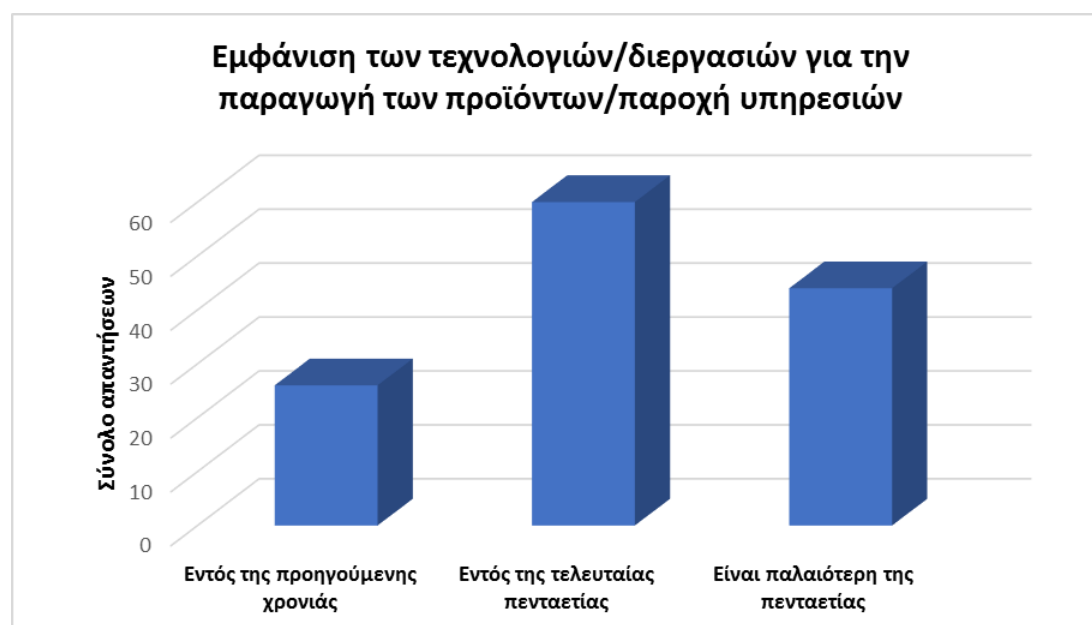

Γράφημα 18 Ραβδόγραμμα συχνοτήτων για την παραγωγή/παροχή πρωτοποριακών προϊόντων/υπηρεσιών

Ως προς την χρονική περίοδο που ενσωμάτωσαν τις τεχνολογίες ή τις διεργασίες που χρησιμοποιούν στην επιχείρησή τους, το 46,15% αναφέρει την τελευταία πενταετία, ποσοστό μεγαλύτερο από το 33,85% που απαντά πριν την τελευταία πενταετία. Επίσης, σε ποσοστό 20% απαντούν το τελευταίο έτος, γεγονός που είναι ενδεικτικό της τάσης για εκσυγχρονισμό και υιοθέτηση των σύγχρονων απαιτήσεων στον κόσμο της αγοράς (πίνακας 22 & γράφημα 19).

Πίνακας 22 Συχνότητες και σχετικές συχνότητες % για την περίοδο εμφάνισης των τεχνολογιών/διεργασιών για την παραγωγή προϊόντων ή την παροχή υπηρεσιών των επιχειρήσεων

Εμφάνιση των τεχνολογιών/διεργασιών για την παραγωγή των προϊόντων/παροχή υπηρεσιών				
Περιγραφή	Συχνότητα	Ποσοστό (%)	Έγκυρο Ποσοστό (%)	Αθροιστική Συχνότητα
Εντός της προηγούμενης χρονιάς	26	20	20	20
Εντός της τελευταίας πενταετίας	60	46,15	46,15	66,15
Είναι παλαιότερη της πενταετίας	44	33,85	33,85	100
Σύνολο	130	100	100	

Γράφημα 19 Ραβδόγραμμα συχνότητων για την περίοδο εμφάνισης των τεχνολογιών/διεργασιών για την παραγωγή προϊόντων ή την παροχή υπηρεσιών των επιχειρήσεων

Συνοψίζοντας τα χαρακτηριστικά της γυναικείας επιχειρηματικότητας, οι ερωτηθέντες αναφέρουν πως το κίνητρό τους για την έναρξη της δραστηριότητάς

τους είναι πως συνιστά οικογενειακή επιχείρηση και έχει ατομική μορφή. Ως επιχειρηματίες δείχνουν εργατικότητα και υπομονή, ενώ τους χαρακτηρίζει η ικανότητα επικοινωνίας. Απασχολούνται στον τριτογενή τομέα και τον κλάδο του εμπορίου, με πολλές όμοιες επιχειρήσεις να δραστηριοποιούνται στο ίδιο αντικείμενο με ίδια/όμοια προϊόντα/υπηρεσίες, απασχολούν 1-5 άτομα, έχουν κύκλο εργασιών 200.000-450.000 ευρώ και τα έσοδά τους προέρχονται από εγχώριους πελάτες. Η προοπτική για δημιουργία νέων θέσεων απασχόλησης αφορά στις 1-5 θέσεις, μερικοί πελάτες τους, θεωρούν τα προϊόντα/υπηρεσίες που παρέχουν πρωτοποριακές και η τεχνολογία που χρησιμοποιούν είναι της τελευταίας πενταετίας.

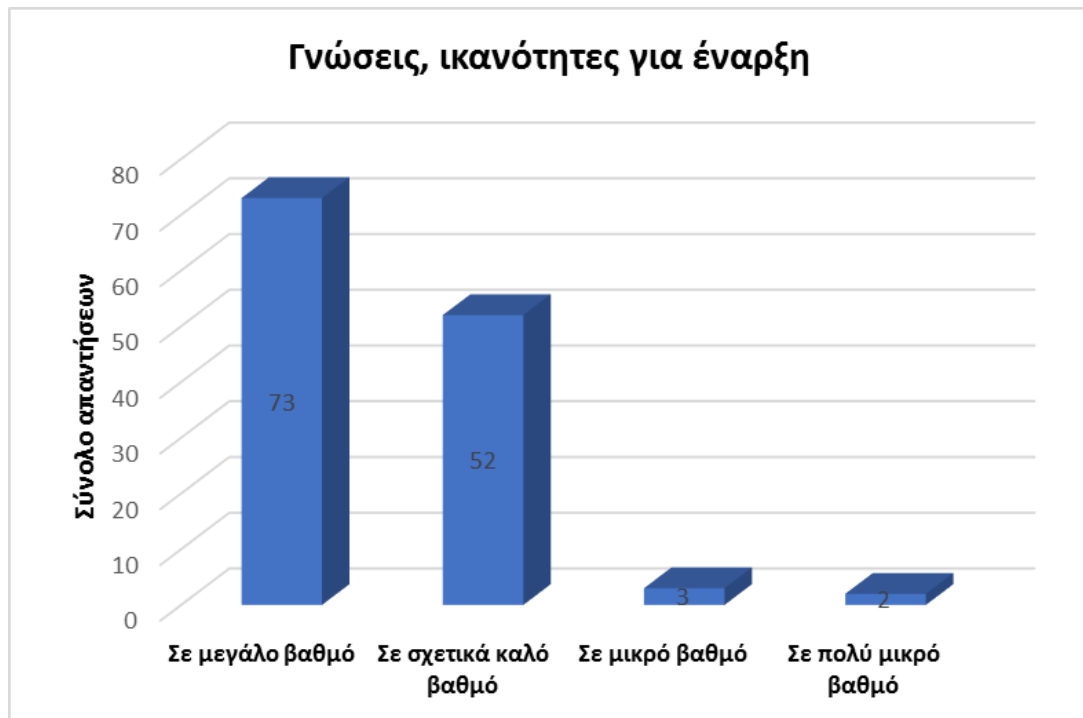
5.3 Υποστήριξη της γυναικείας επιχειρηματικότητας

Η υποστήριξη που λαμβάνουν οι γυναίκες επιχειρηματίες αξιολογείται με βάση τις γνώσεις και ικανότητες που έχουν για την έναρξη μιας δραστηριότητας, τους συγκεκριμένους τρόπους που λαμβάνουν πληροφορίες και βοήθεια, τους φορείς υποστήριξης και τις πηγές χρηματοδότησης.

Ως προς τις γνώσεις και ικανότητες που διαθέτουν αρχικά, οι ερωτηθέντες απαντούν σε ποσοστό 56,15% πως τις έχουν σε μεγάλο βαθμό, σε ποσοστό 40% τις έχουν σε σχετικά καλό βαθμό και μόνο το 3,85% απαντά σε μικρό και πολύ μικρό βαθμό, κάτι που δικαιολογείται και αναλογιζόμενοι το υψηλό μορφωτικό τους επίπεδο (πίνακας 23 & γράφημα 20).

Πίνακας 23 Συχνότητες και σχετικές συχνότητες % για τις γνώσεις και ικανότητες που διαθέτουν οι επιχειρηματίες για την έναρξη της επιχείρησης

Γνώσεις, ικανότητες για έναρξη επιχείρησης				
Περιγραφή	Συχνότητα	Ποσοστό (%)	Έγκυρο Ποσοστό (%)	Αθροιστική Συχνότητα
Σε μεγάλο βαθμό	73	56,15	56,15	56,15
Σε σχετικά καλό βαθμό	52	40	40	96,15
Σε μικρό βαθμό	3	2,31	2,31	98,46
Σε πολύ μικρό βαθμό	2	1,54	1,54	100
Σύνολο	130	100	100	

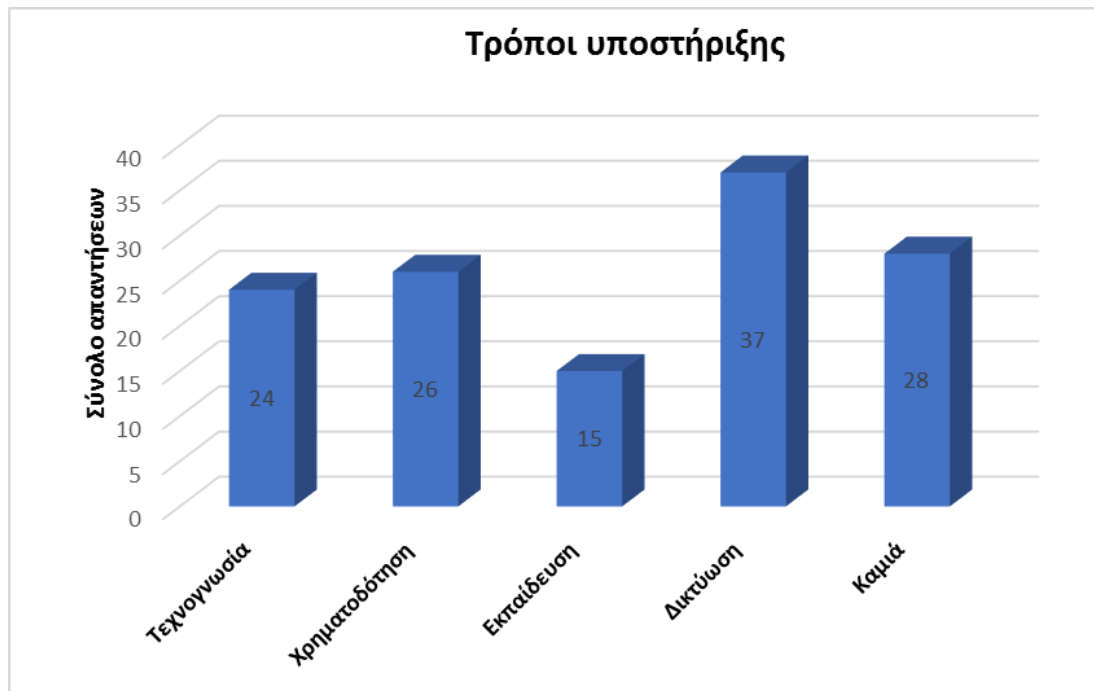

Γράφημα 20 Ραβδόγραμμα συχνοτήτων για τις γνώσεις και ικανότητες που διαθέτουν οι επιχειρηματίες για την έναρξη της επιχείρησης

Τη μεγαλύτερη υποστήριξη στη γυναικεία επιχειρηματικότητα σύμφωνα με το 28,46% των απαντήσεων, παρέχει η δικτύωση, ενώ ακολουθούν η χρηματοδότηση (ποσοστό 20%), η τεχνογνωσία (ποσοστό 18,46%) και η εκπαίδευση (ποσοστό 11,54%). Αξίζει να σημειωθεί πως σε ποσοστό 21,54%, το δεύτερο μεγαλύτερο ποσοστό στο σύνολο των απαντήσεων, δηλώνουν πως δεν έχουν καμιά υποστήριξη (πίνακας 24 & γράφημα 21).

Πίνακας 24 Συχνότητες και σχετικές συχνότητες % για τους τρόπους υποστήριξης της επιχείρησης

Τρόποι υποστήριξης				
Περιγραφή	Συχνότητα	Ποσοστό (%)	Έγκυρο Ποσοστό (%)	Αθροιστική Συχνότητα
Τεχνογνωσία	24	18,46	18,46	18,46
Χρηματοδότηση	26	20	20	38,46
Εκπαίδευση	15	11,54	11,54	50
Δικτύωση	37	28,46	28,46	78,46
Καμιά	28	21,54	21,54	100
Σύνολο	130	100	100	

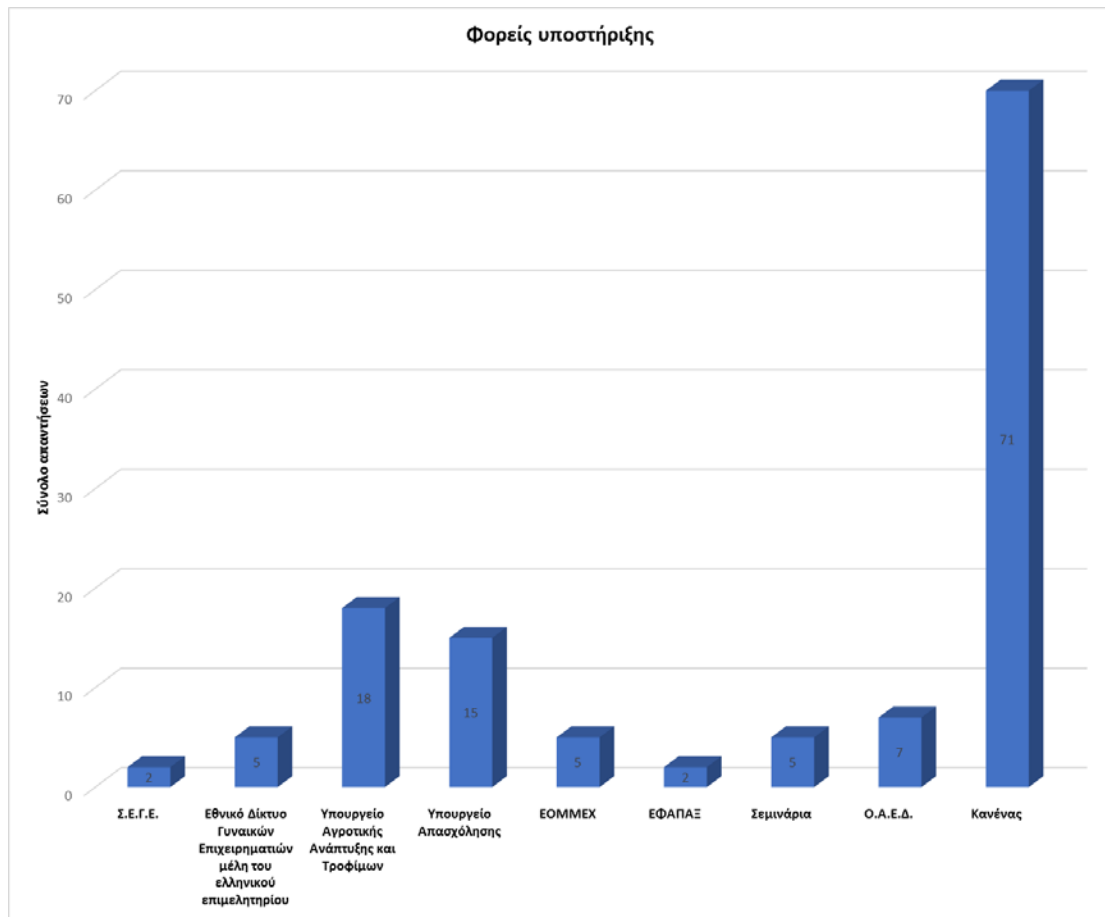

Γράφημα 21 Ραβδόγραμμα συχνοτήτων για τους τρόπους υποστήριξης της επιχείρησης

Σε σχέση με τους φορείς υποστήριξης της γυναικείας επιχειρηματικότητας, το 54,64% αναφέρουν πως κανένας φορέας δεν τους βοήθησε. Σε ποσοστό 13,85% αναφέρουν το υπουργείο αγροτικής ανάπτυξης και τροφίμων, σε ποσοστό 11,54% το υπουργείο απασχόλησης, σε ποσοστό 5,38% τον Ο.Α.Ε.Δ. και στο 3,84% το Εθνικό Δίκτυο Γυναικών Επιχειρηματιών μέλη του ελληνικού επιμελητηρίου, ο Ε.Ο.Μ.Μ.Ε.Χ. και τα σεμινάρια (πίνακας 25 & γράφημα 22).

Πίνακας 25 Συχνότητες και σχετικές συχνότητες % για τους φορείς υποστήριξης της επιχείρησης

Φορείς υποστήριξης				
Περιγραφή	Συχνότητα	Ποσοστό (%)	Έγκυρο Ποσοστό (%)	Αθροιστική Συχνότητα
Σ.Ε.Γ.Ε.	2	1,54	1,54	1,54
Εθνικό Δίκτυο Γυναικών Επιχειρηματιών μέλη του ελληνικού επιμελητηρίου	5	3,84	3,84	5,38
Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων	18	13,85	13,85	19,23
Υπουργείο Απασχόλησης	15	11,54	11,54	30,77
ΕΟΜΜΕΧ	5	3,84	3,84	34,61
ΕΦΑΠΙΑΞ	2	1,54	1,54	36,15
Σεμινάρια	5	3,84	3,84	39,99
Ο.Α.Ε.Δ.	7	5,38	5,38	45,37
Κανένας	71	54,63	54,63	100
Σύνολο	130	100	100	

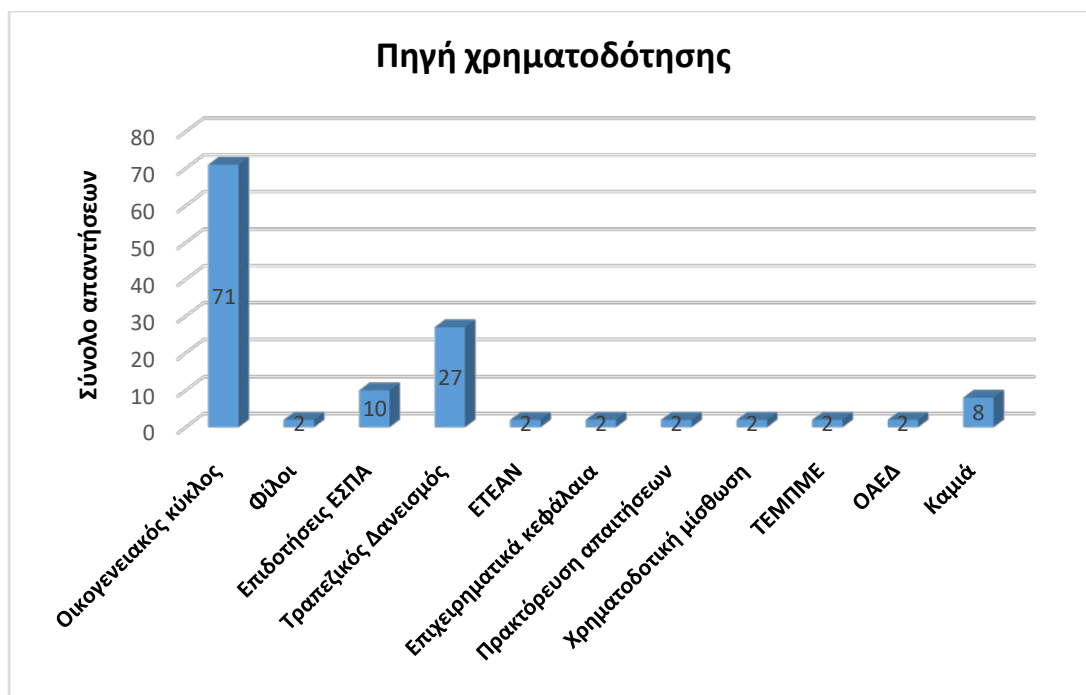

Γράφημα 22 Ραβδόγραμμα συχνοτήτων για τους φορείς υποστήριξης της επιχείρησης

Το 54,62% των γυναικών που ασχολούνται με τις επιχειρήσεις αναφέρουν πως η πηγή χρηματοδότησής τους είναι ο οικογενειακός τους κύκλος, το 20,77% ο τραπεζικός δανεισμός, το 7,69% οι επιδοτήσεις ΕΣΠΑ, ενώ το 6,14% αναφέρει πως δεν είχε καμιά χρηματοδότηση (πίνακας 26 & γράφημα 23).

Πίνακας 26 Συχνότητες και σχετικές συχνότητες % για την πηγή χρηματοδότησης

Περιγραφή	Πηγή χρηματοδότησης			
	Συχνότητα	Ποσοστό (%)	Έγκυρο Ποσοστό (%)	Αθροιστική Συχνότητα
Οικογενειακός κύκλος	71	54,62	54,62	54,62
Φίλοι	2	1,54	1,54	56,16
Επιδότησεις ΕΣΠΑ	10	7,69	7,69	63,85
Τραπεζικός Δανεισμός	27	20,77	20,77	84,62
ΕΤΕΑΝ	2	1,54	1,54	86,16
Επιχειρηματικά κεφάλαια	2	1,54	1,54	87,7
Πρακτόρευση απαιτήσεων	2	1,54	1,54	89,24
Χρηματοδοτική μίσθωση	2	1,54	1,54	90,78
ΤΕΜΠΙΜΕ	2	1,54	1,54	92,32
ΟΑΕΔ	2	1,54	1,54	93,86
Καμιά	8	6,14	6,14	100
Σύνολο	130	100	100	

Γράφημα 23 Ραβδόγραμμα συχνότητας για την πηγή χρηματοδότησης

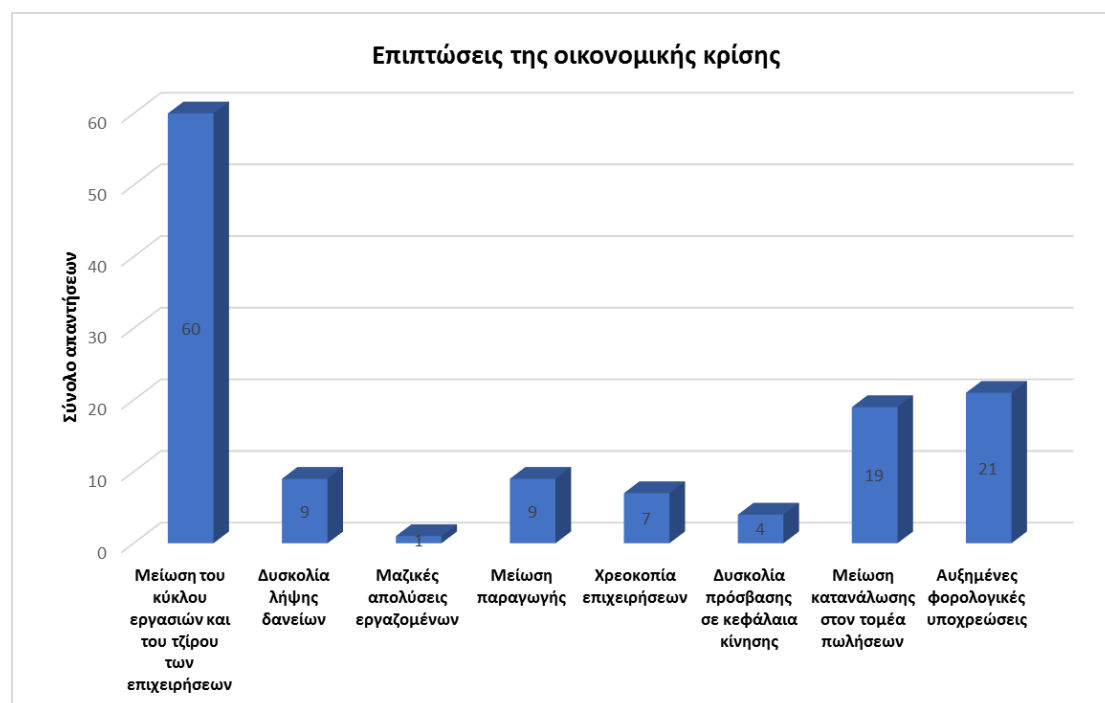
Συμπερασματικά, η υποστήριξη της γυναικείας επιχειρηματικότητας στο Νομό Άρτας, οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στις γνώσεις και ικανότητές τους και τη δικτύωση. Προς το παρόν κανείς φορέας δεν παρέχει ουσιαστική βοήθεια, ενώ πηγή χρηματοδότησης αποτελεί η οικογένειά τους.

5.4 Επιπτώσεις της οικονομικής και υγειονομικής κρίσης στη γυναικεία επιχειρηματικότητα

Η οικονομική κρίση στην περιοχή της Άρτας είχε σαν αποτέλεσμα σύμφωνα με το 46,15% των γυναικών που απάντησαν, τη μείωση του κύκλου εργασιών και του τζίρου των επιχειρήσεων. Το 16,15% αναφέρουν την αύξηση των φορολογικών υποχρεώσεων και το 14,61% τη μείωση κατανάλωσης στον τομέα των πωλήσεων (πίνακας 27 & γράφημα 24).

Πίνακας 27 Συχνότητες και σχετικές συχνότητες % για τις επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στις επιχειρήσεις

Επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης				
Περιγραφή	Συχνότητα	Ποσοστό (%)	Έγκυρο Ποσοστό (%)	Αθροιστική Συχνότητα
Μείωση του κύκλου εργασιών και του τζίρου των επιχειρήσεων	60	46,15	46,15	46,15
Δυσκολία λήψης δανείων	9	6,92	6,92	53,07
Μαζικές απολύσεις εργαζομένων	1	0,77	0,77	53,84
Μείωση παραγωγής	9	6,92	6,92	60,76
Χρεοκοπία επιχειρήσεων	7	5,38	5,38	66,14
Δυσκολία πρόσβασης σε κεφάλαια κίνησης	4	3,1	3,1	69,24
Μείωση κατανάλωσης στον τομέα πωλήσεων	19	14,61	14,61	83,85
Αυξημένες φορολογικές υποχρεώσεις	21	16,15	16,15	100
Σύνολο	130	100	100	

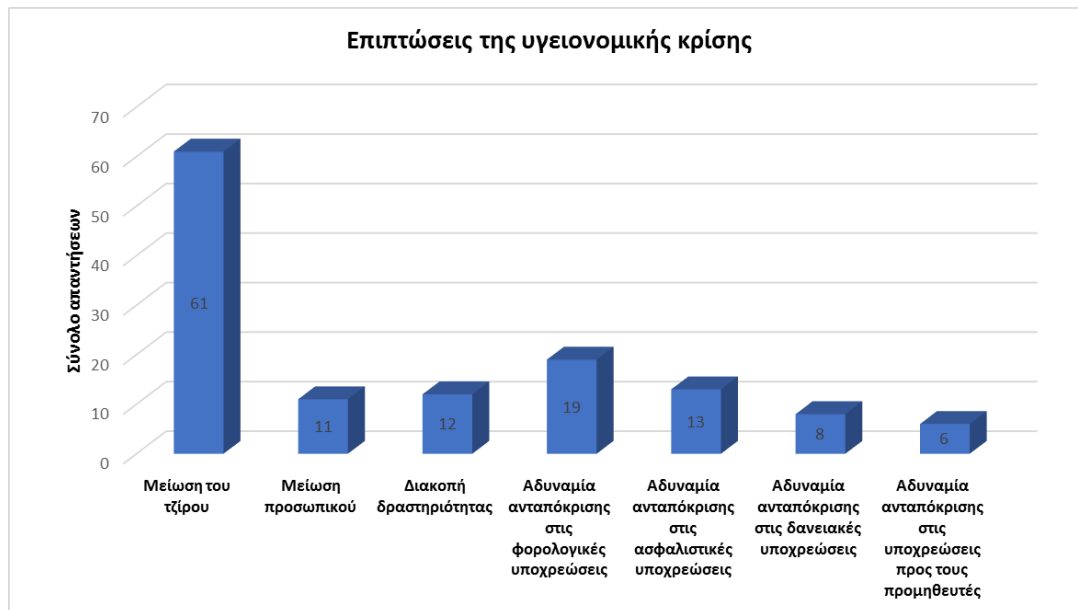

Γράφημα 24 Ραβδόγραμμα συχνότητων για τις επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στις επιχειρήσεις

Η υγειονομική κρίση λόγω της πανδημίας Covid-19 που έπληξε όχι μόνο το Νομό της Άρτας αλλά όλο τον κόσμο είχε σαν αποτέλεσμα το 46,92% των συμμετεχόντων στην έρευνα, να δηλώσουν μείωση του τζίρου, το 14,62% αδυναμία ανταπόκρισης στις φορολογικές υποχρεώσεις, το 10% αδυναμίας ανταπόκρισης στις ασφαλιστικές υποχρεώσεις, το 9,23% διακοπή της επιχειρηματικής δραστηριότητας και το 8,46% μείωση του προσωπικού (πίνακας 28 & γράφημα 25).

Πίνακας 28 Συχνότητες και σχετικές συχνότητες % για τις επιπτώσεις της υγειονομικής κρίσης στις επιχειρήσεις

Επιπτώσεις της υγειονομικής κρίσης				
Περιγραφή	Συχνότητα	Ποσοστό (%)	Έγκυρο Ποσοστό (%)	Αθροιστική Συχνότητα
Μείωση του τζίρου	61	46,92	46,92	46,92
Μείωση προσωπικού	11	8,46	8,46	55,38
Διακοπή δραστηριότητας	12	9,23	9,23	64,61
Αδυναμία ανταπόκρισης στις φορολογικές υποχρεώσεις	19	14,62	14,62	79,23
Αδυναμία ανταπόκρισης στις ασφαλιστικές υποχρεώσεις	13	10	10	89,23
Αδυναμία ανταπόκρισης στις δανειακές υποχρεώσεις	8	6,15	6,15	95,38
Αδυναμία ανταπόκρισης στις υποχρεώσεις προς τους προμηθευτές	6	4,62	4,62	100
Σύνολο	130	100	100	

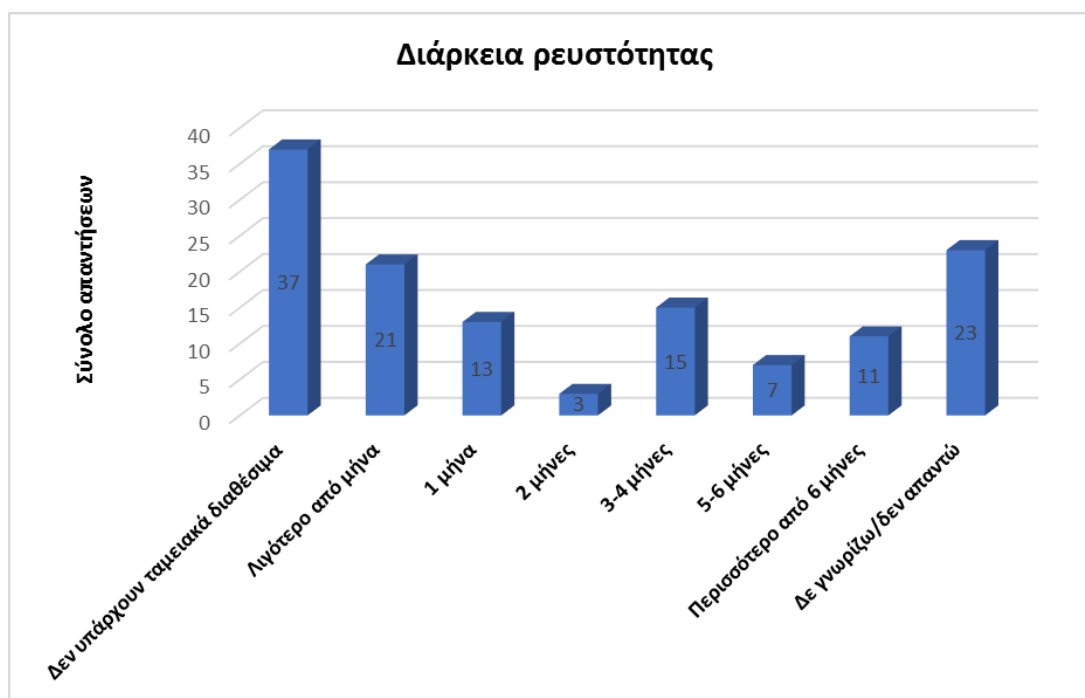

Γράφημα 25 Ραβδόγραμμα συχνοτήτων για τις επιπτώσεις της υγειονομικής κρίσης στις επιχειρήσεις

Αναφορικά με τη διάρκεια ρευστότητας, σε ποσοστό 28,46% απαντούν πως δεν υπάρχουν ταμειακά διαθέσιμα, το 17,7% δεν απαντούν, το 16,15% έχουν ρευστότητα για λιγότερο από ένα μήνα και το 11,54% για 3-4 μήνες, το 5,38% για 5-6 μήνες και ένα μεγαλύτερο ποσοστό του 8,46% έχει διαθέσιμα για περισσότερο από έξι μήνες (πίνακας 29 & γράφημα 26).

Πίνακας 29 Συχνότητες και σχετικές συχνότητες % για τις επιπτώσεις στη διάρκεια ρευστότητας των επιχειρήσεων

Διάρκεια ρευστότητας				
Περιγραφή	Συχνότητα	Ποσοστό (%)	Έγκυρο Ποσοστό (%)	Αθροιστική Συχνότητα
Δεν υπάρχουν ταμειακά διαθέσιμα	37	28,46	28,46	28,46
Λιγότερο από μήνα	21	16,15	16,15	44,61
1 μήνα	13	10	10	54,61
2 μήνες	3	2,31	2,31	56,92
3-4 μήνες	15	11,54	11,54	68,46
5-6 μήνες	7	5,38	5,38	73,84
Περισσότερο από 6 μήνες	11	8,46	8,46	82,3
Δε γνωρίζω/δεν απαντώ	23	17,7	17,7	100
Σύνολο	130	100	100	

Γράφημα 26 Ραβδόγραμμα συχνοτήτων για τις επιπτώσεις στη διάρκεια ρευστότητας των επιχειρήσεων

Συνοψίζοντας, οι επιπτώσεις της οικονομικής και υγειονομικής κρίσης οδήγησαν σε μείωση του κύκλου εργασιών και του τζίρου των επιχειρήσεων, όπως και σε μηδενισμό των ταμειακών διαθέσιμων.

5.5 Εμπόδια και δυσκολίες στη γυναικεία επιχειρηματικότητα

Διερευνώντας τα εμπόδια και τις δυσκολίες που αντιμετωπίζει η γυναικεία επιχειρηματικότητα ερωτήθηκαν η γνώση των κατάλληλων ενεργειών για την έναρξη της επιχείρησης, αλλά και τα εμπόδια που αντιμετώπισαν οι γυναίκες κατά την έναρξη και κατά τη διάρκεια λειτουργίας της επιχείρησής τους.

Για τη γνώση των απαραίτητων ενεργειών, το 35,39% δήλωσαν πως τις κατέχουν σε αρκετά καλό βαθμό, το 25,38% σε μέτριο βαθμό, το 22,31% σε μέτριο βαθμό ενώ το 16,15% δεν γνωρίζουν καθόλου τις ενέργειες που πρέπει να κάνουν (πίνακας 30 & γράφημα 27).

Πίνακας 30 Συχνότητες και σχετικές συχνότητες % για τη γνώση των απαραίτητων ενεργειών για έναρξη της επιχείρησης

Γνώση ενεργειών για έναρξη επιχείρησης				
Περιγραφή	Συχνότητα	Ποσοστό (%)	Έγκυρο Ποσοστό (%)	Αθροιστική Συχνότητα
Αρκετά καλά	46	35,39	35,39	35,39
Καλά	29	22,31	22,31	57,7
Μέτρια	33	25,38	25,38	83,08
Καθόλου	21	16,15	16,15	99,23
Δε γνωρίζω/δεν απαντώ	1	0,77	0,77	100
Σύνολο	130	100	100	

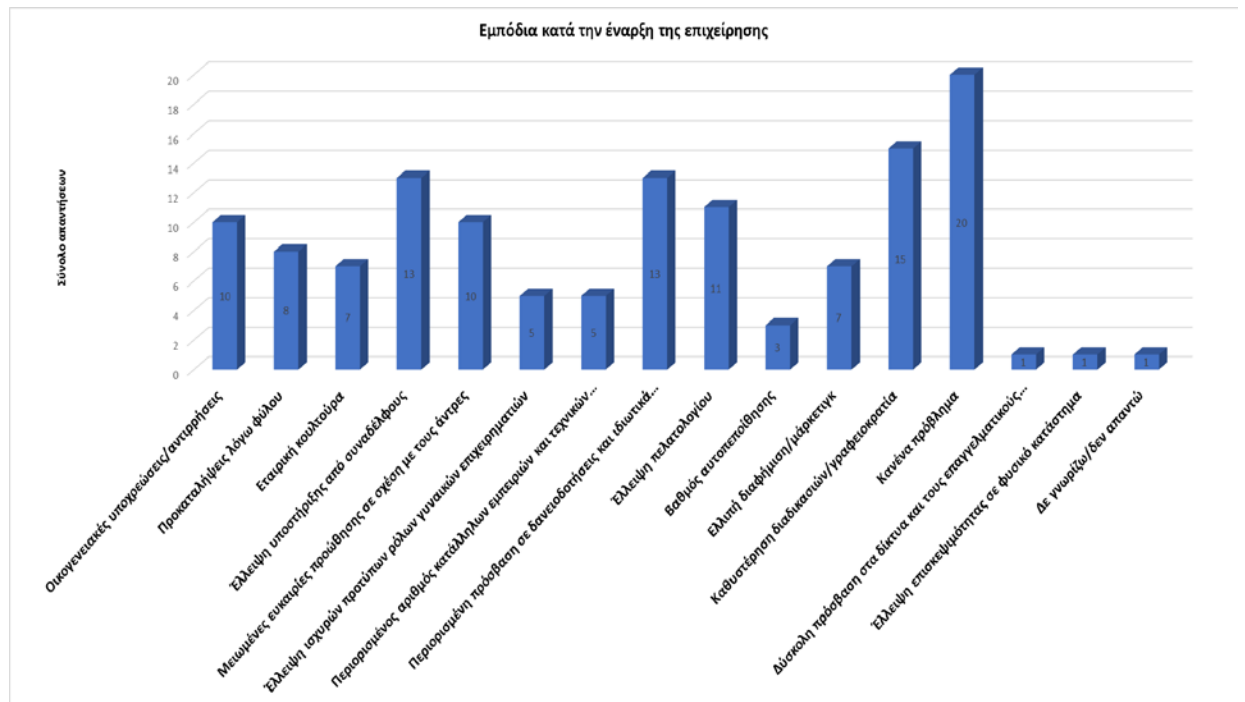

Γράφημα 27 Ραβδόγραμμα συχνότητας για τη γνώση των απαραίτητων ενεργειών για έναρξη της επιχείρησης

Σε σχέση με τα εμπόδια που παρουσιάζονται κατά την έναρξη της επιχείρησης, το 15,38% αναφέρει πως δεν αντιμετώπισαν πρόβλημα, το 11,55% είχε πρόβλημα με την καθυστέρηση των διαδικασιών και τη γραφειοκρατία, το 10% έλλειψη υποστήριξης από άντρες, το 8,46% την έλλειψη πελατολογίου, το 7,69% τις οικογενειακές υποχρεώσεις/αντιρρήσεις και τις μειωμένες ευκαιρίες προώθησης σε σχέση με τους άντρες, το 6,15% τις προκαταλήψεις λόγω φύλου και το 5,38% την εταιρική κουλτούρα και την έλλειψη διαφήμισης/μάρκετινγκ (πίνακας 31 & γράφημα 28).

Πίνακας 31 Συχνότητες και σχετικές συχνότητες % για τα εμπόδια που παρουσιάζονται στην έναρξη της επιχείρησης

Εμπόδια κατά την έναρξη της επιχείρησης				
Περιγραφή	Συχνότητα	Ποσοστό (%)	Έγκυρο Ποσοστό (%)	Αθροιστική Συχνότητα
Οικογενειακές υποχρεώσεις/αντιρρήσεις	10	7,69	7,69	7,69
Προκαταλήψεις λόγω φύλου	8	6,15	6,15	13,84
Εταιρική κουλτούρα	7	5,38	5,38	19,22
Έλλειψη υποστήριξης από συναδέλφους	13	10	10	29,22
Μειωμένες ευκαιρίες προώθησης σε σχέση με τους άντρες	10	7,69	7,69	36,91
Έλλειψη ισχυρών προτύπων ρόλων γυναικών επιχειρηματιών	5	3,85	3,85	40,76
Περιορισμένος αριθμός κατάλληλων εμπειριών και τεχνικών γνώσεων	5	3,85	3,85	44,61
Περιορισμένη πρόσβαση σε δανειοδοτήσεις και ιδιωτικά επενδυτικά κεφάλαια	13	10	10	54,61
Έλλειψη πελατολογίου	11	8,46	8,46	63,07
Βαθμός αυτοπεποίθησης	3	2,31	2,31	65,38
Ελλιπή διαφήμιση/μάρκετινγκ	7	5,38	5,38	70,76
Καθυστέρηση διαδικασιών/γραφειοκρατία	15	11,55	11,55	82,31
Κανένα πρόβλημα	20	15,38	15,38	97,69
Δύσκολη πρόσβαση στα δίκτυα και τους επαγγελματικούς φορείς	1	0,77	0,77	98,46
Έλλειψη επισκεψιμότητας σε φυσικό κατάστημα	1	0,77	0,77	99,23
Δε γνωρίζω/δεν απαντώ	1	0,77	0,77	100
Σύνολο	130	100	100	

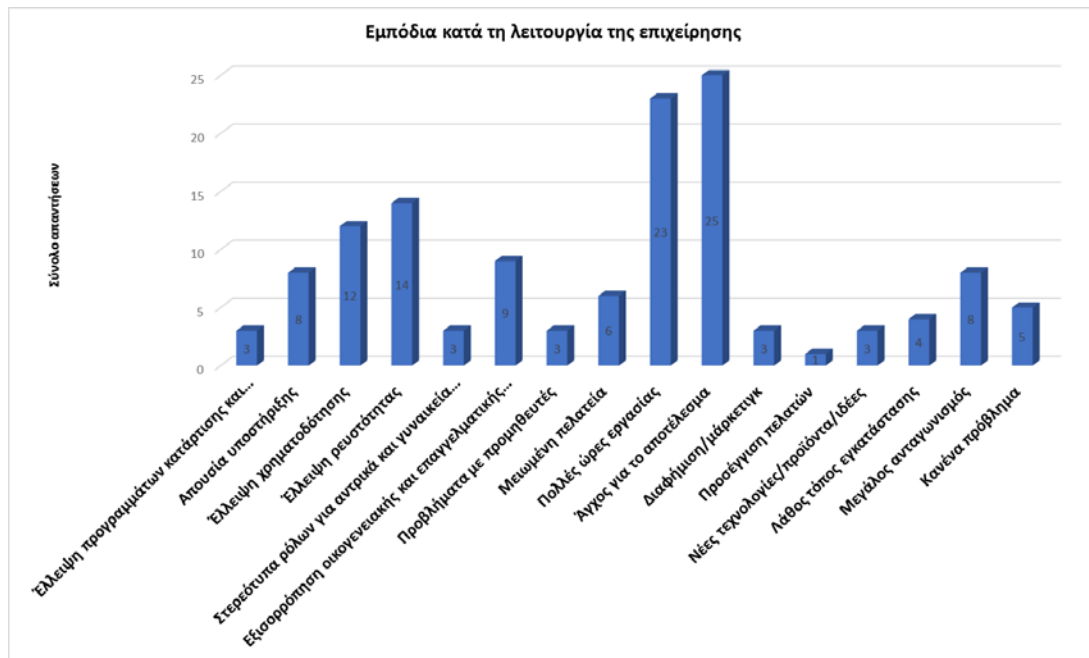

Γράφημα 28 Ραβδόγραμμα συχνοτήτων για τα εμπόδια που παρουσιάζονται στην έναρξη της επιχείρησης

Στη διάρκεια λειτουργίας της επιχείρησης, τα προβλήματα που έπρεπε να διαχειριστούν οι γυναίκες που ερωτήθηκαν αφορούσαν σε ποσοστό 19,23% το άγχος για το αποτέλεσμα, σε ποσοστό 17,69% τις πολλές ώρες εργασίας, στο 10,77% την έλλειψη ρευστότητας, στο 9,23% την έλλειψη χρηματοδότησης και στο 6,15% την απουσία υποστήριξης και το μεγάλο ανταγωνισμό (πίνακας 32 & γράφημα 29).

Πίνακας 32 Συχνότητες και σχετικές συχνότητες % για τα εμπόδια που παρουσιάζονται κατά τη διάρκεια λειτουργίας της επιχείρησης

Εμπόδια κατά τη λειτουργία της επιχείρησης				
Περιγραφή	Συχνότητα	Ποσοστό (%)	Έγκυρο Ποσοστό (%)	Αθροιστική Συχνότητα
Ελλειψη προγραμμάτων κατάρτισης και συμβουλευτικού χαρακτήρα	3	2,31	2,31	2,31
Απουσία υποστήριξης	8	6,15	6,15	8,46
Ελλειψη χρηματοδότησης	12	9,23	9,23	17,69
Ελλειψη ρευστότητας	14	10,77	10,77	28,46
Στερεότυπα ρόλων για αντρικά και γυναικεία επαγγέλματα	3	2,31	2,31	30,77
Εξισορρόπηση οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής	9	6,92	6,92	37,69
Προβλήματα με προμηθευτές	3	2,31	2,31	40
Μειωμένη πελατεία	6	4,62	4,62	44,62
Πολλές ώρες εργασίας	23	17,69	17,69	62,31
Άγχος για το αποτέλεσμα	25	19,23	19,23	81,54
Διαφήμιση/μάρκετινγκ	3	2,31	2,31	83,85
Προσέγγιση πελατών	1	0,77	0,77	84,62
Νέες τεχνολογίες/προϊόντα/ιδέες	3	2,31	2,31	86,93
Λάθος τόπος εγκατάστασης	4	3,08	3,08	90,01
Μεγάλος ανταγωνισμός	8	6,15	6,15	96,16
Κανένα πρόβλημα	5	3,84	3,84	100
Σύνολο	130	100	100	

Γράφημα 29 Ραβδόγραμμα συχνοτήτων για τα εμπόδια που παρουσιάζονται κατά τη διάρκεια λειτουργίας της επιχείρησης

Συνοψίζοντας τα εμπόδια που αντιμετωπίζει η γυναικεία επιχειρηματικότητα αφορούν στην καθυστέρηση των διαδικασιών και τη γραφειοκρατία κατά την έναρξη της επιχείρησης και το άγχος για το αποτέλεσμα κατά τη διάρκεια της λειτουργίας της. Όπλο στη διαχείριση των δυσκολιών αποτελεί η αρκετά καλή γνώση των ενεργειών που πρέπει να ακολουθήσουν προκειμένου να ξεκινήσουν την επιχείρησή τους.

5.6 Στατιστική ανάλυση

Οι τιμές που υπολογίσθηκαν για τις παραπάνω απαντήσεις, συνιστούν ανεξάρτητα δείγματα. Έτσι, ελέγχθηκαν οι παράμετροι ως προς την κανονικότητα που εμφανίζουν και στη συνέχεια εξετάστηκε η ανάλυση διακύμανσης κατά ένα παράγοντα (ANOVA) για σημαντικές διαφορές μεταξύ τους (p_{value}). Υπολογίσθηκαν οι γραμμικές συσχετίσεις με βάση το Συντελεστή Συσχέτισης Pearson (r). Στην περίπτωση παραμέτρων που παρουσίασαν σημαντικές διαφορές (ηλικία, οικογενειακή κατάσταση, μορφωτικό επίπεδο, μέση διάρκεια απασχόλησης ανά εβδομάδα στην επιχείρηση, γεωγραφική τοποθεσία επιχείρησης, έτη λειτουργίας της

επιχείρησης) με τις αντίστοιχες μεταβλητές της έρευνας (χαρακτηριστικά της γυναικείας επιχείρησης, υποστήριξη της γυναικείας επιχείρησης, επιπτώσεις της οικονομικής και υγειονομικής κρίσης και δυσκολίες/εμπόδια) πραγματοποιήθηκε και κύρια ανάλυση συντεταγμένων (PrincipalCoordinateanalysis-PCO). Όλοι οι έλεγχοι στατιστικής σημαντικότητας ήταν διπλής κατεύθυνσης και το επίπεδο σημαντικότητας ορίστηκε στο 95%.

Όλα τα δημογραφικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά παρουσίασαν στατιστικά σημαντικές διαφορές ($p \text{ value} < 0.05$) ως προς τις κατηγορίες που χαρακτηρίζουν τη γυναικεία επιχειρηματικότητα στην περιοχή της Άρτας (πίνακας 33).

Πίνακας 33 Σημαντικές διαφορές των μεταβλητών που προσδιορίζουν τη γυναικεία επιχειρηματικότητα

Δημογραφικά χαρακτηριστικά	Pvalue
Χαρακτηριστικά της επιχείρησης	2,431E-110
Υποστήριξη γυναικείας επιχειρηματικότητας	1,434E-66
Επιπτώσεις λόγω κρίσεων	0,000295
Δυσκολίες γυναικείας επιχειρηματικότητας	6,163E-38

Ι.Η γυναικεία επιχειρηματικότητα αφορά στο εμπόριο και τις υπηρεσίες, περιορίζεται σε μικρές οικογενειακές επιχειρήσεις που χαρακτηρίζονται από εργατικότητα και προσπαθούν να ενσωματώσουν την καινοτομία και τις σύγχρονες τεχνολογίες

Πραγματοποιήθηκε στατιστική ανάλυση διακύμανσης μιας μεταβλητής (ANOVAI) για την πρώτη ερευνητική υπόθεση που αφορά τα ειδικότερα χαρακτηριστικά της γυναικείας επιχειρηματικότητας και το κοινωνικό προφίλ των συμμετεχόντων. Ειδικότερα, για τα κίνητρα ($Pvalue=0,00002$), τα στοιχεία που χαρακτηρίζουν την προσωπικότητα του επιχειρηματία ($Pvalue=0,01570$), την εταιρική μορφή γυναικείων επιχειρήσεων ($Pvalue=0,00002$), τον τομέα δραστηριοποίησης της επιχείρησης ($Pvalue=0,00002$), τον κλάδο επιχείρησης

(Pvalue=0,00002), τον αριθμό απασχολούμενων (Pvalue=0,00002), τον κύκλο εργασιών σε ευρώ (Pvalue=0,01281), τις όμοιες επιχειρήσεις (Pvalue=0,00064), τις προοπτικές δημιουργίας θέσεων απασχόλησης μετά από μια πενταετία λειτουργίας της επιχείρησης (Pvalue=0,02823), την πηγή εσόδων (Pvalue=0,00002), και τα πρωτοποριακά προϊόντα/υπηρεσίες (Pvalue=0,00007), το κοινωνικό προφίλ των συμμετεχόντων προκαλεί σημαντικές διαφορές (πίνακας 34).

Πίνακας 34 Σημαντικές διαφορές των δημογραφικών χαρακτηριστικών και των μεταβλητών που προσδιορίζουν τη γυναικεία επιχειρηματικότητα

Χαρακτηριστικά γυναικείας επιχείρησης	P value
Κίνητρα δημιουργίας επιχείρησης	0,00002
Χαρακτηριστικά επιχειρηματία	1,11400
Προσωπικότητα επιχειρηματία	0,01570
Εταιρική μορφή	0,00002
Τομέας δραστηριοποίησης	0,00002
Κλάδος επιχείρησης	0,00002
Αριθμός απασχολούμενων	0,00002
Κύκλος εργασιών	0,01281
Όμοιες επιχειρήσεις	0,00064
Προοπτικές δημιουργίας θέσεων απασχόλησης	0,02823
Πηγή εσόδων	0,00002
Πελάτες που θεωρούν τα προϊόντα/υπηρεσίες νέα και πρωτοποριακά	0,00007
Εμφάνιση των τεχνολογιών/διεργασιών για την παραγωγή των προϊόντων / παροχή των υπηρεσιών, στην αγορά	0,01570

Υπολογίστηκε η γραμμική συσχέτιση r του συντελεστή Pearson για τις δεκατρείς παραμέτρους που προσδιορίζουν τη γυναικεία επιχειρηματικότητα. Στον πίνακα 34 φαίνεται πως όλες οι μεταβλητές παρουσιάζουν πολύ ισχυρή θετική συσχέτιση (συντελεστής συσχέτισης υψηλότερος από 0,70). Από αυτές τις

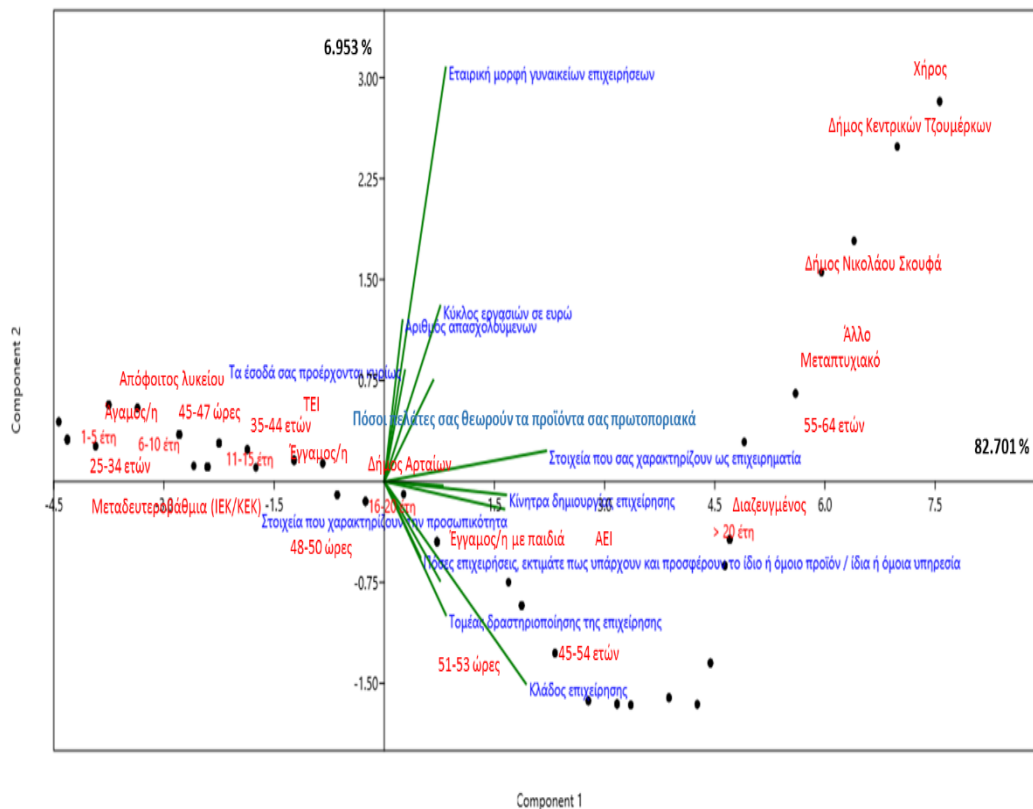
μεταβλητές τη μεγαλύτερη συσχέτιση παρουσιάζουν τα στοιχεία της προσωπικότητας του επιχειρηματία που πιθανότατα προσδιορίζει την επικρατούσα κατάσταση στη συγκεκριμένη επιχειρηματικότητα ($r = 0.96$).

Πίνακας 35 Συντελεστής γραμμικής συσχέτισης των ανεξάρτητων μεταβλητών που προσδιορίζουν τη γυναικεία επιχειρηματικότητα

Χαρακτηριστικά της επιχείρησης	r-Pearson
Κίνητρα δημιουργίας επιχείρησης	0.93511
Στοιχεία που σας χαρακτηρίζουν ως επιχειρηματία	0.96001
Στοιχεία που χαρακτηρίζουν την προσωπικότητα	0.95558
Εταιρική μορφή γυναικείων επιχειρήσεων	0.75149
Τομέας δραστηριοποίησης της επιχείρησης	0.8281
Κλάδος επιχείρησης	0.85244
Αριθμός απασχολούμενων	0.60837
Κύκλος εργασιών σε ευρώ	0.87965
Πόσες επιχειρήσεις, εκτιμάτε πως υπάρχουν και προσφέρουν το ίδιο ή όμοιο προϊόν / ίδια ή όμοια υπηρεσία	0.77757
Προοπτικές δημιουργίας θέσεων απασχόλησης μετά από μια πενταετία λειτουργίας της επιχείρησης	0.88641
Τα έσοδά σας προέρχονται κυρίως	0.73049
Πόσοι πελάτες σας θεωρούν τα προϊόντα/υπηρεσίες της επιχείρησής σας νέα και πρωτοποριακά;	0.91223
Οι τεχνολογίες/διεργασίες που χρησιμοποιείτε για την παραγωγή των προϊόντων / παροχή των υπηρεσιών έχουν εμφανιστεί στην αγορά	0.85523

Εξετάζοντας την κανονική ανάλυση συντεταγμένων για τα δημογραφικά στοιχεία και τα χαρακτηριστικά της γυναικείας επιχειρηματικότητας που εμφανίζουν σημαντικές διαφορές, αναδεικνύεται πως πιθανότατα (διακύμανση 82,7%) στο δήμο Άρτας οι γυναίκες που δραστηριοποιούνται σε επιχειρήσεις και λειτουργούν 16-20 έτη είναι έγγαμες με παιδιά, ενώ όσες δραστηριοποιούνται για περισσότερο από 20 έτη είναι διαζευγμένες και προκαλούν αλλαγές σε σχέση με τα κίνητρα έναρξης της επιχείρησης. Είναι 45-54 ετών, απόφοιτοι ΑΕΙ και εργάζονται 51-53 ώρες την εβδομάδα. Εστιάζουν στην προσωπικότητα του επιχειρηματία, προσδιορίζουν τον

τομέα και τον κλάδο της επιχείρησης και ενδιαφέρονται για την ομοιότητα των προϊόντων/υπηρεσιών τους με άλλες επιχειρήσεις. Οι γυναίκες που είναι 55-64 ετών προσδιορίζουν τα στοιχεία που σαν επαγγελματίας καλείται να έχει ο επιχειρηματίας (Εικόνα 12).

Εικόνα 12 Κανονική ανάλυση συντεταγμένων για τα στοιχεία που προσδιορίζουν τη γυναικεία επιχειρηματικότητα και τα δημογραφικά-κοινωνικά χαρακτηριστικά τους

Προκύπτει το συμπέρασμα πως η αρχική ερευνητική υπόθεση επαληθεύεται στο βαθμό που η γυναικεία επιχειρηματικότητα αφορά στον τριτογενή τομέα και χαρακτηρίζεται από την επιμονή και την εργατικότητα καθώς δραστηριοποιούνται στο χώρο για πολλά έτη και έχουν οικογένεια με παιδιά.

Π.Οι φορείς που υποστηρίζουν την επιχειρηματικότητα ανήκουν στο αντίστοιχο υπουργείο δραστηριοποίησης από όπου και αντλείται χρηματοδότηση

Πραγματοποιήθηκε στατιστική ανάλυση διακύμανσης μιας μεταβλητής (ANOVA) για τη δεύτερη ερευνητική υπόθεση που αφορά τους φορείς υποστήριξης της γυναικείας επιχειρηματικότητας και το κοινωνικό προφίλ των συμμετεχόντων. Σημαντικές διαφορές για όλα τα δημογραφικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά, εμφανίζουν οι τρόποι υποστήριξης ($Pvalue=0,007723$), οι φορείς υποστήριξης ($Pvalue=0,007723$) και η πηγή χρηματοδότησης ($Pvalue=0,007768$) (πίνακας 36).

Πίνακας 36 Σημαντικές διαφορές των δημογραφικών χαρακτηριστικών και των μεταβλητών που προσδιορίζουν τους φορείς υποστήριξης της γυναικείας επιχειρηματικότητας

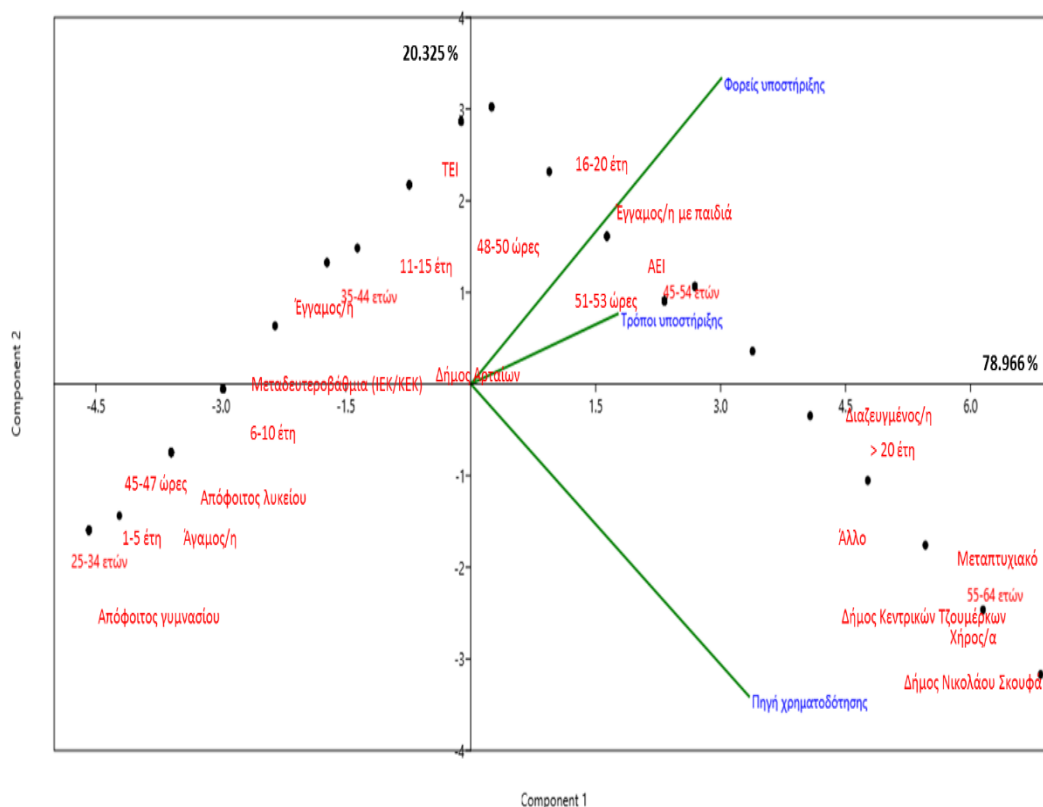
Υποστήριξη γυναικείας επιχειρηματικότητας	P value
Γνώσεις, ικανότητες για έναρξη	0,96211
Τρόποι υποστήριξης	0,00772
Φορείς υποστήριξης	0,00772
Πηγή χρηματοδότησης	0,00777

Η γραμμική συσχέτιση r του συντελεστή Pearson για τις τέσσερις παραμέτρους που προσδιορίζουν τους τρόπους υποστήριξης της γυναικείας επιχειρηματικότητας αναδεικνύει πως όλες οι μεταβλητές παρουσιάζουν πολύ ισχυρή θετική συσχέτιση (συντελεστής συσχέτισης υψηλότερος από 0,70). Από αυτές τις μεταβλητές τη μεγαλύτερη συσχέτιση παρουσιάζουν οι τρόποι υποστήριξης ($r = 0.95$) (πίνακας 37).

Πίνακας 37 Συντελεστής γραμμικής συσχέτισης των ανεξάρτητων μεταβλητών που προσδιορίζουν τη γυναικεία επιχειρηματικότητα

Υποστήριξη γυναικείας επιχειρηματικότητας	r-Pearson
Γνώσεις, ικανότητες για έναρξη	0.85318
Τρόποι υποστήριξης	0.95008
Φορείς υποστήριξης	0.86716
Πηγή χρηματοδότησης	0.8909

Εξετάζοντας την κανονική ανάλυση συντεταγμένων για τα δημογραφικά στοιχεία και την υποστήριξη που λαμβάνουν οι γυναίκες επιχειρηματίες και εμφανίζουν σημαντικές διαφορές, αναδεικνύεται πως πιθανότατα (διακύμανση 78,9%) στο δήμο Άρτας οι γυναίκες που δραστηριοποιούνται σε επιχειρήσεις και λειτουργούν 16-20 έτη είναι έγγαμες με παιδιά, 45-54 ετών, απόφοιτοι ΑΕΙ και εργάζονται 51-53 ώρες την εβδομάδα, οδηγούν τις αλλαγές στους τρόπους υποστήριξης. Όσες εργάζονται 48-50 ώρες, προσδιορίζουν τους φορείς υποστήριξης. Σε σχέση με την πηγή χρηματοδότησης οι αλλαγές κατευθύνονται από επιχειρηματίες στους δήμους Νικολάου Σκουφά και Κεντρικών Τζουμέρκων από γυναίκες που λειτουργούν την επιχείρησή τους περισσότερο από 20 έτη, είναι διαζευγμένες ή χήρες, 55-64 ετών και έχουν μεταπτυχιακό τίτλο σπουδών(Εικόνα 13).

Εικόνα 13 Κανονική ανάλυση συντεταγμένων για τα στοιχεία που προσδιορίζουν την υποστήριξη της γυναικείας επιχειρηματικότητας και τα δημογραφικά-κοινωνικά χαρακτηριστικά τους

Συνοψίζοντας τα αποτελέσματα της στατιστικής ανάλυσης των δεδομένων της παρούσας έρευνας δε συμφωνούν με την ερευνητική υπόθεση που υποστήριζε πως η χρηματοδοτική υποστήριξη προέρχεται από το υπουργείο που αντιστοιχεί στον τομέα δραστηριοποίησης. Αντίθετα η πηγή χρηματοδότησης πιθανότατα έχει να κάνει με το επιχειρηματικό προφίλ του ηγέτη και εξαρτάται από τη δημογραφική και κοινωνική του κατάσταση.

III. Η οικονομική κρίση επηρέασε αρνητικά τις επιχειρηματικές δράσεις τα πρώτα χρόνια εμφάνισής της, ωστόσο γίνονται προσπάθειες ανάκαμψης. Η υγειονομική κρίση αποτελεί σοβαρό πλήγμα για όλες τις επιχειρήσεις που προσπαθούν να τη διαχειριστούν με μοναδικό όπλο την τεχνολογία

Η στατιστική ανάλυση διακύμανσης μιας μεταβλητής (ANOVA) για την τρίτη ερευνητική υπόθεση που αφορά τις επιπτώσεις της οικονομικής και υγειονομικής κρίσης στην επιχειρηματικότητα των γυναικών σε σχέση με το κοινωνικό τους προφίλ φανερώνει σημαντικές στατιστικά, διαφορές για όλα τα δημογραφικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά, και τις επιπτώσεις της υγειονομικής κρίσης ($Pvalue=0,00567$), όπως και για τη διάρκεια της ρευστότητας ($Pvalue=0,00037$) (πίνακας 38).

Πίνακας 38 Σημαντικές διαφορές των δημογραφικών χαρακτηριστικών και των μεταβλητών που προσδιορίζουν τις επιπτώσεις της οικονομικής και υγειονομικής κρίσης στη γυναικεία επιχειρηματικότητα

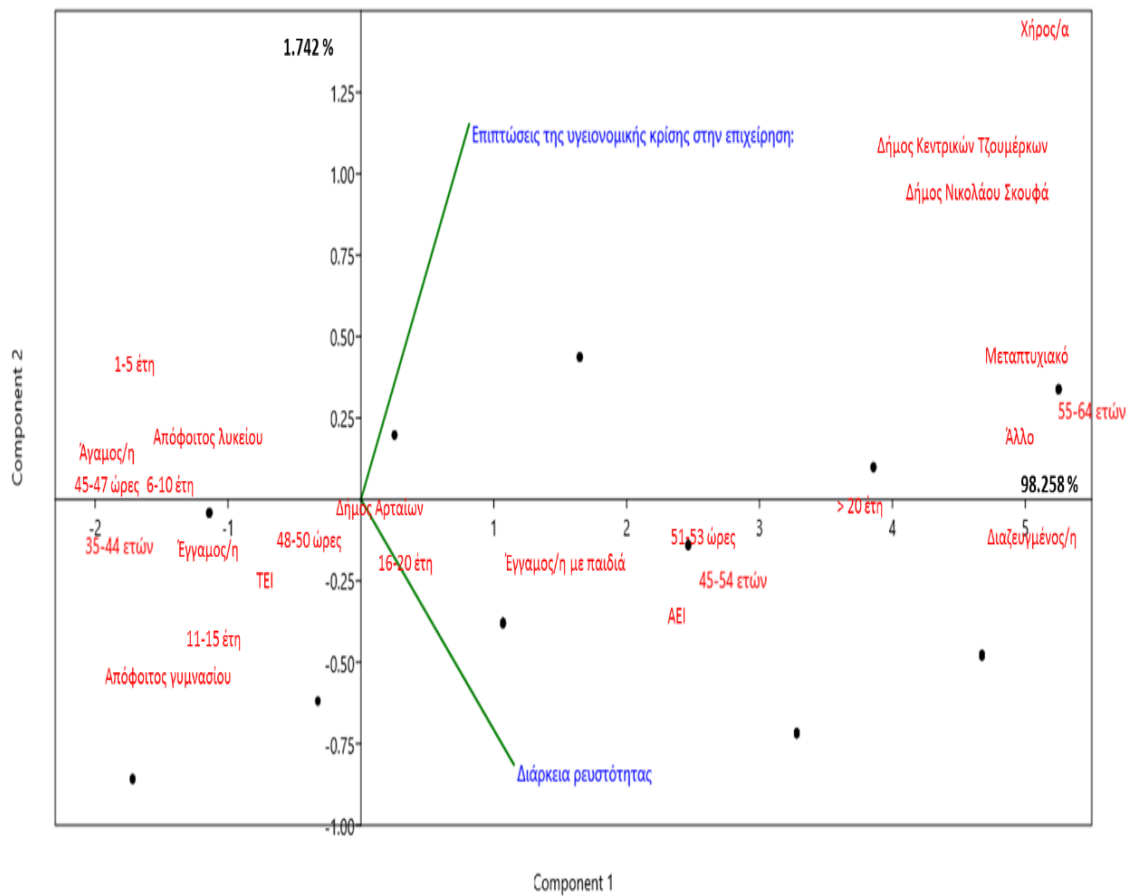
Οικονομικές, υγειονομικές επιπτώσεις	P value
Επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στην επιχείρηση:	0,53742
Επιπτώσεις της υγειονομικής κρίσης στην επιχείρηση:	0,00567
Διάρκεια ρευστότητας	0,00037

Η γραμμική συσχέτιση r του συντελεστή Pearson για τις τρεις παραμέτρους που προσδιορίζουν τις επιπτώσεις της οικονομικής και υγειονομικής κρίσης στην επιχειρηματικότητα των γυναικών αναδεικνύει πως όλες οι μεταβλητές παρουσιάζουν πολύ ισχυρή θετική συσχέτιση (συντελεστής συσχέτισης υψηλότερος από 0,70) με ισχυρότερη συσχέτιση αυτή της διάρκειας ρευστότητας ($r = 0.99$) (πίνακας 39).

Πίνακας 39 Συντελεστής γραμμικής συσχέτισης των ανεξάρτητων μεταβλητών που προσδιορίζουν τις επιπτώσεις της οικονομικής και υγειονομικής κρίσης στη γυναικεία επιχειρηματικότητα

Επιπτώσεις λόγω κρίσεων	r-Pearson
Οικονομική κρίση	0.97934
Υγειονομική κρίση	0.99254
Διάρκεια ρευστότητας	0.99476

Η κανονική ανάλυση συντεταγμένων για τα δημογραφικά στοιχεία και τις επιπτώσεις της οικονομικής και υγειονομικής κρίσης στη γυναικεία επιχειρηματικότητα δείχνει πως πιθανότατα (διακύμανση 98,26%) στο δήμο Άρτας οι γυναίκες που δραστηριοποιούνται σε επιχειρήσεις και λειτουργούν 16-20 έτη είναι έγγαμες με παιδιά, 45-54 ετών, απόφοιτοι ΑΕΙ και εργάζονται 51-53 ώρες την εβδομάδα, προσδιορίζουν τις αλλαγές στη διάρκεια ρευστότητας. Όσες εργάζονται 48-50 ώρες, προσδιορίζουν τους φορείς υποστήριξης (Εικόνα 14).

Εικόνα 14 Κανονική ανάλυση συντεταγμένων για τα στοιχεία που προσδιορίζουν τις επιπτώσεις της οικονομικής και υγειονομικής κρίσης στη γυναικεία επιχειρηματικότητα σε σχέση με τα δημογραφικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά

Συνοψίζοντας, τα αποτελέσματα της παρούσας εργασίας επαληθεύουν την τρίτη ερευνητική υπόθεση που υποστηρίζει πως η υγειονομική κρίση έπληξε σοβαρά τη γυναικεία επιχειρηματικότητα και συγκεκριμένα μειώνοντας τη διάρκεια ρευστότητας.

IV. Τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι γυναίκες κατά την έναρξη της επιχείρησης είναι η γραφειοκρατία και οι χρονοβόρες διαδικασίες, ενώ κατά τη διάρκεια λειτουργίας της επιχείρησης, η αποτελεσματικότητά της.

Η στατιστική ανάλυση διακύμανσης μιας μεταβλητής (ANOVA) για την τέταρτη ερευνητική υπόθεση που αφορά τα εμπόδια που αντιμετωπίζουν οι γυναίκες κατά την επιχειρηματική τους δραστηριότητα σε σχέση με το κοινωνικό τους προφίλ φανερώνει σημαντικές στατιστικές διαφορές για όλα τα δημογραφικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά, και τα εμπόδια που εμφανίζονται κατά την έναρξη (Pvalue=0,02175), όπως και κατά τη διάρκεια λειτουργίας των επιχειρήσεών τους (Pvalue=0,02175) (πίνακας 40).

Πίνακας 40 Σημαντικές διαφορές των δημογραφικών χαρακτηριστικών και των μεταβλητών που προσδιορίζουν τα εμπόδια και τις δυσκολίες της γυναικείας επιχειρηματικότητας

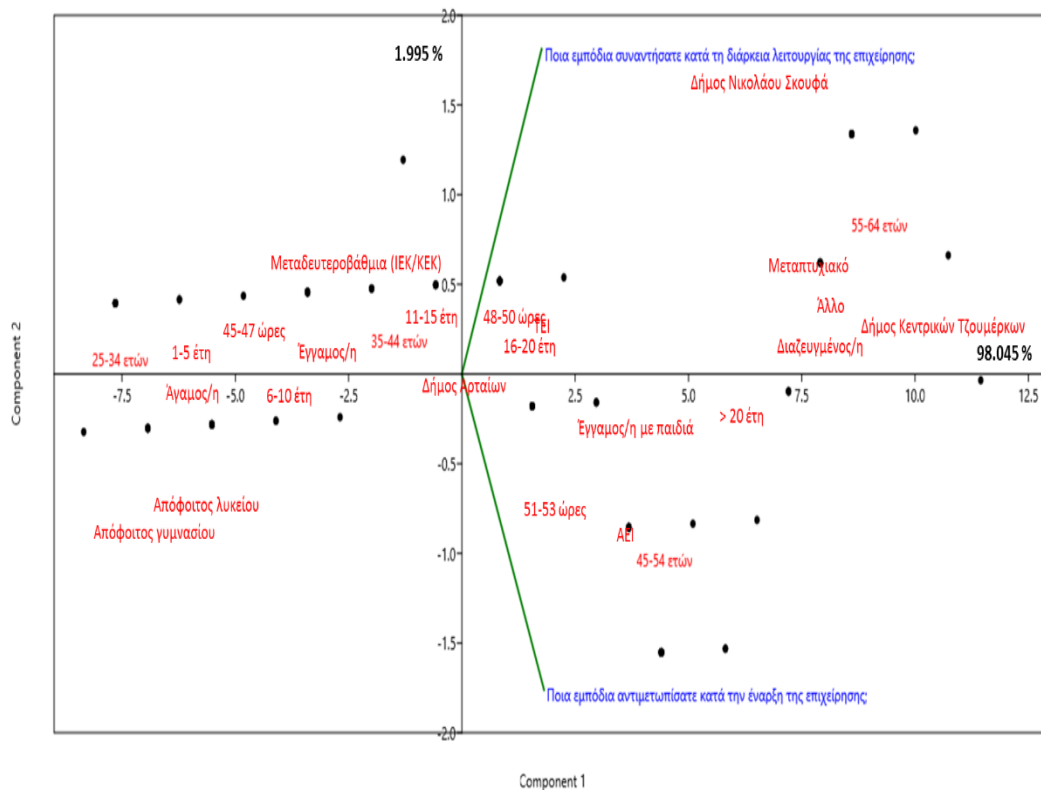
Δυσκολίες	P value
Γνώση των ενεργειών για έναρξη της επιχείρησης	0,99980
Εμπόδια κατά την έναρξη της επιχείρησης	0,02175
Εμπόδια κατά τη διάρκεια λειτουργίας της επιχείρησης	0,02175

Η γραμμική συσχέτιση r του συντελεστή Pearson για τις τρεις παραμέτρους που προσδιορίζουν τα εμπόδια και τις δυσκολίες στην επιχειρηματικότητα των γυναικών αναδεικνύει πως όλες οι μεταβλητές παρουσιάζουν πολύ ισχυρή θετική συσχέτιση (συντελεστής συσχέτισης υψηλότερος από 0,70) με ισχυρότερη συσχέτιση αυτή των προβλημάτων που παρουσιάζονται κατά την έναρξη της επιχείρησης ($r = 0.98$) (πίνακας 41).

Πίνακας 41 Συντελεστής γραμμικής συσχέτισης των ανεξάρτητων μεταβλητών που προσδιορίζουν τα εμπόδια και τις δυσκολίες της γυναικείας επιχειρηματικότητας

Δυσκολίες γυναικείας επιχειρηματικότητας	r-Pearson
Ποια εμπόδια αντιμετωπίσατε κατά την έναρξη της επιχείρησης;	0.98576
Ποια εμπόδια συναντήσατε κατά τη διάρκεια λειτουργίας της επιχείρησης;	0.98504
Πόσο καλά γνωρίζατε τις ενέργειες που έπρεπε να κάνετε για να ξεκινήσετε την επιχείρησή σας;	0.9808

Η κανονική ανάλυση συντεταγμένων για τα δημογραφικά στοιχεία και τα εμπόδια στη γυναικεία επιχειρηματικότητα δείχνει πως πιθανότατα (διακύμανση 98,04%) στο δήμο Άρτας οι γυναίκες που δραστηριοποιούνται σε επιχειρήσεις και λειτουργούν περισσότερο από 20 έτη, είναι έγγαμες με παιδιά, 45-54 ετών, απόφοιτοι ΑΕΙ και εργάζονται 51-53 ώρες την εβδομάδα, προσδιορίζουν τα εμπόδια που αντιμετωπίζουν κατά την έναρξη της λειτουργίας της επιχείρησής τους. Οι γυναίκες που δραστηριοποιούνται επιχειρηματικά στο δήμο Νικολάου Σκουφά, επί 16-20 έτη, εργάζονται 48-50 ώρες, πιθανότατα προσδιορίζουν τα προβλήματα κατά τη διάρκεια λειτουργίας της επιχείρησης (Εικόνα 15).

Εικόνα 15 Κανονική ανάλυση συντεταγμένων για τα στοιχεία που προσδιορίζουν τα εμπόδια και τις δυσκολίες της γυναικείας επιχειρηματικότητας σε σχέση με τα δημογραφικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά

Συνοψίζοντας τα αποτελέσματα για την τελευταία ερευνητική υπόθεση, τα εμπόδια που συναντούν οι γυναίκες εμφανίζονται τόσο στην αρχή όσο και κατά τη διάρκεια λειτουργίας της επιχείρησής τους, που διακρίνονται ανάλογα με τα δημογραφικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά των γυναικών σε δυο κατηγορίες.

Στους περιορισμούς της έρευνας συμπεριλαμβάνεται κυρίως η έλλειψη ελεύθερου χρόνου της ερευνήτριας, καθώς και το χρονικό διάστημα υλοποίησης της έρευνας, που συνέπεσε με την περίοδο που ξεκινούσε το δεύτερο κύμα πανδημίας και οδήγησε σε γενικό κλείσιμο των καταστημάτων. Αυτή η παράμετρος επηρέασε ψυχολογικά τους ερωτηθέντες που μπορεί να μην είχαν τη διάθεση να συμπληρώνουν ερωτηματολόγια ή να τα συμπλήρωσαν νιώθοντας απαισιοδοξία και φόβο.

Κεφάλαιο 6^ο

Συμπεράσματα

Η ελληνική οικονομική κρίση αντιμετωπίζεται κυρίως μέσω μέτρων μείωσης των δημοσίων δαπανών και υψηλών φορολογιών. Αυτά τα μέτρα φαίνεται να φέρνουν κάποια σημαντικά αποτελέσματα σε επίπεδο κρατικών ελλειμμάτων και προϋπολογισμού, αλλά δε φαίνεται να προωθούν την πραγματική οικονομία που ασφυκτιά κάτω από τα αρνητικά οικονομικά μεγέθη. Επιπλέον, τα σκληρά φορολογικά μέτρα που υιοθετήθηκαν ευθύνονται για τη μείωση των εισοδημάτων, τη μείωση της εγχώριας ζήτησης και κατανάλωσης και την αύξηση της ανεργίας.

Η θέση των γυναικών στην Ελλάδα εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την οικονομική τους κατάσταση, ενώ η ανεργία, η φτώχεια και η έλλειψη ευκαιριών είναι, δυστυχώς, εμφανής και για τα δύο φύλα και αυτές οι συνθήκες αυξάνουν περισσότερο το χάσμα των φύλων. Οι γυναίκες, ωστόσο, συμβάλλουν πολύ στην υπερνίκηση της παρούσας κρίσης με τρόπους όπως η υποστήριξη της οικογένειάς τους και όλων των εξαρτώμενων ατόμων τους, την έναρξη μικρών επιχειρήσεων, την επιδίωξη τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και την προσπάθεια βελτίωσης των προσόντων τους. Έτσι, η οικονομική κρίση ενίσχυσε τον ρόλο των γυναικών στην ελληνική κοινωνία (Μαύρος, 2015), καθώς οι γυναίκες συμμετέχουν περισσότερο στις οικογενειακές, πολιτικές ή κοινωνικές αποφάσεις και έχουν ισχυρότερη φωνή στην πρόταση λύσεων στην εκάστοτε κατάσταση. Παράλληλα, ενθαρρυντικά για το μέλλον των γυναικών στο χώρο της εργασίας είναι τα ακόλουθα:

1. Διάφορα νομοθετικά μέτρα έχουν ενημερώσει το υφιστάμενο νομικό πλαίσιο για τα δικαιώματα της γυναίκας.
2. Το βελτιωμένο επίπεδο εκπαίδευσης και επαγγελματικών δεξιοτήτων των νεότερων γυναικών είναι στην πραγματικότητα ίσο ή ακόμη υψηλότερο από αυτό των ανδρών.
3. Υπάρχει αυξανόμενη ευαισθητοποίηση σχετικά με τις ικανότητες των γυναικών και αυξημένο ποσοστό θετικών στάσεων απέναντι στις γυναίκες ως υπεύθυνοι λήψης αποφάσεων.
4. Υπάρχει ένα βελτιωμένο επίπεδο αυτοπεποίθησης μεταξύ των γυναικών και η συνειδητοποίηση των γυναικών σχετικά με την ανάγκη τους να συνειδητοποιήσουν το πλήρες δυναμικό τους και να

αναζητήσουν θέσεις με υψηλότερη ευθύνη ή να συμμετάσχουν σε επιχειρηματικές δραστηριότητες.

5. Υλοποιούνται προγράμματα από μεγάλες εταιρείες για την προώθηση της ποικιλομορφίας/διαφορετικότητας και της συμμετοχής των γυναικών σε εκτελεστικά και εποπτικά συμβούλια.
6. Η συμμετοχή των γυναικών σε προγράμματα πανεπιστημίων και εκπαιδευτικών ιδρυμάτων αυξάνει την ευαισθητοποίηση σχετικά με την ισότητα των φύλων και καταδεικνύει τα οφέλη από την αυξημένη συμμετοχή των γυναικών.

Πολλή έρευνα σχετικά με τη γυναικεία επιχειρηματικότητα και τους περιορισμούς στην ίδρυση και την ανάπτυξη εταιρειών πραγματοποιήθηκε τα τελευταία 20 χρόνια. Οι γυναίκες επιχειρηματίες αντιμετωπίζουν πολλά εμπόδια κατά τη διάρκεια του κύκλου ζωής των επιχειρήσεών τους, όπως η απουσία δυνατοτήτων συγκριτικής αξιολόγησης, η έλλειψη οικονομικού και κοινωνικού κεφαλαίου, εμπειρίας, χρόνου, διακρίσεις λόγω φύλου, στερεότυπες συμπεριφορές και, εσωτερικά ζητήματα (Ascher, 2012). Είναι ευρέως αποδεκτό ότι η χρηματοδότηση για γυναίκες επιχειρηματίες παραμένει από τα μεγαλύτερα ζητήματα στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες (Eurofound, 2019). Αρκετές μελέτες (Constantinides et al., 2006; Carter et al., 2007; Coleman and Robb, 2009) έχουν διερευνήσει την πρόσβαση των γυναικών στο κεφάλαιο χρέους. Ωστόσο, υπάρχουν λιγότερες μελέτες σχετικά με την πρόσβαση των γυναικών στο επιχειρηματικό κεφάλαιο και τα ίδια κεφάλαια. Ορισμένες μελέτες δείχνουν ότι οι γυναίκες αντιμετωπίζουν δυσκολίες στην αύξηση της επένδυσης αγγέλου, του επιχειρηματικού κεφαλαίου ή του μετοχικού κεφαλαίου και, όταν το κάνουν, συγκεντρώνουν λιγότερα από τους άνδρες επιχειρηματίες. Μερικά από τα εμπόδια στη χρηματοδότηση που αναφέρονται συχνά περιλαμβάνουν:

1. Οι γυναίκες δεν έχουν πρόσβαση (ως χρήστες) σε επενδύσεις αγγέλου και επιχειρηματικό κεφάλαιο.
2. Οι γυναίκες υποεκπροσωπούνται σημαντικά μεταξύ των υπευθύνων λήψης αποφάσεων σε εταιρείες ιδιωτικών κεφαλαίων και επιχειρηματικών κεφαλαίων (ένας τομέας με έντονη ανδρική κυριαρχία).
3. Οι γυναίκες τείνουν να επικεντρώνονται σε τομείς υπηρεσιών που είναι λιγότερο ελκυστικοί για τους επενδυτές.

Επιπλέον, και παρόλο που υπάρχουν άρθρα και μελέτες που αναφέρονται στη δημιουργία επενδυτικών αγγέλων και επιχειρηματικών κεφαλαίων στις ΗΠΑ και σε άλλες παγκόσμιες περιοχές που συμπεριλαμβάνουν σκόπιμα το φύλο μεταξύ των επενδυτικών κριτηρίων τους, στην Ευρώπη υπάρχουν πολύ λίγα στοιχεία σχετικά με την επίπτωση τέτοιας χρηματοδότησης και τα χαρακτηριστικά της.

Η προηγούμενη δεκαετία στην Ελλάδα χαρακτηρίστηκε από οικονομική στασιμότητα, υψηλά ποσοστά ανεργίας, ελέγχους κεφαλαίου, σημαντικές περικοπές στις επενδύσεις πληροφορικής, διαρροή εγκεφάλων, αυξημένη φορολογία και αυξημένη γραφειοκρατία (Spyropoulos, 2019). Τα κονδύλια της ΕΕ ήταν το μόνο αναπτυξιακό εργαλείο για την ελληνική οικονομία, τη στιγμή που το τραπεζικό σύστημα προσπαθούσε να διασφαλίσει τη δική του βιωσιμότητα, μειώνοντας τα επιχειρηματικά δάνεια. Ωστόσο, αν και το επενδυτικό ενδιαφέρον είναι ιδιαίτερα υψηλό, η απορρόφηση κεφαλαίων αυξάνεται σε χαμηλό επίπεδο, ιδίως στον τομέα της γεωργίας και της αλιείας. Επιπλέον, η αρχική αδυναμία απορρόφησης αυτών των πόρων έδωσε τη θέση της στην αναποτελεσματική απορρόφηση αυτών των πόρων. Οι διαθέσιμοι χρηματοοικονομικοί πόροι και εργαλεία (χρηματοοικονομικά μέσα) που δημιουργήθηκαν αποκλειστικά για την αντιμετώπιση της έλλειψης ρευστότητας, μέχρι σήμερα έχουν δείξει αρκετά περιορισμένα αποτελέσματα. Κατά συνέπεια, παρά το σημαντικό επενδυτικό ενδιαφέρον για τα διάφορα επενδυτικά προγράμματα (επενδυτικό δίκαιο, ΕΣΠΑ) ο κίνδυνος απώλειας ιδιωτικών επενδύσεων είναι ορατός, ιδίως για πολύ μικρά και μικρά επενδυτικά έργα. Η πορεία υλοποίησης των επενδύσεων που εγγράφονται σε αναπτυξιακά προγράμματα δεν είναι ικανοποιητική λόγω του βαθμού έλλειψης ρευστότητας που εμποδίζει την πραγματοποίηση και ολοκλήρωση σημαντικού αριθμού επενδύσεων (Chatzitheodoridis, et al., 2014).

Η δραματική έλλειψη ρευστότητας υπονομεύει τις προσπάθειες ανάκαμψης της ελληνικής οικονομίας. Σύμφωνα με τους εμπειρογνώμονες οι βασικότεροι τρόποι πρόωξης της επιχειρηματικότητας στη χώρα θα μπορούσαν να περιλαμβάνουν:

- 1.Τη βελτίωση του επιπέδου εκπαίδευσης και κατάρτισης στην Ελλάδα ώστε να παρέχονται οι απαραίτητες γνώσεις και εφόδια στα άτομα για την ανάπτυξη επιχειρηματικών δραστηριοτήτων.
- 2.Την ενίσχυση του οικονομικού κλίματος, μέσα από δράσεις που ενθαρρύνουν την επιχειρηματικότητα και παρέχουν κίνητρα για την υλοποίηση νέων εγχειρημάτων.

3. Την αναβάθμιση και τον εκσυγχρονισμό των φυσικών υποδομών όπως οδικόι άξονες, δίκτυα παροχής νερού, φυσικού αερίου και ηλεκτρισμού, τηλεπικοινωνιακά δίκτυα αλλά και οργανωμένοι χώροι για την εγκατάσταση επιχειρήσεων που διευκολύνουν και καθιστούν πιο άμεση και γρήγορη την διαδικασία υλοποίησης και περαιτέρω ανάπτυξης επιχειρηματικών εγχειρημάτων.
4. Την υιοθέτηση ενιαίας πολιτικής και στρατηγικής για την στήριξη της επιχειρηματικότητας, με δημόσια προγράμματα, ειδικές πρωτοβουλίες για νέους επιχειρηματίες, γυναίκες και άνεργους και σε περιφερειακό επίπεδο.
5. Τη διάθεση σύγχρονων χρηματοοικονομικών εργαλείων για την παροχή χρηματοδοτικής στήριξης (Τσακανίκας, κ.α., 2019).

Για να προωθηθούν οι γυναίκες στον τομέα της επιχειρηματικότητας, τόσο η κοινωνία όσο και η κυβέρνηση πρέπει να συνεργαστούν και να καταβληθούν προσπάθειες για να ξεπεραστούν τα εμπόδια που αντιμετωπίζουν ως επιχειρηματίες. Με την άρση των εμποδίων στην γυναικεία επιχειρηματικότητα, η συμμετοχή των γυναικών στις επιχειρήσεις θα αυξηθεί και η κοινωνία θα οδηγηθεί ευκολότερα στην οικονομική ανάπτυξη. Ταυτόχρονα, τα διάφορα χρηματοοικονομικά μέσα που έχουν σχεδιαστεί για να ενισχύσουν τη ρευστότητα των επιχειρήσεων πρέπει να εκπληρώσουν τους σκοπούς τους και να ενισχύσουν τα επενδυτικά σχέδια και την πλήρη εφαρμογή τους (Chatzitheodoridis, et al., 2014).

Στην παρούσα έρευνα έγινε η προσπάθεια με χρήση ερωτηματολογίου να εντοπιστούν οι παράμετροι που προσδιορίζουν τη γυναικεία επιχειρηματικότητα σε δείγμα του Νομού Άρτας.

Οι γυναίκες που δραστηριοποιούνται επιχειρηματικά στην περιοχή του Νομού Άρτας είναι 35-44 ετών, έγγαμες με παιδιά, έχουν πτυχίο τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και τοποθετούν γεωγραφικά τις επιχειρήσεις τους στο Δήμο Άρτας. Το ανθρώπινο δυναμικό που απασχολούν εργάζεται σε εβδομαδιαία βάση 45-47 ώρες και η επιχείρησή τους λειτουργεί για περισσότερο από 20 χρόνια.

Προς απάντηση του πρώτου ερευνητικού ερωτήματος, οι γυναίκες ενώ είναι έγγαμες με παιδιά, κατευθύνονται στον επιχειρηματικό κόσμο στηρίζοντας την οικογενειακή επιχείρηση που έχει ατομική μορφή. Δείχνουν εργατικότητα και υπομονή, ενώ τους χαρακτηρίζει η ικανότητα επικοινωνίας. Απασχολούνται στον τριτογενή τομέα και τον κλάδο του εμπορίου, με πολλές όμοιες επιχειρήσεις να

δραστηριοποιούνται στο ίδιο αντικείμενο. Έχουν μικρές επιχειρήσεις που λειτουργούν για περισσότερο από 20 έτη και είναι εσωστρεφείς, καθώς απασχολούν 1-5 άτομα, έχουν κύκλο εργασιών 200.000-450.000 ευρώ και τα έσοδά τους προέρχονται από εγχώριους πελάτες. Η προοπτική για δημιουργία νέων θέσεων απασχόλησης την επόμενη πενταετία, αφορά στις 1-5 θέσεις, μερικοί πελάτες τους, θεωρούν τα προϊόντα/υπηρεσίες που παρέχουν πρωτοποριακές και η τεχνολογία που χρησιμοποιούν είναι της τελευταίας πενταετίας.

Η γυναικεία επιχειρηματικότητα εκτός από τις γνώσεις και τις ικανότητες των επιχειρηματιών, υποστηρίζεται μέσω της κατάλληλης δικτύωσης, ενώ πηγή χρηματοδότησης πιθανότατα έχει σαν αιτία της το επιχειρηματικό προφίλ της γυναίκας επιχειρηματία και εξαρτάται από τη δημογραφική και κοινωνική της κατάσταση. Δεν υπάρχει συγκεκριμένος φορέας που να παρέχει ουσιαστική βοήθεια, ενώ η οικονομική βοήθεια προέρχεται από την οικογένεια των γυναικών (ερευνητικό ερώτημα 2).

Η οικονομική κρίση, καθώς η κοινωνία έχει προσαρμοστεί στα τρέχοντα δεδομένα έχει σταματήσει να επιδρά αρνητικά στη δημιουργία επιχειρήσεων. Το αντίθετο όμως ισχύει εξαιτίας της υγειονομικής κρίσης του Covid-19 που έχει οδηγήσει σε μείωση του κύκλου εργασιών και του τζίρου των επιχειρήσεων, όπως και σε ελαχιστοποίηση των ταμειακών διαθέσιμων (ερευνητικό ερώτημα 3).

Τα εμπόδια που αντιμετωπίζει η γυναικεία επιχειρηματικότητα αφορούν δύο διακριτές κατηγορίες ανάλογα με τα δημογραφικά στοιχεία των γυναικών και περιλαμβάνουν την καθυστέρηση των διαδικασιών και τη γραφειοκρατία κατά την έναρξη της επιχείρησης και το άγχος για το αποτέλεσμα κατά τη διάρκεια της λειτουργίας της. Όπλο στη διαχείριση των δυσκολιών αποτελεί η αρκετά καλή γνώση των ενεργειών που πρέπει να ακολουθήσουν προκειμένου να ξεκινήσουν την επιχείρησή τους (ερευνητικό ερώτημα 4).

Με βάση τα ευρήματα και με δεδομένο πως η οικονομική δεινότητα μπορεί να μετριαστεί με την υποστήριξη και αποδοχή της επιχειρηματικότητας των γυναικών στην κοινωνία, μπορούν να γίνουν οι ακόλουθες προτάσεις:

1. Κατάρτιση σε τομείς όπως χρηματοδότηση, δεξιότητες γραμματισμού, μάρκετινγκ, παραγωγή και δεξιότητες διαχείρισης.
2. Μείωση της γραφειοκρατίας που εξακολουθεί να αποτελεί βασικό πρόβλημα στη διοίκηση της επιχείρησης (Κορρές, 2015).

3. Υποστήριξη του συζύγου (γενικά των ανδρών), ώστε να αγκαλιάσουν τον μεταβαλλόμενο ρόλο των γυναικών στα σπίτια.
4. Θα πρέπει να δημιουργηθούν κέντρα παροχής συμβουλευτικών υπηρεσιών για τις γυναίκες στους τομείς της πληροφόρησης, της εκπαίδευσης, της προσφοράς και της οικονομικής διαχείρισης και μάρκετινγκ, έτσι ώστε οι γυναίκες να μπορούν να λαμβάνουν πληροφορίες σχετικά με την προώθηση της επιχειρηματικότητας.
5. Ενθάρρυνση των γυναικών να διατηρήσουν την προγονική τους περιουσία. Ομοίως, πρέπει να ενθαρρυνθεί να προχωρήσει στον τομέα της επιχειρηματικότητας.
6. Μείωση των εμποδίων στην έναρξη της επιχειρηματικής δραστηριότητας, (διοικητικοί φραγμοί, χρηματοδότηση, κόστος έναρξης επιχείρησης, επιμερισμός κινδύνου).
7. Με διαφορετικές εταιρείες, η κυβέρνηση της Ελλάδας θα πρέπει να παρέχει οικονομικές συμβουλές για τις γυναίκες, να προετοιμάζει προτάσεις για χρηματοδότηση από τράπεζες και να κάνει μια καλή στρατηγική για την παροχή εγγυήσεων και παροχή κεφαλαίων.
8. Η εκπαίδευση και η κατάρτιση θα πρέπει να συμβάλει στην ενθάρρυνση της επιχειρηματικότητας, μέσω της ανάπτυξης της κατάλληλης νοοτροπίας και της ευαισθητοποίησης όσον αφορά τις επαγγελματικές ευκαιρίες που προσφέρει η ιδιότητα του επιχειρηματία και των δεξιοτήτων (Κορρές, 2015).
9. Ίδρυση ερευνητικών ινστιτούτων και υποστήριξη της έρευνα και ανάπτυξης των ΜΜΕ και το σύστημα πληροφόρησης της αγοράς, ενώ πρέπει να καταρτιστεί ξεχωριστός προϋπολογισμός για γυναίκες επιχειρηματίες.
10. Υποστήριξη επενδύσεων με βάση το φύλο.
11. Προώθηση της ποικιλομορφίας των φύλων στα βασικά χρηματοοικονομικά ιδρύματα.
12. Λήψη κατάλληλων μέτρων και φορολογικών κινήτρων που μπορεί να συμβάλει στην επιβίωση, προώθηση και ανάπτυξη των επιχειρήσεων.
13. Προώθηση πολιτικών καινοτομίας και γυναικείας επιχειρηματικότητας (Eurofound, 2019).

14. Στήριξη των επιχειρήσεων για την αξιοποίηση των γνώσεων και των νέων ευκαιριών, όπου οι επιχειρηματίες πρέπει να έχουν εξωστρεφή προσανατολισμό, να αξιοποιήσουν καλύτερα την εσωτερική αγορά και να αντιμετωπίσουν καλύτερα την πρόκληση της παγκοσμιοποίησης. (Κορρές, 2015).

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η γυναικεία επιχειρηματικότητα είναι ένα από τα εξαιρετικά φαινόμενα της σύγχρονης οικονομίας. Ένας αυξανόμενος αριθμός γυναικών που συμμετέχουν σε επιχειρηματικές δραστηριότητες, αντικατοπτρίζει το μετασχηματισμό σε οικονομικούς και κοινωνικούς τομείς. Οι γυναίκες ξεπερνούν όλο και περισσότερο τα οικονομικά και κοινωνικά εμπόδια. Έχουν μεγαλύτερη εμπιστοσύνη στις δεξιότητες και τις ικανότητές τους να χτίσουν τις επιχειρήσεις τους εξίσου, αν όχι πιο επιτυχημένα, από τους άντρες. Τα ατομικά κίνητρα, η οικογενειακή δομή, η εκπαίδευση, η δημογραφία, η ανεργία και το κοινωνικό και οικονομικό περιβάλλον είναι οι κύριοι παράγοντες που επηρεάζουν τη γυναικεία επιχειρηματικότητα. Αυτοί οι παράγοντες είναι οι κύριοι καθοριστικοί παράγοντες των διαφορών μεταξύ γυναικών και ανδρών σχετικά με τις αντιλήψεις κινδύνου στην επιχειρηματική διαδικασία. Με δεδομένες τις σημαντικές οικονομικές και τεχνολογικές εξελίξεις και στο πλαίσιο ενός ανοικτού οικονομικού περιβάλλοντος, η ελληνική οικονομία χρειάζεται να ενισχύσει τις παραγωγικές της ικανότητες και να στηρίξει την ανταγωνιστικότητά της σε τρία βασικά σημεία (World Bank, 2011): α) την καινοτομία και την τεχνολογική αναβάθμιση, β) την επιχειρηματικότητα, γ) την απασχόληση.

Τα ζητήματα της παρούσας εργασίας, αν και το δείγμα των γυναικών επιχειρηματιών του Νομού Άρτας ήταν αντιπροσωπευτικό στο σύνολο των επιχειρήσεων που δραστηριοποιείται, θα μπορούσε να διερευνηθούν και σε άλλες περιοχές (γειτονικοί νομοί) που θα προσφέρουν παραπάνω ερευνητικά δεδομένα και θα επέτρεπε τη γενίκευση των συμπερασμάτων στην περιοχή της Ηπείρου. Ενδιαφέρον θα είχε, με στόχο την αναζήτηση πιο αξιόπιστων συμπερασμάτων και, στην περίπτωση που διαθέταμε τον κατάλληλο χρόνο, ο συνδυασμός ερωτηματολογίου και συνεντεύξεων. Επίσης, η συγκεκριμένη έρευνα θα μπορούσε να επεκταθεί σε επίπεδο προσωπικού, ώστε να διερευνηθούν τα ίδια ερωτήματα υπό το πρίσμα διαφορετικών προσωπικοτήτων για να αξιολογηθούν οι διαφορές στις στάσεις τους.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΚΑΙ ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗΝ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΣΧΕΔΙΟΥ ΔΡΑΣΗΣ ΓΙΑ ΤΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΑ ΚΕΦΑΛΑΙΑ (ΣΔΕΚ). Ανακτήθηκε από: [https://eur-](https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52002DC0563:EL:HTML)

[lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52002DC0563:EL:HTML](https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52002DC0563:EL:HTML).

Γ.Γ.Ο.Π.Ι.Φ. (2019). Ενημερωτικό Σημείωμα του Παρατηρητηρίου της Γενικής Γραμματείας Οικογενειακής Πολιτικής και Ισότητας των Φύλων (Γ.Γ.Ο.Π.Ι.Φ.) με θεματικό πεδίο “Γυναίκες και Οικονομία”.

Γκίκα, Ε. (2006). *Μέθοδοι – Εργαλεία ανίχνευσης επιμορφωτικών αναγκών*. Εκπαιδευτικό υλικό του σεμιναρίου «Ανίχνευση εκπαιδευτικών αναγκών στη Δημόσια Διοίκηση» του ΠΙΝΕΠ Δυτικής Ελλάδος (Πάτρα, 10-14/4/2006). Αθήνα: ΙΝΕΠ/ΕΚΔΔΑ.

Δημητρόπουλος, Ε., (2004). Εισαγωγή στη μεθοδολογία της επιστημονικής έρευνας: προς ένα συστηματικό δυναμικό μοντέλο μεθοδολογίας επιστημονικής έρευνας. Αθήνα: Έλλην.

ΕΛΣΤΑΤ, (2020). Στατιστικά στοιχεία επιχειρήσεων σε αναστολή λειτουργίας λόγω της πανδημίας της νόσου του κορονοϊού, Δελτίο Τύπου 19 Απριλίου 2020.

ΙΝΕ ΓΣΕΕ, (2011). Η οικονομική κρίση στην Ελλάδα και την Ευρώπη το 2011. Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων. Γιάνης Βαρουφάκης, Τάσος Πατώκος, Λευτέρης Τσερκέζης, Χρήστος Κουτσοπέτρος. Αθήνα.

Καραγεώργος, Δ. (2002). Μεθοδολογία έρευνας στις επιστήμες της αγωγής – Μια διδακτική προσέγγιση. Αθήνα: Σαββάλας.

Κορρές, Γ. (2015). Επιχειρηματικότητα και Ανάπτυξη: Έννοια, Είδη, Χαρακτηριστικά και Δείκτες.

Τσακανίκας, Α., Γιωτόπουλος, Γ., Βαλαβανιώτη, Ε., & Σταυράκη, Σ. (2019). Ετήσια Έκθεση Επιχειρηματικότητας 2018-2019: Η νέα επιχειρηματικότητα ενισχύεται.

Ξενόγλωσση

- Ascher, J. (2012). Female entrepreneurship—An appropriate response to gender discrimination. *Journal of Entrepreneurship, Management and Innovation*, 8(4), 97-114.
- Brewer, E. W. (2009). Conducting survey research in education. In Handbook of research on e-learning applications for career and technical education: Technologies for vocational training (pp. 519-533). IGI Global.
- Carter, S., Shaw, E., Lam, W. and Wilson, F. M. (2007). Gender, entrepreneurship and bank lending: The criteria and processes used by bank loan officers in assessing applications, *Entrepreneurship Theory and Practice*, Vol. 31, No. 3, pp. 427– 444.
- Chatzitheodoridis, F., Kontogeorgos, A., & Loizou, E. (2014). The lean years: Private investment in the Greek rural areas. *Procedia Economics and Finance*, 14, 137-146.
- Cohen, L., Manion, L., & Morrison K. (2008). *Μεθοδολογία Εκπαιδευτικής Έρευνας*. Αθήνα: Μεταίχμιο. (Πρωτότυπη δημοσίευση, 2007).
- Coleman, S. and Robb, A. M. (2009). A comparison of new firm financing by gender: Evidence from the Kauffman firm survey data, *Small Business Economics*, Vol. 33, pp. 397–411.
- Constantinidis, C., Cornet, A. and Asandei, S. (2006). Financing of women-owned ventures: The impact of gender and other owner- and firm-related variables, *Venture Capital*, Vol. 8, No. 2, pp. 133–157.
- Creswell, J. W. (2011). *Η έρευνα στην εκπαίδευση*. (Μετ. Ν. Κουβαράκου, Επιμ. Χ. Τσορμπατζούδης). Αθήνα: Ιών.
- Eurofound (2019). Female entrepreneurship: Public and private funding, Publications Office of the European Union, Luxembourg.
- European Network to Promote Women’s Entrepreneurship» (WES) Activity Report 2009-2010.
- Magoulis, G., & Kydros, D. (2011). Women entrepreneurship: problems and means of finance. *MIBES Transactions*, 5(2).
- Minniti, M. (2010). Female Entrepreneurship and Economic Activity. *Eur J Dev Res* 22, 294–312.

- Papalexandris, N. (2017). Women in management in Greece. *Women in Management Worldwide: Signs of Progress*.
- Pazzaglia, A. M., Stafford, E. T., & Rodriguez, S. M. (2016). *Survey methods for educators: Selecting samples and administering surveys* (part 2 of 3) (REL 2016–160). Διαθέσιμο στο δικτυακό τόπο του Washington, DC: U.S. Department of Education, Institute of Education Sciences, National Center for Education Evaluation and Regional Assistance, Regional Educational Laboratory Northeast & Islands: <http://ies.ed.gov/ncee/edlabs>.
- Spyropoulos, T. S. (2019). Greek IT start-ups: An analysis of founder's perceptions. *Scientific Bulletin: Economic Sciences*, 18(1), 3-16.
- Tripathi, K. A., & Singh, S. (2018). Analysis of barriers to women entrepreneurship through ISM and MICMAC. *Journal of Enterprising Communities: People and Places in the Global Economy*.
- Vlami, A. (2020). Tourism Economic and Tourism Development in Greece, in the Period of the Economic Adjustment Programmes. *Journal of Business & Economic Policy* Vol. 7, No. 1.
- Wong, K.L., Ong, S.F., Kuek, T.Y. (2012). Constructing a survey questionnaire to collect data on service quality of business academics. *Eur. J. Soc. Sci.*, 29:209-21.
- Zikmund, W.G., Carr, J.C., Griffin, M. (2013). *Business Research Methods*. United Kingdom: Cengage Learning.